Arbeidsdepartementet

ETTER INNTEKTSOPPGJØRENE 2013

Oppsummering av mellomoppgjørene

Rapport

fra

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene

Oslo, 24. juni 2013

Forord

Beregningsutvalget la 18. februar fram en foreløpig utgave av sin hovedrapport foran årets mellomoppgjør og en endelig utgave 25. mars, jf. NOU 2013:7. I denne rapporten gis oppdaterte tall over lønnsutviklingen og en oversikt over hovedtrekkene i årets mellomoppgjør. Dette materialet offentliggjøres nå som en nettversjon, men blir innarbeidet i rapporten som trykkes i NOU-serien i mars/april til neste år.

Utvalget har denne gangen ikke foretatt en ny gjennomgang av prisutsiktene, utviklingen i industriens konkurranseevne, makroøkonomisk utvikling med mer. Det vises her til NOU 2013:7.

Beregningsutvalget ble ved kongelig resolusjon av 7. oktober 2011 gjenoppnevnt for en ny periode inntil 30. september 2015 med følgende mandat:

> *"Utvalget skal i tilknytning til inntektsoppgjørene legge fram det best mulige tallmessige bakgrunnsmateriale og presentere det i en slik form at uenighet partene i mellom om økonomiske forhold så vidt mulig kan unngås.*
>
> *Utvalget skal legge fram oppsummeringsrapporter etter inntektsoppgjør.*
>
> *Utvalget skal, når departementet ber om det, kunne klargjøre det tallmessige grunnlagsmateriale for spesielle inntektspolitiske spørsmål.*
>
> *Utvalgets utredninger avgis til Arbeidsdepartementet."*

I tillegg til utvalgets medlemmer og sekretariatet har følgende deltatt i arbeidet med rapporten: Bjørn Henriksen, Arbeidsgiverforeningen Spekter, Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, Klemet Rønning-Aaby, Landsorganisasjonen i Norge, Rolf Stangeland, Unio, Eirik Solberg og Anders Kleppe, KS, Ørnulf Kastet, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Trond Teisberg, Akademikerne, Bård Westbye, Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet og Vibeke Øi, Finansdepartementet.

Oslo, 24. juni 2013

Ådne Cappelen
leder
Statistisk sentralbyrå

Ann Lisbet Brathaug
Statistisk sentralbyrå

Stein Gjerding
Arbeidsgiverforeningen Spekter

Ellen Horneland
Landsorganisasjonen i Norge

Lars Haartveit
Hovedorganisasjonen Virke

Grete Jarnæs
Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet

Torill Lødemel
Næringslivets Hovedorganisasjon

Synnøve Nymo
Arbeidsdepartementet

Erik Orskaug
Unio

Stein Reegård
Landsorganisasjonen i Norge

Helle Stensbak
Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund

Tove Storrødvann
Akademikerne

Per Kristian Sundnes
KS

Yngvar Tveit
Finansdepartementet

Tormod Belgum, Arbeidsdepartementet, sekretariatsleder
Runar Aksnes, Finansdepartementet
Torbjørn Eika, Statistisk sentralbyrå
Merethe Eriksrud Lund, Finansdepartementet
Harald Lunde, Statistisk sentralbyrå
Ragnhild Nersten, Arbeidsdepartementet
Agnes Marie Simensen, Arbeidsdepartementet
Victoria Sparrman, Statistisk sentralbyrå
Petter Solbu, Finansdepartementet

Innholdsfortegnelse

FORORD **2**

1 LØNNSUTVIKLINGEN I SENERE ÅR **6**

1.1 Innledning **7**

1.1.1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper i forhandlingsområdene 7

1.1.2 Lønnsutviklingen samlet og i enkelte næringer 12

1.1.3 Nærmere om sammensetningen av årslønnsveksten i forhandlingsområdene 15

1.2 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder **17**

1.2.1 Lønnsutviklingen for industriarbeidere i LO-NHO-området. 17

1.2.2 Lønnsutviklingen for andre arbeidergrupper i NHO-området 19

1.2.3 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter. 21

1.2.4 Lønnsutviklingen for industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter under ett (både heltid og deltid). 22

1.2.5 Lønnsutviklingen i andre områder i privat næringsvirksomhet 23

1.2.6 Lønnsutviklingen i offentlig sektor 25

1.2.7 Lønnsutviklingen i Spekter-området 27

1.3 Lønnsoverhenget **29**

1.4 Noen hovedtrekk ved lønnsutviklingen i 2013 i enkelte forhandlingsområder **30**

1.5 Lønnsutviklingen for ledere **31**

1.5.1 Lønnsutviklingen eksklusive opsjons- og naturalytelser for ledere i enkelte næringer 31

1.5.2 Lønnsutviklingen for ledere inklusive opsjons- og naturalytelser 32

1.5.3 Lønnsutviklingen for toppledere i offentlig sektor 36

1.6 Lønnsutviklingen for kvinner og menn **37**

1.7 Lønnsutviklingen etter utdanning **45**

1.8 Lønnsutviklingen for deltidsansatte **50**

1.9 Lønnsfordelingen før skatt for lønnstakere 2003-2012 **51**

VEDLEGG:

1 LØNNSOPPGJØR I 2013 **56**

2 TABELLVEDLEGG **66**

3 UTDANNINGSLENGDE FOR INNVANDRERE - UTDANNINGS-REGISTERET TIL SSB **71**

Kapittel 1

1 Lønnsutviklingen i senere år

- For lønnstakere under ett legger Beregningsutvalget til grunn at veksten i gjennomsnittlig årslønn fra 2011 til 2012 var på 4,0 prosent. For ansatte i de største forhandlingsområdene[1], har utvalget beregnet veksten til 4,0 prosent.
- Veksten i gjennomsnittlig årslønn fra 2011 til 2012 er beregnet til 4,1 prosent både for industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter. Lønnsveksten for alle ansatte i industrien i NHO-bedrifter var i gjennomsnitt 4,2 prosent. Årslønnsveksten i Virke-bedrifter i varehandelen er beregnet til 3,3 prosent. Høy turnover og økt innslag av unge arbeidstakere trakk lønnsveksten ned. I finanstjenester, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring, er lønnsveksten beregnet til 3,0 prosent. Lavere bonusutbetalinger i 2012 enn i 2011 trakk lønnsveksten ned. Både for ansatte i staten og i kommunene er lønnsveksten beregnet til 4,1 prosent. Årslønnsveksten i Spekter-bedriftene ekskl. helseforetakene er beregnet til 4,2 prosent og i helseforetakene til 3,7 prosent.
- Utvalget anslår overhenget til 2013 til 1,8 prosent i gjennomsnitt i de største forhandlingsområdene. Gjennomsnittlig overheng i de tre foregående år var på 1,4 prosent. For industriarbeidere er overhenget beregnet til 1,2 prosent og for industrifunksjonærer til 2,1 prosent. Overhenget for ansatte i Virke-bedrifter i varehandelen og i finanstjenester er beregnet til henholdsvis 0,7 og 1,4 prosent. For ansatte i staten er overhenget beregnet til 2,2 prosent og i kommunene til 2,4 prosent. I Spekter-bedriftene ekskl. helseforetakene er overhenget beregnet til 1,2 prosent og i helseforetakene til 1,0 prosent.
- Gjennomsnittslønnen for *administrerende direktører* i næringsvirksomhet økte med 0,3 prosent fra september/oktober 2011 til samme tidspunkt i 2012, mot 3,8 prosent året før. For *ledere av små foretak* var lønnsveksten 3,1 prosent, mot 3,7 prosent året før.
- *Toppledere i offentlig sektor* økte gjennomsnittslønnen med 4,3 prosent fra oktober/desember 2011 til samme tidspunkt i 2012, mot 5,1 prosent året før. Statistikken omfatter øverste administrative leder i kommuner og fylkeskommuner, øverste leder i etater, direktorater, forvaltningen m.v. i staten og administrerende direktører i helseforetakene.
- *Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn* ble i følge lønnsstatistikken og utvalgets beregninger redusert fra 2011 til 2012 for ansatte i hotell og restaurantvirksomhet i NHO-bedrifter, ansatte i kommunene, ansatte i

[1] Ansatte i virksomheter som er medlemmer av arbeidsgiverorganisasjoner og ansatte i offentlig forvaltning inklusive helseforetakene.

finanstjenester og ansatte i staten. For ansatte i Virke- bedrifter i varehandelen har lønnsforskjellene økt. Strukturelle endringer, i første rekke sterk økning i antallet kvinnelige butikkmedarbeidere som har relativt lav lønn, er bakgrunnen for dette. For de andre områdene har det vært små eller ingen endringer. I tiårsperioden 2003 til 2012 ble lønnsforskjellene mellom kvinner og menn redusert eller var uendret for de fleste forhandlingsområdene med unntak av ansatte i finanstjenester.

- Lønnsstatistikk for alle ansatte viser at lønnsforskjellen samlet sett mellom kvinner og menn (både heltid og deltid) ble redusert fra 2011 til 2012. Kvinners gjennomsnittlige lønn utgjorde 86,5 prosent av menns i 2012 mot 85,3 prosent i 2011. For heltidsansatte utgjorde kvinners lønn 88,3 prosent av menns, mot 87,2 prosent både i 2010 og 2011.
- Lønnsforskjellene blant lønnstakere under ett var tilnærmet uendret fra 2011 til 2012. Andelen av samlet lønn som gikk til lønnstakerne med de laveste lønningene var enten uendret eller viste en liten økning over samme periode. Fra 2003 til 2012 økte de 10 prosentene av lønnstakerne med de høyeste lønningene (desil 10) sin andel av samlet lønnssum med 0,8 prosentpoeng til 19,6 prosent. Lønnstakergrupper med lavere lønninger har fått sin andel redusert i denne perioden. Gjennomsnittlønnen i persentil 100 (prosenten med høyest lønn) økte mer enn for andre persentiler i denne perioden.
- Områder med lavere lønn enn 85 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for industriarbeidere i LO-NHO-området har tradisjonelt vært definert som lavtlønnsområder. Med denne grensen var 17 prosent av alle heltidsansatte lønnstakere lavtlønte i 2012. Andelen lavlønte var uendret fra 2011 til 2012. Over den siste tiårsperioden har andelen gått ned.

1.1 Innledning

Beregningsutvalget legger i dette kapitlet fram statistikk og beregninger over lønnsutviklingen fra 2011 til 2012 for hovedgrupper av lønnstakere. Det gis dessuten anslag på lønnsoverhenget til 2013 for ulike grupper. I kapitlet gis det også en oversikt over lønnstilleggene i 2013 i en del tariffområder. En mer detaljert oversikt over resultatene av lønnsoppgjør i 2013 gis i vedlegg 1.

1.1.1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper i forhandlingsområdene

Tabell 1.1 viser at veksten i gjennomsnittlig årslønn fra 2011 til 2012 er beregnet til 4,1 prosent både for industriarbeidere og for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter. Lønnsveksten for alle ansatte i industrien i NHO-bedrifter var i gjennomsnitt 4,2 prosent. Årslønnsveksten i Virke-bedrifter i varehandelen er beregnet til 3,3 prosent. Høy turnover og økt innslag av unge arbeidstakere trakk lønnsveksten ned. I finanstjenester, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring, er lønnsveksten beregnet til 3,0 prosent. Reduserte bonusutbetalinger fra 2011 til 2012 trakk lønnsveksten ned. Både for ansatte i staten og i kommunene er lønnsveksten beregnet til 4,1 prosent. Årslønnsveksten i Spekter-

bedriftene ekskl. helseforetakene er beregnet til 4,2 prosent og i helseforetakene til 3,7 prosent.

Utvalget får utarbeidet tall for lønnsveksten for ansatte i de største forhandlingsområdene og anslår veksten i gjennomsnittlig årslønn for disse områdene til 4,0 prosent fra 2011 til 2012. Beregningen omfatter gruppene i tabell 1.1, enkelte grupper[2] i vedleggstabell 2.1 og fra avsnitt 1.2.2. Til sammen utgjør ansatte i disse gruppene om lag 60 prosent av alle lønnstakerårsverk i 2012.

Beregningene av årslønn og lønnsvekst i tabell 1.1 bygger på lønnsstatistikk for de enkelte gruppene, og på opplysninger om lønnstillegg og reguleringstidspunkter i de enkelte år, se vedlegg 2 i utvalgets marsrapport (NOU 2013:7) for nærmere beskrivelse av lønnsbegreper og grunnlaget for beregningene.

Tabell 1.1 viser at i årene 2003 til 2005 var det jevnt over avtakende lønnsvekst bortsett fra i finanstjenester. I 2006 tok lønnsveksten seg noe opp igjen og varierte mellom 2,6 og 5,6 prosent. I 2007 og 2008 tok lønnsveksten seg ytterligere opp. I områdene i tabell 1.1 varierte lønnsveksten i disse årene fra 3,6 til 6,7 prosent. Unntaket er finanstjenester der høye bonusutbetalinger i 2008 trakk opp lønnsveksten til 9,2 prosent. I 2009 og 2010 falt samlet lønnsvekst, mens den tok seg noe opp igjen i 2011. Lønnsveksten i enkelte år er påvirket av spesielle tillegg.

[2] Arbeider- og funksjonærgrupper i NHO-bedrifter utenom industrien. Omfatter bl.a. bygg og anlegg, transportsektoren, olje- og gassutvinning, hotell og restaurantvirksomhet, forretningsmessig tjenesteyting, faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting og informasjons- og kommunikasjonsvirksomhet.

Tabell 1.1 Årslønnsvekst fra året før i prosent for noen store forhandlingsområder. Per årsverk

	NHO-bedrifter i industrien						Kommuneansatte			Spekter-bedrifter	
	Industri i alt	Industri-arbeidere	Industri-funksjonærer	Virke-bedrifter i varehandel[1]	Finans-tjenester[2]	Statsansatte[3]	Kommuneansatte i alt[4]	Undervisnings-personell[5]	Øvrige ansatte	Helsefore-takene[6]	Øvrige bedrifter
2003	4,0	3,5	4,6	4,4	4,5	4,3	4,4	5,4	3,9	7,0	3,8
2004	3,8	3,6	3,8	3,5	4,0	3,7	3,8[7]	3,2	4,1	3,0	3,4
2005	4,0	3,4	4,3	3,9	7,7	3,4	3,4	3,0	3,6	3,3	3,6
2006	4,3	3,6	4,6	4,2	5,6	4,5	3,9	2,6	4,5	3,7	4,8
2007	5,3	5,5	5,7	5,0	5,2	5,1	4,8	3,6	5,3	4,9	5,3
2008	6,1	5,7	6,3	4,4	9,2	6,7	6,7	5,7	7,1	6,5	6,2
2009	4,2[8]	3,9[8]	4,5[8]	1,8[8]	0,4[8]	4,4	4,6	4,4	4,7	5,1	4,0
2010	4,1	3,6	4,3	3,6	5,9	4,5	3,7	3,6	3,7	3,5	3,5
2011	4,6	4,4	4,7	3,6	4,9	4,2	4,3	4,3	4,3	4,0	4,1
2012	4,2	4,1	4,1	3,3	3,0	4,1	4,1	4,0	4,1	3,7	4,2
2002-2007	23,3	21,2	25,2	22,8	30,0	22,8	22,0	19,1	23,3	23,8	22,7
Gj. sn. per år	4,3	3,9	4,6	4,2	5,4	4,2	4,1	3,6	4,3	4,4	4,2
2007-2012	25,4	23,7	26,3	17,8	25,4	26,3	25,7	24,0	26,3	24,9	24,0
Gj. sn. per år	4,6	4,3	4,8	3,3	4,6	4,8	4,7	4,4	4,8	4,6	4,4
Årslønn 2012, per årsverk	507 800	406 300	624 500	-	-	489 900	432 900	483 500	416 300	488 100	459 900
Årslønn 2012, heltidsansatte	-	-	-	425 000	600 300	-	-	-	-	-	-
Antall årsverk 2012	166 400	94 200	72 200	84 000[9]	31 300[9]	137 300	368 100	90 200	277 900	94 400	45 300

1 Lønnsveksttallene er for heltidsansatte.

2 Forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring. Lønnsveksttallene er for heltidsansatte. Bortsett fra i 2009 og 2012 trakk bonusutbetalinger opp lønnsveksten i perioden 2005-2012, se nærmere omtale i avsnitt 1.2.5.

3 Eksklusiv de statlig eide helseforetakene.

4 Omfatter ansatte i kommunene, fylkeskommunene og andre virksomheter som er medlemmer i KS, herunder bedriftsmedlemmer. Fram til 2005 er Oslo kommune ikke inkludert.

5 Undervisningspersonell ble en del av det kommunale tariffområdet fra 1. mai 2004, mens det tidligere var en del av det statlige tariffområdet. I 2004 og 2005 omfattet tallene undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse og ekskl. Oslo kommune. Fra 2006 er Oslo kommune inkludert.

6 Beregnet på Spekters tallmateriale til 2009. Fra 2010 beregnet på tallmateriale fra Statistisk sentralbyrå.

7 Fra og med 2004 omfatter tallene også stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse og undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse.

8 Lønnsveksten fra og med 2008 er etter ny næringsstandard. Sammenlignet med veksten fra 2007 til 2008 og tidligere år, vil det være et brudd i tidsserien. Omtale av ny næringsstandard er gitt i vedlegg 2 i NOU 2013:7.

9 Heltidsansatte.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Boks 1.1 Strukturendringer

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold som f. eks. endring i kvalifikasjoner/utdanning blant arbeidstakerne, endringer i stillingsstruktur, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer/bedrifter med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid eller endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks. endringer i sysselsettingen etter aldersgrupper, økt omfang av arbeidsinnvandring og endringer i andelen menn/kvinner). Utvalget vil peke på at forskjeller i lønnsutviklingen mellom ulike grupper/næringer kan skyldes ulik grad av slike strukturendringer. Særlig gjelder dette over en så lang tidsperiode som i tabell 1.1.

Endringer i sammensetningen av sysselsettingen kan påvirke lønnsutviklingen. Fra 2004 til og med 2. kvartal 2008 var det en sterk økning i sysselsettingen, bl.a. av unge arbeidstakere 15-24 år. Det var også sterk økning i arbeidsinnvandringen. Disse endringene i sysselsettingen kan bidra til å trekke veksten i gjennomsnittlig lønn ned. I perioder med stagnasjon eller med nedgang i sysselsettingen som det var i enkelte bransjer/næringer fra 2008 til 2009, kan effekten være motsatt ved at andelen yngre arbeidstakere og arbeidsinnvandrere blir redusert. I tillegg kan bortfall av virksomheter ha betydning.

Boks 1.2 Har endringer i sammensetningen av sysselsettingen påvirket lønnsutviklingen?

Proba samfunnsanalyse har gjennomført en analyse på oppdrag fra Arbeidsdepartementet om hvilke effekter endringer i sammensetningen av sysselsettingen har hatt på den gjennomsnittlige lønnsutviklingen i økonomien under ett og i en del næringer og større tariffområder i perioden 2001-2010. I analysen brukes bl.a. et *registerdatamateriale* fra Statistisk sentralbyrå som for hver person inneholder informasjon om bl.a. kjønn, alder og utdanning. Her er data fra Statistisk sentralbyrås lønnsstatistikk koblet til Navs arbeidstaker-arbeidsgiverregister (AA-registeret). Det var også påkoblet opplysninger om bedriftene var medlem av arbeidsgiverorganisasjonene NHO eller VIRKE.

Lønnsbegrepet en la til grunn i prosjektet var gjennomsnittlig månedslønn (inkluderer avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus).

Opplysninger om yrkesfelt er bare delvis med fra 2003. I offentlig forvaltning kommer dataene fra personalregistre som bruker stillingskoder og ikke yrkeskoder. Det er ifølge analysen samvariasjon mellom yrkesfelt og utdanningslengde. Styrken til utdanningslengde som forklaringsfaktor avtar når yrkesfelt er med.

I analysen er individdataene brukt til å estimere statistiske modeller for å forklare den enkeltes lønn. Disse modellene brukes til å beregne hvordan samlet lønnsvekst blir påvirket av samtidige endringer i arbeidstakernes sammensetning etter kjønn, alder, utdanning, innvandringsbakgrunn, næring, yrke, region, innslag av deltid og bedriftsstørrelse. Analysene forklarer bare en del av lønnsvariasjonen, siden også andre forhold påvirker.

Nedenfor gjengis noen resultater fra analysen basert på individdata for perioden 2003-2010. Som følge av endringer i sysselsettingens sammensetning øker lønnen, slik det måles her, med i gjennomsnitt 0,4 prosent per år for lønnstakere i alt. For helse- og sosialpersonell er økningen 0,7 prosent, i industrien samlet 0,6 prosent og 0,5 prosent i NHO-bedrifter i industrien. For lønnstakere i varehandel reduseres lønnen med i gjennomsnitt 0,1prosent per år, mens den øker med 0,1 prosent i Virke-bedrifter i varehandel. Både i finansnæringen og i bygge- og anleggsvirksomhet øker lønnen med i gjennomsnitt 0,3 prosent per år som følge av endringer i sysselsettingens sammensetning.

I offentlig sektor har en bare gode nok data for årene fra 2008 til 2010. For det statlige tariffområdet var det en gjennomsnittlig negativ effekt av endringer i sysselsettingens sammensetning på 0,2 prosent i disse årene, en positiv effekt på 0,2 prosent i det kommunale (KS) tariffområdet og en positiv effekt på 0,5 prosent i helseforetakene.

I analysen har en på aggregert nivå også sett på virkning på lønnen av endring i sysselsettingen for hver faktor (kjønn, alder, utdanning, næring, yrke m. fl.) *isolert*. Resultatene viser at for *lønnstakere samlet* er det endringer i sammensetningen av sysselsettingen etter *utdanning og yrke (yrkesfelt)* som har størst positiv effekt på samlet lønnsvekst i perioden fra 2001 til 2010. Økende utdanningslengde og større innslag av yrkesfelt med høyere kompetansekrav forklarer dette. Effekten av økt utdanningslengde er likevel forholdsvis liten, ca 0,2 prosent per år i gjennomsnitt, men er litt større i siste halvdel av perioden enn i den første delen. Effekten av økt innslag av yrkesfelt med høyere kompetansekrav er isolert sett også ca. 0,2 prosent per år. Endringer i sammensetningen av sysselsettingen etter *alder, kjønn* og *næring* har nesten ingen betydning for samlet lønnsvekst i perioden fra 2001 til 2010.

1.1.2 Lønnsutviklingen samlet og i enkelte næringer

Tabell 1.2 viser beregnet gjennomsnittlig lønnsutvikling for alle grupper[3] og for tre hovedsektorer:

- ansatte i industrien[4]
- ansatte i varehandel
- ansatte i offentlig forvaltning

Tabell 1.2 viser at samlet fra 2002 til 2012 var lønnsveksten nær parallell i industrien i alt og i offentlig forvaltning, mens lønnsveksten i varehandel totalt var noe lavere. Lønnsveksten i industribedrifter i alt har i denne perioden vært om lag den samme som for NHO-bedrifter i industrien, jf. tabell 1.1. Imidlertid har lønnsveksten for disse to gruppene vært noe forskjellig i de enkelte år.

Beregningsutvalget legger til grunn en vekst i gjennomsnittlig årslønn fra 2011 til 2012 for lønnstakere under ett på 4,0 prosent, mot 4,2 prosent året før. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall for 2012, har Statistisk sentralbyrå beregnet veksten i gjennomsnittlig årslønn fra 2011 til 2012 for lønnstakere under ett til 4,0 prosent.

Beregningene av årslønnslønnsvekst basert på nasjonalregnskapet og i de største forhandlingsområdene, har med etterbetalinger av lønnstillegg. I beregningen til Statistisk sentralbyrå på grunnlag av lønnsstatistikken er det de faktiske utbetalinger uavhengig av virkningsdato som legges til grunn.

[3] Både etter nasjonalregnskapet og etter lønnsstatistikken.

[4] Om lag ¾ av sysselsettingen i industrien er i NHO-bedrifter.

Tabell 1.2 Årslønnsvekst[1] fra året før i prosent for alle grupper og for tre hovedsektorer i økonomien.

		Lønnsstatistikken			
	Nasjonal-regnskapet[2]	Alle grupper	Industrien	Varehandel[3]	Offentlig forvaltning[4]
2003	4,5	-	4,5	4,6	5,0
2004	3,5	-	3,6	3,9	3,6
2005	3,3	-	3,6	3,7	3,4
2006	4,1	-	3,9	3,4	4,0
2007	5,4	-	4,9	5,9	4,9
2008	6,3	-	6,6	4,3	6,7
2009	4,2[5]	-	4,2[6]	3,0[6]	4,6
2010	3,7	3,6[7]	2,9[7]	2,9[7]	3,7
2011	4,2	4,1	4,6	3,6	4,2
2012	4,0	4,0	4,6	3,2	--[8]
2002-2012	52,6	-	52,9	45,9	54,6
Gj. sn. per år	4,3		4,3	3,8	4,5
2007-2012	24,5	-	25,1	18,2	26,0
Gj. sn. per år	4,5	-	4,6	3,4	4,7
Årslønn 2012, per årsverk	471 600	470 900	472 300	419 400	458 500
Årslønn 2012, heltidsansatte[9]	-	487 500	475 900	446 900	-

1 Lønnsveksten er per årsverk i hele perioden for "alle grupper" og for offentlig forvaltning. For varehandel og for alle bedrifter i industrien er lønnsveksten for heltidsansatte fram til og med 2009, men per årsverk i årene etter på.

2 Årslønnsveksten er beregnet med utgangspunkt i nasjonalregnskapet på grunnlag av det lønnsbegrepet som brukes i utvalgets rapporter, dvs. fast avtalt lønn, inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Naturallønn, betaling for overtid og sluttvederlag er ikke inkludert. Utenlandske sjøfolk på norske skip, vernepliktige rekrutter og lønnstakere i primærnæringene ble holdt utenom i perioden 2003-2007.

3 Inklusive motorkjøretøytjenester.

4 Omfatter det kommunale og det statlige tariffområdet og de statlig eide helseforetakene fram til og med 2009. Fra 2010 er Statistisk sentralbyrås tall for årslønnsveksten i staten, kommunene og helseforetakene lagt til grunn.

5 Nedjustert fra 4,5 prosent i utvalgets junirapport i 2010.

6 Lønnsveksten fra og med 2009 er etter ny næringsstandard. Sammenlignet med veksten fra 2007 til 2008 og tidligere år, vil det være et brudd i tidsserien. Omtale av ny næringsstandard er gitt i vedlegg 2 i NOU 2013:7.

7 Lønnsveksten er fra og med 2010 beregnet av Statistisk sentralbyrå på grunnlag av lønnsstatistikk (strukturstatistikk) og informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen.

8 På oppdrag fra TBU har SSB beregnet årslønnsveksten i offentlig forvaltning til 4,5 prosent fra 2011 til 2012 på grunnlag av sine tall for årslønnsvekst i staten, kommuner og fylkeskommuner og helseforetak. Det er usikkerhet om bl.a. virkningstidspunkt for lønnvekst både i 2011 og 2012. Utvalget vil fram til neste rapport vurdere dette tallet.

9 Beregnet på grunnlag av Statistisk sentralbyrås lønnsstatistikk for alle ansatte, som er en sammenstilling av de næringsvise lønnsstatistikkene.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Boks 1.3 Beregning av årslønnsvekst i forhandlingsområder versus beregning av årslønnsvekst for næringsområder i privat sektor

Generelt

Med utgangspunkt i lønnsstatistikken brukes det litt forskjellige prinsipper for beregning av årslønnsvekst i forhandlingsområdene i tabell 1.1 (nærmere beskrevet i vedlegg 2 i utvalgets marsrapport, jf. NOU 2013:7) og i Statistisk sentralbyrås årslønnsberegninger for næringsområder i privat sektor (for eksempel i industrien). Innholdet i lønnsbegrepet er imidlertid det samme og begge tar utgangspunkt i flere årganger av lønnsstatistikken. I forhandlingsområdene bygger fordelingen av total lønnsøkning mellom to årganger av lønnsstatistikken på kunnskap om virkningstidspunkter for tarifftillegg (f. eks. 1. april eller 1. mai) og forutsetninger om når annen lønnsøkning (lønnsglidningen) kommer. I Statistisk sentralbyrås beregninger for næringsområder med utgangspunkt i lønnsstatistikken er det utviklingen i den kvartalsvise lønnsindeksen for avtalt lønn som gir fordelingen av lønnsøkningen gjennom året. De faktiske utbetalinger uavhengig av virkningsdato legges til grunn.

I år med konflikter i tariffoppgjørene, kan oppgjør trekke ut i tid. Dette kan medføre at det blir større tidsavstand enn året før mellom faktisk virkningstidspunkt og tidspunktet for utbetaling av lønnstillegg. Videre kan det at flere oppgjør trekker ut i tid medføre at etterbetalingene blir høyere enn året før. For eksempel var dette tilfelle i 2010-oppgjøret og kan ha medført at etterbetalingene samlet sett var høyere i 2010 enn i 2009. Disse to forholdene trakk isolert sett ned lønnsveksten fra 2009 til 2010 i Statistisk sentralbyrås beregning for næringsområder basert på lønnsstatistikken og den kvartalsvise lønnsindeksen. Dette kan også ha gjort seg gjeldende i andre år uten at utvalget har gått nærmere inn på dette.

Nærmere om forskjeller mellom beregningen av årslønn i industrien i NHO-bedrifter og industrien i alt.

Følgende forhold kan medvirke til at det blir forskjellig lønnsnivå og lønnsvekst i industri samlet og i NHO-bedrifter i industri:

A. Populasjonsforskjeller

- Statistisk sentralbyrås lønnsstatistikker omfatter hele næringen industri iht. Standard for Næringsgruppering (nace).
- NHOs statistikk for medlemsbedrifter omfatter også bedrifter som iht. næringsstandarden ikke er definert i industri (jf. omtale under 1.2.3).
- NHOs virksomheter/enheter er ikke i alle tilfeller sammenfallende med bedriftsinndelingen som Statistisk sentralbyrå benytter.
- Om lag ¾ av sysselsetting i industrien er i NHO-bedrifter. Organisasjonsgraden er særlig høy blant store bedrifter.
- Unge arbeidstakere (under 18 år) og lærlinger er ikke med i statistikken for NHO-bedrifter.

B. Beregningsforskjeller (se beskrivelse ovenfor)

- Forskjellige metoder for plassering av lønnsvekst i løpet av året.
- Etterbetalinger av lønnstillegg er ulikt behandlet.
- Beregningene av vekst i årslønn for industrien samlet i tabell 1.2 er for heltidsansatte i årene 2002 til 2009, men per årsverk fra og med 2010. For industriansatte i NHO-bedrifter er beregningene per årsverk i alle år, se tabell 1.1.
- Strukturelle endringer, f. eks. forskyvninger i sysselsettingen mellom bedrifter med ulikt lønnsnivå kan slå ulikt ut for de to populasjonene.
- Forskjellige metoder for vekting.

De sammen forholdene vil også gjelde når en sammenligner andre tariffområder med næringsområder, for eksempel årslønnsberegningene i varehandelen totalt versus beregningene for Virke.

1.1.3 Nærmere om sammensetningen av årslønnsveksten i forhandlingsområdene

I tabell 1.3 er årslønnsveksten i årene 2008 til 2012 for hovedgruppene i tabell 1.1 splittet opp i bidrag fra overheng, bidrag fra sentralt fastlagte tarifftillegg og bidrag fra lønnsglidning gjennom året. Normalt betyr lønnsglidningen mer for årslønnsveksten enn det som framgår av tabell 1.3 for alle forhandlingsområdene. Dette skyldes at lønnsglidningen i beregningsåret påvirker størrelsen på overhenget til neste år. Samme betraktning gjelder også for tarifftilleggene. For ansatte i staten og i kommunene har bidraget fra lønnsglidningen i perioden ligget i størrelsesorden 0,4-1 prosentpoeng i året. For gruppene i privat sektor har den variert mellom 1 og vel 3 prosentpoeng unntatt for ansatte i forretnings- og sparebanker og forsikring (finanstjenester) i 2008 og 2010. I disse årene var lønnsglidningen særlig høy i finanstjenester, noe som skyldtes store bonusutbetalinger. I 2009 var det et negativt bidrag fra lønnsglidningen i Virke-bedrifter og i finanstjenester. For store grupper industrifunksjonærer avtales ikke sentrale tillegg. For disse avtales stort sett alle tillegg lokalt, slik at lønnsveksten kan defineres som lønnsglidning.

Tabell 1.3 Årslønnsvekst fra året før i prosent dekomponert[5] i overheng, tarifftillegg og lønnsglidning.

	2008	2009	2010	2011	2012	Gj.sn. 2008-12
Industriarbeidere i NHO-bedrifter:						
Årslønnsvekst	5,7	3,9[1]	3,6 [1]	4,4	4,1	
Herav:						
- Overheng	1,8	1,8	1,0	1,2	1,3	
- Tarifftillegg	1,3	0,5	1,0	0,9	1,0	
- Lønnsglidning	2,6	1,6	1,6	2,3	1,8	2,0
Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter:						
Årslønnsvekst	6,3	4,5[1]	4,3 [1]	4,7	4,1	
Herav:						
- Overheng	2,5	2,0[2]	1,7	1,9	1,8	
- Lønnsglidning	3,8	2,5	2,6	2,8	2,3	2,8
Virke-bedrifter i varehandel:						
Årslønnsvekst	4,4	1,8[1]	3,6[1]	3,6	3,3	
Herav:						
- Overheng	1,6	0,9	0,7	1,2	1,0	
- Tarifftillegg	1,3	0,6	0,7	0,6	1,2	
- Garantitillegg	0,4	0,4	0,3	0,4	0,3	
- Lønnsglidning	1,1	÷0,1	1,9	1,4	0,8	1,0
Finanstjenester:						
Årslønnsvekst	9,2	0,4[1]	5,9[1]	4,9	3,0	
Herav:						
- Overheng	1,3	2,0	1,0	1,2	1,3	
- Tarifftillegg	2,5	0,5	1,0	1,0	1,2	
- Lønnsglidning	5,4	÷1,9	3,9	2,7	0,5	2,1

[5] Pga. avrunderinger vil ikke alltid summen av tarifftillegg, overheng og glidning summere seg til det tallet som er oppgitt som samlet årslønnsvekst.

	2008	2009	2010	2011	2012	Gj.sn. 2008-12
Statsansatte:						
Årslønnsvekst	6,7	4,4	4,5	4,2	4,1	
Herav:						
- Overheng	1,4	3,4	0,9[4]	2,3	1,1	
- Tarifftillegg	4,2	0,4	2,3	1,2	2,4	
- Ny arbeidstidsavtale for politi- og lensmannsetaten			0,6			
- Lønnsglidning	1,0	0,5	0,7	0,7	0,6	0,7
Kommuneansatte [3]:						
Årslønnsvekst	6,7	4,6	3,7	4,3	4,1	
Herav:						
- Overheng	1,4	2,4	1,1	2,4	0,8	
- Tarifftillegg	4,3	1,8	2,1	1,4	2,6	
- Lønnsglidning	1,0	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6
Undervisningspersonell i kommunene:						
Årslønnsvekst	5,7	4,4	3,6	4,3	4,0	
Herav:						
- Overheng	1,2	2,2	1,0	2,4	0,7	
- Tarifftillegg	4,2	2,2	2,3	1,4	2,9	
- Lønnsglidning	0,3	÷0,1	0,3	0,5	0,4	0,3
Kommuneansatte eksklusiv undervisningspersonell:						
Årslønnsvekst	7,1	4,7	3,7	4,3	4,1	
Herav:						
- Overheng	1,5	2,5	1,1	2,4	0,8	
- Tarifftillegg	4,3	1,6	2,0	1,4	2,6	
- Lønnsglidning	1,3	0,6	0,6	0,5	0,7	0,7
Spekter, helseforetakene:						
Årslønnsvekst[5]	6,5	5,1	3,5	4,0	3,7	
Herav:						
- Overheng	1,4	3,6	2,0	1,9	0,8	
- Tarifftillegg	4,3	1,2	1,5	2,1	2,9	
- Lønnsglidning	0,8	0,3	0,0	0,0	0,0	0,2
Spekter, øvrige virksomheter:						
Årslønnsvekst	6,2	4,0	3,5	4,1	4,2	
Herav:						
- Overheng	1,3	1,6	0,9	0,9	1,2	
- Tarifftillegg	4,6	2,0	2,4	2,8	2,8	
- Lønnsglidning	0,3	0,4	0,2	0,4	0,2	0,3

[1] Lønnsveksten fra og med 2009 er etter ny næringsstandard. Sammenlignet med 2008 og tidligere år, vil det være et brudd i tidsserien.

[2] Overhenget til 2009 ble endret fra 2,5 til 2,0 prosent som følge av ny næringsstandard.

[3] Kommunene omfatter også undervisningspersonell.

[4] Omlegging av beregningsmetode drar opp overhenget til 2010 med 0,3 prosentpoeng i forhold til tidligere beregning, jf. tabell 1.7 i NOU 2010:4.

[5] Beregnet på Spekters tallmateriale til 2009. Fra 2010 beregnet på tallmateriale fra Statistisk sentralbyrå.

Kilder: Statistisk sentralbyrå, KS, Spekter, NHO og Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet.

1.2 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder

1.2.1 Lønnsutviklingen for industriarbeidere i LO-NHO-området.

For *industriarbeidere* steg lønn per årsverk (både heltid og deltid) 4,1 prosent fra 2011 til 2012, mot 4,4 prosent året før.

Gjennomsnittlig lønnsøkning fra 1.okt. 2011 til 1.okt. 2012 var også 4,1 prosent. Endring i næringssammensetningen dro lønnsveksten opp med 0,2 prosentpoeng. For hvert tariffområde bestemmes lønnsveksten av endring i grunnlønn eller "avtalt lønn", bonus, gjennomsnittlig skifttillegg og andre tillegg som er klassifisert som uregelmessige tillegg. Det lønnsstatistikken registrerer som utbetalt bonus for ett år, kan være opptjent året før. Fra 2011 til 2012 har lønnsveksten for de ulike lønnskomponentene vært tilnærmet parallelle for industriarbeidere.

Industri i LO-NHO-området omfatter bedrifter i eksempelvis næringsmiddelindustri, treindustri, kjemisk industri og verkstedsområdet, samt i andre mindre områder som for eksempel grafisk industri. Lønnsveksten for industriarbeidere i LO-NHO-området er basert på opplysninger om lønn og antall årsverk knyttet til om lag 50 tariffområder og disse tariffområdene er vektet sammen.

Hovedoppgjøret i 2012 foregikk forbundsvist. Tilleggene ble gitt fra ulike tidspunkter, men de fleste tarifftillegg blir gitt med virkning fra april og mai. Tarifftilleggene omfatter forbundsvise generelle tillegg, virkninger av økte minstelønnssatser, skifttillegg og andre tillegg knyttet til endringer innenfor avtaleområdene. Virkninger av avtalte garantiordninger som gjerne utløses på bakgrunn av statistikk er med, i den grad beregning er mulig. Bredere garantiordninger har de siste par år endret fordelingen av lønnsvekst fra lønnsglidning til tarifftillegg med i størrelsesorden ca. 0,1 prosentpoeng på årsbasis.

Gjennomsnittlig avtalte tarifftillegg i de forbundsvise forhandlingene ga en nivåøkning i lønn på i gjennomsnitt 1,4 prosent i 2012. Tar man hensyn til ulike virkningstidspunkt over året, bidro tarifftillegg for industriarbeidere totalt sett til årslønnsveksten fra 2011 til 2012 med ca. 1 prosentpoeng. Sammen med lønnsoverhenget fra 2011 på 1,3 prosent var således samlet årslønnsvekst fra 2011 til 2012 2,3 prosentpoeng før lønnsglidning for industriarbeidere. Bidraget fra lønnsglidningen i løpet av 2012 ble 1,8 prosentpoeng på årslønnsveksten, mot 2,3 prosentpoeng året før.

Lønnsoverhenget for industriarbeidere inn i 2013 var 1,2 prosent. Meklingsløsningen i mellomoppgjøret i 2013 innebar et generelt tarifftillegg på 0,75 kr/time, og ytterligere 1,40 kr/time for overenskomster med lønnsnivå lavere enn 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn i 2012. Sammen med virkninger av avtalte garantiordninger og automatiske skifttillegg etc. som utløses, er totale tarifftillegg beregnet til 1,14 kr/t eller 0,5 prosent i nivåøkning pr.1. april 2013. Bidraget til veksten i gjennomsnittlig årslønn fra 2012 til 2013 er 0,4 prosentpoeng. Lønnsveksten fra 2012 til 2013 er derfor beregnet til 1,6 prosent for industriarbeidere før lønnsglidning i løpet av 2013, mot 2,3 prosent året før. Bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten i årene 2008 til 2012 vises i tabell 1.3.

De som forhandlet først ved hovedoppgjøret i 2012 var "Industrioverenskomsten" (omfatter de tidligere Verksted-, Teko-, Teknologi og data- og Nexsans (kabelmontører) overenskomstene). Antallsmessig utgjorde dette en tredjedel av alle industriarbeidere. Verkstedsbransjen utgjør over 90 prosent av Industrioverenskomsten. Gjennom 2012-oppgjøret økte omfanget av "Industrioverenskomsten" ved at en gruppe bedrifter fra byggevirksomhet tilsluttet seg avtalen. Industrioverenskomsten hadde en årslønnsvekst på 4,0

prosent fra 2011 til 2012, hvorav 1,7 prosentpoeng var bidrag fra lønnsglidning i løpet av 2012. I mellomoppgjøret i 2013 er tarifftillegg og lønnsoverheng for denne gruppen også beregnet til å gi en lønnsvekst på 1,6 prosent før lønnsglidning i 2013.

Tabell 1.5 viser lønnsveksten mellom måletidspunkter 1. oktober til 1. oktober og per år fordelt på tarifftillegg og lønnsglidning. Fra 1. oktober 2011 til 1. oktober 2012 var lønnsveksten 4,1 prosent for industriarbeidere, mot 4,5 prosent i tilsvarende periode året før. Gjennomsnittlig nivåøkning av tariffmessige tillegg ble beregnet til 1,4 prosent i perioden. Målt fra 1. oktober 2011 til 1. oktober 2012 har lønnsglidningen bidratt med 2,7 prosentpoeng til lønnsveksten i perioden, mot 3,4 prosentpoeng året før.

Tabell 1.4 Gjennomsnittlige tarifftillegg for industriarbeidere, (inklusive den direkte effekten av skifttillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art).

Per 1. april 2001:	148 øre/time,	1,1 prosent
Våren 2002:[1]	386 øre/time	2,8 prosent
Per 1. april 2003:	80 øre/time	0,5 prosent
Våren 2004:[1]	168 øre/time	1,1 prosent
Per 1. april 2005:	106 øre/time	0,7 prosent
Våren 2006:[1]	207 øre/time	1,3 prosent
Per 1. april 2007:	273 øre/time	1,7 prosent
Per 1. april 2008:	289 øre/time	1,7 prosent
Per 1. april 2009:	112 øre/time	0,6 prosent
Våren 2010: [1]	282 øre/time	1,5 prosent
Per 1. april 2011:	219 øre/time	1,1 prosent
Våren 2012: [1]	292 øre/time	1,4 prosent
Per 1. april 2013:	114 øre/time	0,5 prosent

[1] Gjennomsnittstallet er summen av alle nivåmessige tillegg gitt i de forbundsvise områdene inklusive generelle tillegg, lavlønnstillegg, fagarbeidertillegg, ansiennitetstillegg, skifttillegg etc. De fleste forbundsvise tarifftilleggene ble gitt med ulike virkningstidspunkt mellom 1. april til 1. juli.

Figur 1.1 Lønnsglidningen som andel av total lønnsvekst fra 1. oktober til 1. oktober for industriarbeidere i NHO-bedrifter

Kilder: NHO og SSB

Tabell 1.5 Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester[1], omregnet til 37,5 t/uke. Endring i prosent fra tilsvarende periode året før.

	Lønnsøkning pr. time	Herav:		Lønnsglidning i prosent av total lønnsøkning
		Tarifftillegg	Lønnsglidning[2]	
2002	5,0	2,4	2,6	52
01.okt	5,9	2,8	3,1	53
2003	3,5	0,9	2,6	74
01.okt	3,3	0,5	2,8	85
2004	3,6	0,9	2,7	75
01.okt	3,4	1,1	2,3	68
2005	3,4	0,9	2,5	74
01.okt	3,4	0,7	2,7	79
2006	3,6	0,9	2,7	75
01.okt	4,0	1,3	2,7	68
2007	5,5	1,7	3,8	69
01.okt	5,9	1,7	4,2	71
2008	5,7	1,7	4,0	70
01.okt	5,8	1,7	4,1	71
2009	3,9	0,5	3,4	87
01.okt	3,2	0,6	2,6	81
2010	3,6	1,2	2,4	67
01.okt	3,9	1,5	2,4	61
2011	4,4	1,3	3,1	70
01.okt	4,5	1,1	3,4	76
2012	4,1	1,3	2.8	68
01.okt	4,1	1,4	2,7	66

1 Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden.

2 Lønnsglidningen er basert på at hele lønnsveksten mellom tilsvarende registreringsperioder i to påfølgende år er dekomponert i tarifftillegg og lønnsglidning. Dette avviker fra dekomponeringen i tabell 1.3 hvor kalenderårslønnsveksten er dekomponert i lønnsoverheng (som består både av tarifftillegg og lønnsglidning), samt bidrag til kalenderårslønnsveksten fra henholdsvis tarifftillegg og lønnsglidning.

Kilder: Grunnlagsmaterialet til Statistisk sentralbyrås strukturstatistikk og NHO

1.2.2 Lønnsutviklingen for andre arbeidergrupper i NHO-området

I 2012 trakk forhandlinger og meklinger i større grad enn før utover i året. Der virkningstidspunktet tilsier det, er tillegg innregnet i tallgrunnlaget.

For arbeidere i *byggevirksomhet* var årslønnsveksten 3,0 prosent fra 2011 til 2012, mot 4,3 prosent året før. Lønnsveksten fra 1. oktober 2011 til 1. oktober 2012 var også 3,0 prosent, mot 3,6 prosent i tilsvarende periode året før.

Byggevirksomhet består av to hovedgrupper, arbeidere innenfor elektrofag (om lag ⅓) og andre byggfag (om lag ⅔) som tømrere, murere, grunnarbeid innenfor stein-, jord- og sementarbeid, bygge- og tømmermestere, heisfirmaer, malermestere, rørleggerbedrifter, kobber- og blikkenslagermestere etc. Innenfor andre byggfag er det en del bedrifter som er knyttet til Industrioverenskomsten.

Endringer i sammensetning av arbeidstakergruppen påvirker gjennomsnittlig lønnsvekst både for elektrosektoren og innenfor andre byggfag. Grunnen kan være utskifting av arbeidstakere og ulike bedrifter (særlig småbedrifter) i statistikkutvalget på måletidspunktene, men også at antall sysselsatte endres. Disse forhold trakk lønnsveksten ned i størrelsesorden 1½ prosentpoeng fra okt. 2011 til okt. 2012 samlet for arbeidere innenfor byggevirksomhet, på samme måte som ved den sterke økningen i sysselsettingen i sektoren i 2007 og 2008.

Mellomoppgjøret i 2013 ga et generelt tillegg på 0,75 kr/t fra 1. april. I tillegg ble det gitt garantitillegg på minstelønnsatser i fellesoverenskomsten for byggfag, samt økning i akkordsatser, som sammen med generelt tillegg og lønnsoverhenget inn i 2013 slår ut med et bidrag til årslønnsveksten på 1,6 prosentpoeng, mot 2,3 prosentpoeng i fjor. Fra 2011 til 2012 ble veksten i gjennomsnittslønn sterkt dempet av endringer i sysselsettingen og sysselsettingsstrukturen.

For andre byggfag som i hovedsak omfatter Fellesoverenskomsten for byggfag, utgjør lønnsoverheng, tarifftillegg, endring i minstelønnsatser samt økte akkordsatser om lag 1,9 prosentpoeng før lønnsglidning i løpet av 2013, mot 2,2 prosentpoeng året før.

Transportsektoren (arbeidere) i NHO-området omfatter blant annet rutebilsektoren, spedisjonsfirmaer, innenriks sjøfart, godstransport, og i noe mindre grad grossistbedrifter, oljeselskaper m.v.

For arbeidere innenfor *transportsektoren* i NHO-området samlet var årslønnsveksten fra 2011 til 2012 4,2 prosent, mot 3,4 prosent året. Lønnsveksten fra 1. oktober 2011 til 1. oktober 2012 var 3,7 prosent.

Om lag 50 prosent av årsverkene i transportsektoren er avtaler med lokal forhandlingsrett. I det forbundsvise lønnsoppgjøret 2012 innenfor transportsektoren (NHO-bedrifter) ble det gitt tarifftillegg (som inkluderer generelle tillegg) som sammen med lønnsoverhenget fra 2011, ga en beregnet lønnsvekst på om lag 3½ prosent fra 2011 til 2012, før lønnsglidning. Noen områder (for eksempel innenriks sjøfart og spedisjonsfirmaer) har lokale lønnsforhandlinger. Virkninger av lønnselementer (jf. bussbransjeavtalen) som utløser lønnsvekst ved nye kontraktsinngåelser er vanligvis ikke regnet inn i tarifftilleggene, men beregnet virkning av hevet ansiennitetstillegg er medregnet.

Skillet mellom tarifftillegg og lønnsglidning i sektoren er usikker, men ut fra ovenstående bidro lønnsglidningen i gjennomsnitt for hele sektoren med om lag ¾ prosentpoeng i 2012, mot om lag 1½ prosentpoeng året før.

Fra 2012 til 2013 vil bidraget til lønnsveksten gjennom tillegg avtalt i 2013 og avtalte tillegg i 2012 som ble gitt fra 1.april 2013 i transportsektoren i NHO-området bli om lag 1½ prosentpoeng. I tillegg vil lønnsoverhenget innenfor sektoren inn i 2013 bidra med om lag 1½ prosentpoeng, tatt hensyn til at deler av sektoren fikk tillegg 1. desember 2012. Lønnsveksten i 2013 i sektoren før lønnsglidning er derfor om lag 3 prosent.

Arbeidere innenfor *oljevirksomhet, offshore* består av operatørarbeidere (om lag halvparten) og oljeboring - og oljeservicearbeidere. Den siste gruppen utgjør en stadig større andel av denne gruppen. Ingeniører og sivilingeniører klassifiseres som funksjonærer og er ikke med i gruppen ovenfor. Offshorearbeidere samlet sett hadde en gjennomsnittlig økning i årslønn fra 2011 til 2012 på 6,3 prosent, inklusive avtalt lønn, bonusutbetalinger samt uregelmessige tillegg, mot 3,3 prosent året før.

Økningen i utbetalt lønn fra 1. oktober 2011 til 1. oktober 2012 var 5,6 prosent.

De generelle sentrale tilleggene og lønnsoverhenget innenfor oljesektoren totalt sett, bidrar med knapt 1 prosentpoeng til lønnsveksten fra 2012 til 2013. De lokale tilleggene innenfor enkeltbedriftene og strukturelle endringer innenfor bransjen vil være avgjørende for gjennomsnittlig lønnsvekst i sektoren. Ved avslutning av denne rapporten er ikke dette klart for 2013.

For *hotell og restaurantvirksomhet* var årslønnsveksten fra 2011 til 2012 3,0 prosent, mot 3,4 prosent året før. Lønnsglidning var null i 2012, mot 0,4 prosent året før. Lønnsveksten fra 1. oktober 2011 til 1. oktober 2012 var 2,9 prosent.

Gjennomsnittlig alder for ansatte i hotell og restaurant var i 2012 om lag 10 år lavere enn gjennomsnittsalderen for alle ansatte i NHO-bedrifter Bransjen er preget av høy turnover. Vanligvis er bare om lag halvparten av de samme arbeidstakerne med i lønnsstatistikken fra et år til et annet. Strukturelle endringer i arbeidskraften mellom grupper og virkninger via høy turnover har trukket gjennomsnittlig lønnsvekst noe ned i alle de fire siste årene.

Lønnsoverhenget inn i 2013 ble beregnet til 0,6 prosent. Mellomoppgjøret i 2013 ga totale tarifftillegg på til sammen 2,15 kr/t fra 1. april. Sammen med garantitillegg på 1,09 kr/t fra 1. april og lønnsoverhenget bidrar tarifftilleggene til om lag 2 prosent lønnsvekst fra 2012 til 2013, før bidrag fra lønnsglidning i bransjen.

1.2.3 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.

Industrifunksjonærene i NHO-bedrifter utgjør om lag ⅓ av alle funksjonærer i NHO-bedrifter. Årslønnsveksten for industrifunksjonærer fra 2011 til 2012 var 4,1 prosent, mot 4,7 prosent året før. Fra 1. oktober 2011 til 1. oktober 2012 var lønnsveksten samlet for industrifunksjonærer om lag 4,4 prosent, mot 4,6 prosent året før. Endring i nærings-sammensetningen reduserte lønnsveksten med 0,1 prosentpoeng. Endring i bonusutbetalinger reduserer lønnsveksten isolert med 0,4 prosentpoeng og veksten fra 1. okt. 2011 til 1. okt. 2012 med 0,3 prosentpoeng.

Ny standard for næringsgruppering ble av Statistisk sentralbyrå innført for alle sektorer fra 2009, med justeringer de senere årene. Dette gjaldt også NHO-bedrifter. Om lag 10 prosent av funksjonærene i NHOs industribedrifter, ble i offisiell statistikk fra 2009 plassert utenfor industri blant annet i ”Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting” og "oljevirksomhet". Tilsvarende endringer i offentlig næringsklassifikasjoner av bedrifter i 2010, førte til at deler av spesielt oljebaserte industribedrifter ble tatt ut av industrien og plassert i blant annet "oljevirksomhet". Disse bedriftsenhetene er med i lønnstallene for industrifunksjonærer for NHO-bedrifter, fordi enhetene fortsatt er knyttet sammen med NHOs industribedrifter og/eller foretak og vil påvirke lønnsveksten for industri totalt, jf. 1.2.4.

Av hensyn til kontinuiteten i beregninger av lønnsvekst for funksjonærer i industri, vil klassifiseringen for NHO-bedrifter i tariffsammenheng og i utvalgets rapportering, fortsatt avvike noe fra offentlig klassifisering på dette punktet. Virkningene blir omtalt i fotnotene i tabellene.

Lønnsveksten inneholder både endring i grunnlønn, bonus og uregelmessige tillegg som skift etc. Basert på data for hvilken måned lønnsreguleringen skjer innenfor de enkelte bransjegrupper, er årslønn beregnet ved at de ulike bransjene blir vektet sammen til industrifunksjonærer totalt og totalt for alle bransjer. Som i andre områder forutsettes ingen endringer etter registreringstidspunktet 1. oktober. Dette danner grunnlag for beregninger av

årslønnsvekst. Også for funksjonærer kan det være ulike arbeidstidsordninger. Dette er det tatt hensyn til i den grad bedriftene har innberettet dette i datamaterialet.

Lønnsoverhenget for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter inn i 2013 er beregnet til 2,1 prosent, mot 1,8 prosent året før. Lønntillegg i 2013 ellers for funksjonærgruppene er ikke kjent ved ferdigstilling av rapporten.

Funksjonærgrupper ellers i NHO-områder er ansatte innenfor bergverk, skogbruk, fiskeoppdrett, kraftforsyning, oljevirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, samferdsel, forskning og undervisning, personlig og forretningsmessig tjenesteyting, hotell og restaurant, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting, informasjonssektoren etc. Samlet utgjør bransjene utenfor industrien om lag ⅔ av alle funksjonærer i NHO-bedrifter.

Gjennomsnittlig lønnsvekst for *alle funksjonærer i NHO-området* ble 4,2 prosent fra 2011 til 2012, mot 4,9 prosent året før. Gjennomsnittlig lønnsvekst fra 1. oktober 2011 til 1. oktober 2012 ble 4,1 prosent, mot 5,0 prosent året før. Noe av den lavere lønnsveksten skyldes at gjennomsnittlig bonus pr. time har stått stille.

Gjennomsnittlig årslønnsvekst for funksjonærgrupper varierer mellom næringsgrupper, fra 2,6 prosent i E-verk og 3,6 i bygge- og anleggssektoren opp til 6,5 prosent for funksjonærer innenfor oljevirksomhet. Det er større innslag av funksjonærer på høyere lønns- og utdanningsnivå enn året før. For oljesektoren gjelder dette spesielt sivilingeniør- og i noe mindre grad ingeniørgrupper.

Tallene ovenfor inkluderer både tekniske og andre funksjonærgrupper inklusive lederstillinger. Ansatte med minstelønnsavtaler innenfor funksjonærgruppene i NHO-bedrifter, omfatter ikke mer enn anslagsvis 10 prosent av alle funksjonærer.

I tillegg til lønnsstatistikk for arbeidere og funksjonærer er det grupper innenfor håndverk, handel, helse, organisasjoner etc. hvor man ikke kan skille mellom arbeidere og funksjonærer. I tillegg utgjør bemanningsbedrifter, som omfatter mange forskjellige yrkesgrupper i klassifikasjonene, etter hvert en stor gruppe. Disse gruppene utgjør nå om lag 10 prosent av alle årsverk i NHO-bedrifter og er ikke med i forhandlingsstatistikken verken for arbeidere eller funksjonærer.

1.2.4 Lønnsutviklingen for industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter under ett (både heltid og deltid).

Basert på en vekting av gjennomsnittlig lønnsnivå for næringsgruppene innenfor industrien referert i vedleggstabell 2.1, er lønnsveksten 4,2 prosent for arbeidere og funksjonærer samlet fra 2011 til 2012. Det er da tatt hensyn til ulike reguleringstidspunkter gjennom året for ulike grupper både på arbeider og funksjonærsiden. Året før var veksten samlet 4,6 prosent. Samlet lønnsvekst for arbeidere og funksjonærer ble 0,1 prosentpoeng høyere enn for både industriarbeidere og industrifunksjonærer hver for seg. Dette har sammenheng med gjennomgående større innslag av funksjonærer i materialet med noe høyere lønnsnivå, men også strukturelle endringer beskrevet for henholdsvis industriarbeidere og industrifunksjonærer hver for seg i kap.1.2.1 og 1.2.3.

I tillegg til endringer mellom yrker og næringer og hvorvidt grupper er en del av industrien eller ikke vil nye medlemsgrupper som har kommet inn som NHO-bedrifter ha betydning for lønnsveksten. Deltid er med i tallene og inngår som heltidsekvivalenter, på samme måte både for arbeidere og funksjonærer.

Tabell 1.6 Fordeling av årsverk i NHOs statistikkregister og lønnssum basert på årslønnsnivå for henholdsvis arbeidere og funksjonærer. (Prosentandeler)[1]

		Arbeidere	Funksjonærer
Årsverk:	2003	59,1	40,9
	2004	58,8	41,2
	2005	58,3	41,7
	2006	57,7	42,3
	2007	58,3	41,7
	2008	58,0	42,0
	2009[2]	59,6	40,4
	2009[3]	56,5	43,5
	2010[3]	56,2	43,8
	2011[3]	56,0	44,0
Lønnssum:	2003	50,4	49,6
	2004	49,3	50,7
	2005	48,6	51,4
	2006	47,7	52,3
	2007	48,2	51,8
	2008	47,9	52,1
	2009[2]	49,2	50,8
	2009[3]	46,1	53,9
	2010[3]	45,6	54,4
	2011[3]	45,2	54,8

1 Beregningsmetoden for vekting er omlagt. Utvalget kommer tilbake til 2012-tall i senere rapporter.

2 Ny næringsklassifisering fra 2009 og brukt som faste vekter i veksten fra 2008 til 2009. Tallene i 2008 og bakover er ikke revidert med ny bedriftsvis næringsklassifisering. Tallrekkene ovenfor innebærer derfor et skift, knyttet til endring i industridefinisjonen fra 2009.

3 Endring i fordeling mellom funksjonærer og arbeidere basert på timefordeling i innkommet materiale.

Kilder: NHO og Statistisk sentralbyrå

1.2.5 Lønnsutviklingen i andre områder i privat næringsvirksomhet

I *finansnæringen* ble det i hovedoppgjøret for 2012 mellom Finansforbundet og Finansnæringens Arbeidsgiverforening og mellom LO/HK og Norsk Post- og Kommunikasjonsforbund og Finansnæringens Arbeidsgiverforening gitt et generelt tillegg på lønnsregulativet på 1,85 prosent eller minimum kr 6 500 per år. Dette ga et gjennomsnittlig

lønnstillegg på 1,87 prosent med virkning fra 1. mai 2012. Tillegget anslås å bidra med 1,3 prosent til årslønnsveksten fra 2011 til 2012.

Ifølge Finans Norge[6] ble det i medlemsbedriftene under ett gitt lokale tillegg per 1. januar 2012 på 0,55 prosent og per 1. juli på 2012 på 1,3 prosent.

Ifølge lønnsstatistikken for 2012 økte den gjennomsnittlige månedslønnen i finanstjenester, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet[7] bank og forsikring, med 3,0 prosent for heltidsansatte fra 1. september 2011 til 1. september 2012. Avtalt lønn steg med 4,7 prosent i det samme tidsrommet. Bonusutbetalingene bidro til å trekke ned lønnsveksten.

Bonus har de siste årene fram til 2009 utgjort en økende andel av månedslønnen. I 2003 og 2004 utgjorde bonus i gjennomsnitt om lag 3,5 prosent av månedslønnen i alt. Denne andelen vokste til 6,5 prosent i 2005, videre til 8,5 prosent i 2007 og til 11,9 prosent i 2008. I 2009 falt andelen til 7,2 prosent. I 2010 økte andelen igjen til 8,8 prosent og i 2011 til 9,3 prosent. I 2012 var bonusandelen på 8,1 prosent.

For finanstjenester har utvalget på grunnlag av lønnsstatistikken for 2012 og lønnstilleggene i 2012, beregnet årslønnsveksten fra 2011 til 2012 til 3,0 prosent.

I mellomoppgjøret for 2013 ble det mellom Finansforbundet og Finans Norge og mellom LO/ HK og Norsk Post- og Kommunikasjonsforbund og Finans Norge gitt et generelt tillegg på lønnsregulativet på 0,6 prosent eller minst kr 2 200 per år med virkning fra 1. mai 2013.

Lønnsoverhenget fra året før på 1,4 prosent og tarifftilleggene i mellomoppgjøret for 2013 gir en lønnsvekst fra 2012 til 2013 på om lag 1,8 prosent. I tillegg kommer bidraget fra lønnsglidningen i 2013. Bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten i årene 2008 til 2012 vises i tabell 1.3.

I *varehandelen* ble det i hovedoppgjøret 2012 på Landsoverenskomsten mellom Hovedorganisasjonen Virke og HK, gitt et generelt tillegg på 3 kroner per time. Ut over det generelle tillegget ble de laveste minstelønnssatsene, trinn 1 – 4, økt med 3 kroner per time og trinn 5 økt med 5 kroner per time.[8]

For tillegg på andre overenskomster i Virke-området samt overenskomster innen HUK-området, vises det til vedlegg 1, NOU 2013:7.

Garantiordningen på Landsoverenskomsten mellom HK og Virke resulterte i at trinn 6 fikk et tillegg fra 1. februar 2012 på kr 3,76 per time.

Ifølge lønnsstatistikken for 2012 steg den gjennomsnittlige månedslønnen for heltidsansatte i varehandelen under ett med 3,3 prosent fra 1. september 2011 til 1. september 2012. For alle heltidsansatte i Virke-bedrifter i varehandelen var veksten i månedslønnen 3,2 prosent i det samme tidsrommet.

---

[6] 1. januar 2013 gikk Finansnæringens Arbeidsgiverforening og Finansnæringens Fellesorganisasjon sammen om å danne en ny hovedorganisasjon, Finans Norge. Den nye hovedorganisasjonen ivaretar både det næringspolitiske og arbeidsgivermessige samarbeidet i finansnæringen.

[7] Antall ansatte som forhandlingsområdet omfatter, er begrenset til ansatte som omfattes av Sentralavtalen som Finans Norge har med Finansforbundet, og som lønnes etter regulativets satser. Det vil si at ansatte som har høyere lønn enn kr 804 541 per 1. mai 2012, ikke er med i beregningene. Dette omfatter fondsmeglere, assurandører, ledere og spesialister, til sammen om lag 5 000 ansatte.

[8] Det er i alt 6 minstelønnstrinn.

På grunnlag av lønnsstatistikken for 2012 og lønnstilleggene i 2012, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 2011 til 2012 for alle heltidsansatte i Virke-bedrifter i varehandelen til 3,3 prosent. Høy turnover og økt innslag av unge arbeidstakere trakk lønnsveksten ned.

I mellomoppgjøret i 2013 ble det på Landsoverenskomsten mellom Hovedorganisasjonen Virke og LO/HK, gitt et generelt tillegg på 0,75 kroner per time og et ytterligere tillegg fra samme dato på kr 1,40 per time fordi overenskomstens gjennomsnittslønn lå under 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn i 2012. Videre ble det gitt ytterligere kr 2,50 per time, dvs. totalt kr 4,65 per time til arbeidstakere som er lønnet på trinn 1 og over. De laveste minstelønnssatsene, trinn 1 – 5, ble i tillegg økt med 2 kroner per time.

Tillegget per 1. februar etter *garantiordningen* på Landsoverenskomsten mellom LO/HK og Virke ble benyttet til å øke minstelønnssatsen i trinn 6 med kr 297 per måned.

For tillegg på andre overenskomster i Virke-området samt overenskomster innen HUK-området, vises det til vedlegg 1.

For Virke-bedrifter i varehandel gir overhenget til 2013 på 0,7 prosent, de avtalte tarifftilleggene i 2013 (1,5 prosent) og tillegget på garantiordningen (0,2 prosent) en lønnsvekst på 2,4 prosent fra 2012 til 2013 før bidrag fra lønnsglidningen i 2013. Bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten i årene 2008 til 2012 vises i tabell 1.3.

1.2.6 Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

I hovedoppgjøret 2012 ble det i det *statlige tariffområdet* gitt et tillegg på kr 12 000 per år på hovedlønnstabellen til og med lønnstrinn 55. Fra lønnstrinn 56 til lønnstrinn 98 ble det gitt et tillegg på 2,7 prosent. I tillegg ble lønnsregulativet utvidet med tre lønnstinn, fra lønnstrinn 99 til lønnstrinn 101. Det ble også satt av 1 prosent av lønnsmassen til lokale forhandlinger fra 1. september. I tillegg kom midler som blir ledige ved lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere (resirkulerte midler) på 0,1 prosentpoeng. Sentrale justeringer på lønnsrammer og lønnsspenn fra 1. juli utgjorde 0,42 prosent.

Tilleggene bidro med 2,4 prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2011 til 2012.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2012 og tarifftilleggene i 2012, er årslønnsveksten fra 2011 til 2012 i det statlige tariffområdet beregnet til 4,1 prosent.

I mellomoppgjøret i 2013 kom staten v/Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet og LO Stat, YS Stat, Unio og Akademikerne etter forhandlinger til enighet om et generelt tillegg fra 1. mai. Dette ble gitt som et stigende kronebeløp på lavere og midlere lønnstrinn, fra kr 4 200 i lønnstrinn (ltr) 19 til kr 4 500 til og med ltr 51. Fra lønnstrinn 52 ble det gitt et lønnstillegg på 1,07 prosent. Det ble ikke avsatt penger til lokale forhandlinger. Partene ble imidlertid enige om at det kan føres lokale forhandlinger dersom arbeidsgiver mener det er grunnlag for det. Lønnsendringer betinger dekning på virksomhetenes budsjett. Eventuelle lokale tillegg skal gis med virkning fra 1. august 2013. Det heter at likelønn skal prioriteres.

Tilleggene bidrar til årslønnsveksten fra 2012 til 2013 med 0,7 prosentpoeng.

I *staten* gir overhenget til 2013 på 2,2 prosent og tarifftilleggene i 2013 en lønnsvekst fra 2012 til 2013 på 2,9 prosent før bidrag fra lønnsglidningen i 2013. Bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten i årene 2008 til 2012 vises i tabell 1.3.

Kommunesektoren/KS-området

I hovedoppgjøret i KS-området i 2012 ble det gitt et generelt tillegg på 2,7 prosent eller minst kr 12 000 per år fra 6. juni til ansatte i stillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kapittel 4 i hovedtariffavtalen). Minstelønnssatsene ble hevet ytterligere. Det ble avsatt 1,2 prosent til lokale forhandlinger per 1. august 2012. Minstelønnsnivået ved 20 års ansiennitet ble på kr 338 300 fra 6. juni 2012. Minstelønnen skal i framtiden reguleres med den prosentvise endringen per 1. mai i folketrygdens grunnbeløp basert på foregående års G-regulering.

For stillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse bidro tarifftilleggene i KS-oppgjøret i 2012 med 3,2 prosentpoeng til lønnsveksten fra 2011 til 2012.

For en del grupper i KS-området (kap 3 og 5) fastsettes lønnen gjennom lokale lønnsforhandlinger i den enkelte kommune og fylkeskommune uten noen sentral ramme. Virkningsdato for lønnstillegg er 1. mai med mindre annen dato er avtalt.

I *Oslo kommune* ble det gitt et generelt tillegg fra 1. mai på 2,8 prosent eller minimum kr 10 750 per år. Det ble avsatt 1,4 prosent av lønnsmassen til lokale forhandlinger med virkning fra 1. juli. I tillegg kom midler som blir ledige ved lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere (resirkulerte midler) på 0,1 prosentpoeng.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2012 og tarifftilleggene i 2012, er årslønnsveksten fra 2011 til 2012 for hele kommunesektoren, inkl. undervisningssektoren, Oslo kommune og diverse bedriftsmedlemmer, beregnet til 4,1 prosent. For kommuneansatte eksklusiv ansatte i undervisningssektoren var også årslønnsveksten 4,1 prosent.

I mellomoppgjøret i KS-området i 2013 kom KS og LO Kommune, Unio, YS Kommune og Akademikerne til enighet i forhandlinger. Det ble gitt et generelt tillegg på 0,75 prosent eller minst kr 3 100 fra 1. mai til alle ansatte i stillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kapittel 4 hovedtariffavtalen). Minstelønnssatsene ble hevet tilsvarende. Per 1. mai 2013 skal arbeidstakere med minimum 20 års lønnsansiennitet ikke ha lavere grunnlønn enn kr 350 700, en økning på kr 12 400 fra i fjor. Det ble ikke avsatt midler til lokale forhandlinger etter hovedtariffavtalens kapittel 4.A.1.

For stillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse bidro tarifftilleggene i KS-oppgjøret i 2013til lønnsveksten fra 2012 til 2013 med 0,6 prosentpoeng.

I *Oslo kommune* ble det gitt et lønnstillegg fra 1. mai på 2,55 prosent eller minst kr 9 700.

For ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4) i KS-området gir overhenget til 2013 på 2,7 prosent og de avtalte tarifftilleggene i 2013 en lønnsvekst fra 2012 til 2013 på 3,3 prosent. I tillegg kommer bidraget fra lønnsglidningen i 2013. Bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten i årene 2008 til 2012 for kommuneansatte i alt vises i tabell 1.3. Bidraget i 2012 var 0,4 prosentpoeng lavere for ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse enn det tabell 1.3 viser. Gjennomsnittlig bidrag i årene 2008 til 2012 var også 0,4 prosentpoeng lavere.

Undervisningspersonell

Tilleggene ved lønnsoppgjøret i KS-området i 2012 var også gjeldende for ansatte i undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4).

For undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse bidro tarifftilleggene i KS-oppgjøret i 2012 til lønnsveksten fra 2011 til 2012 med 3,1 prosentpoeng.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2012 og tarifftilleggene i 2012, er årslønnsveksten fra 2011 til 2012 for undervisningsstillinger i hele kommunesektoren beregnet til 4,0 prosent.

For undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse bidro tarifftilleggene i KS-oppgjøret i 2013 til lønnsveksten fra 2012 til 2013 med 0,5 prosentpoeng.

Overhenget til 2013 for undervisningspersonell i KS-området med i hovedsak sentral lønnsdannelse er beregnet til 2,6 prosent. Medregnet tarifftilleggene i 2013, gir dette en lønnsvekst fra 2012 til 2013 på 3,1 prosentpoeng. I tillegg kommer bidraget fra lønnsglidningen i 2013. Bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten i årene 2008 til 2012 vises i tabell 1.3. Bidraget er lavere for ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse. For ansatte med sentral lønnsdannelse bidro lønnsglidning med 0,3 prosentpoeng i 2012.

1.2.7 Lønnsutviklingen i Spekter-området

I tråd med forhandlingsmodellen i Spekter forhandles det først på nasjonalt nivå (A-nivå) om overenskomstens generelle del mellom Spekter og den enkelte hovedorganisasjon. Denne delen er felles for alle virksomheter innenfor et overenskomstområde og forplikter arbeidsgiver og den aktuelle hovedorganisasjonens medlemmer. Deretter forhandles overenskomstens spesielle del (B-delen) mellom den enkelte virksomhet og hovedorganisasjonenes forbund eller forhandlingsgrupper. Det kan avtales avvikende ordninger.

For Spekter-Helse er det for LO, YS, noen av Unios forbund og Den norske legeforening de siste årene avtalt et nasjonalt nivå II (A2) der det forhandles mellom Spekter-Helse og de enkelte foreninger/forbund i hovedorganisasjonene om særskilte lønns- og arbeidsvilkår for den enkelte forenings medlemmer.

I hovedoppgjøret i 2012 ble det på A-nivå mellom Spekter og LO Stat og mellom Spekter og YS Spekter enighet om et generelt tillegg fra 1. april 2012 på kr 2 438 per år. For LO Stat og YS Spekter bidro de avtalte tilleggene på A-nivå med 0,4 prosentpoeng til lønnsveksten fra 2011 til 2012 (ekskl. helseforetakene).

Det ble ført forhandlinger i de enkelte virksomheter (B-nivå) om ytterligere lønnstillegg. I disse forhandlingene ble det gitt noe varierende tillegg.

For akademikergruppene i Spekter (ekskl. Legeforeningen) gis det ikke sentrale generelle tillegg. Lønnstilleggene for disse gruppene avtales lokalt.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2012 og de avtalte tilleggene gitt i forhandlingene i de ulike virksomhetene, er årslønnsveksten fra 2011 til 2012 i Spekter-området ekskl. helseforetakene anslått til 4,2 prosent.

I mellomoppgjøret i 2013 ble det på A-nivå mellom Spekter og LO Stat og mellom Spekter og YS Spekter enighet om et generelt tillegg fra 1. april 2013 på kr 1 463 per år. Det ble gitt et ytterligere tillegg på kr 2 730 per år til arbeidstakere (unntatt lærlinger og unge arbeidstakere) med årslønn på kr 365 670 eller lavere.

Det ble ført forhandlinger i de enkelte virksomheter (B-nivå) om ytterligere lønnstillegg. I disse forhandlingene ble det gitt noe varierende tillegg. For akademikergruppene i Spekter (ekskl. Legeforeningen) gis det ikke sentrale generelle tillegg. Lønnstilleggene for disse gruppene avtales lokalt.

I *Spekter-bedrifter eksklusive helseforetakene* gir overhenget til 2013 på 1,2 prosent og de avtalte tilleggene i 2013 på A-nivå en lønnsvekst på om lag 1½ prosent fra 2012 til 2013. I tillegg kommer lønnstillegg avtalt på den enkelte virksomhet (B-nivå) som anslås i gjennomsnitt til om lag 1¾ prosentpoeng. I tillegg kommer også bidraget fra lønnsglidningen i 2013. Bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten i årene til 2008 til 2012 vises i tabell 1.3

I hovedoppgjøret i 2012 for *helseforetakene* kom Spekter-Helse og Norsk Sykepleierforbund, Utdanningsforbundet, Norsk Fysioterapeutforbund og Norsk Ergoterapeutforbund til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A 2) om følgende generelle tillegg:

- Sykepleiere, fysioterapeuter, ergoterapeuter og førskolelærere fikk 2,7 prosent eller minimum kr 12 000 per år.
- Spesialsykepleiere, jordmødre, sykepleieledere, pedagoger med spesialkompetanse, pedagogiske ledere, spesialfysioterapeuter, fysioterapeutledere, spesialergoterapeuter og ergoterapeutledere fikk 4,2 prosent.
- Spesialister i klinisk pedagogikk, spesialfysioterapeuter med spesialistgodkjenning og spesialergoterapeuter med spesialistgodkjenning fikk 4,7 prosent.

I tillegg ble minstelønnssatsene hevet fra 1. august 2012.

I de sentrale forbundsvise forhandlingene mellom LO- forbundene og Spekter-Helse og mellom YS-forbundene og Spekter-Helse i oppgjøret for helseforetakene og Lovisenberg Diakonale Sykehus ble det for høyskolegruppene avtalt tillegg tilsvarende det som var avtalt med Unio-forbund med A2-del. For øvrige arbeidstakere ble det avtalt et generelt tillegg på 2,7 prosent eller minimum kr 12 000 per år fra 1. juni 2012. Minstelønnssatsene ble endret fra 1. august 2012.

I oppgjøret mellom Spekter-Helse og Den norske legeforening kom partene til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A 2) for helseforetakene. I helseforetakene fikk turnusleger et tillegg på kr 16 000 per år og leger i spesialisering et tillegg fra kr 20 000 til kr 21 000. Tilleggene ble gitt med virkning fra 1. januar 2012.

For nærmere omtale av lønnsoppgjøret i 2012 i helseforetakene, vises det til vedlegg 1, NOU 2013:7.På grunnlag av tallmateriale/lønnsstatistikk fra Statistisk sentralbyrå for 2011 og 2012 og lønnstilleggene i disse to årene, har utvalget beregnet årslønnsveksten i helseforetakene fra 2011 til 2012 til 3,7 prosent.

Lønnsoppgjørene i helseforetakene effektueres ofte sent på året. Dette innebærer at det kan være noen tillegg knyttet til lønnsoppgjøret 2012 som ikke er fanget opp i Statistisk sentralbyrå sin lønnsstatistikk per 1. oktober 2012.

I mellomoppgjøret i 2013 i helseforetakene kom Spekter og forbundene i LO og YS til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A2) om et generelt tillegg fra 1. mai 2013 på 0,75 prosent eller minst kr 3 100 per år. Minstelønnssatsene ble hevet med kr 3 000 eller mer fra 1. mai. Avtalen innebærer også at minstelønnen i stillingsgruppe l for ansatte med 20 års ansiennitet (stillinger hvor det ikke kreves særskilt utdanning), skal være minimum kr 351 000 fra 1. mai 2013, en økning på kr 12 000 fra året før. Det ble videre gjennomført lokale forhandlinger på B-nivå i 2013 med virkning fra 1. mai.

Spekter og forbundene i Unio med sentral forbundsvis avtaledel (Norsk Sykepleierforbund, Norsk Fysioterapeutforbund, Norsk Ergoterapeutforbund og Utdanningsforbundet) kom i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A2) til enighet om at alle som er omfattet av overenskomstene skal sikres et tillegg på minst 0,75 prosent fra 1. mai. Minstelønnssatsene

ble hevet med kr 3 000 eller mer fra 1. mai. Det ble også gjennomført lokale forhandlinger på B-nivå med lønnsregulering med virkning fra 1. mai. For medlemmer av Unio som ikke er omfattet av sentrale forbundsvise forhandlinger, ble det gjennomført lokale forhandlinger.

I oppgjøret mellom Spekter-Helse og Den norske legeforening kom partene til enighet om tillegg for turnusleger på kr 14 000 per år og for leger i spesialisering et tillegg fra kr 19 000 til kr 20 000. Tilleggene ble gitt med virkning fra 1. januar 2013. Det ble gjennomført lokale forhandlinger på B-nivå for medlemmer av Den norske legeforening som ikke fikk generelle tillegg i A 2-forhandlingene. For øvrige forbund i Akademikerne ble det gjennomført lokale forhandlinger.

I *helseforetakene* gir overhenget til 2013 på 1,0 prosent og de sentralt avtalte tilleggene for 2013 en lønnsvekst fra 2012 til 2013 på 2½ prosent. I tillegg kommer bidrag fra tillegg ved lokale forhandlinger som anslås til ¾ prosentpoeng og bidrag fra lønnsglidningen i 2013. Bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten i årene 2008 til 2012 vises i tabell 1.3.

1.3 Lønnsoverhenget

Lønnsoverhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Utvalget anslår overhenget til 2013 til 1,8 prosent i gjennomsnitt i de største forhandlingsområdene. Gjennomsnittlig overheng i de tre foregående år var på 1,4 prosent. For områdene i tabell 1.7 varierer overhenget til 2013 fra 0,7 prosent for ansatte i Virke-bedrifter i varehandelen til 2,5 prosent for undervisningspersonell i kommunene. For industriarbeidere i NHO-bedrifter er overhenget beregnet til 1,2 prosent og for industrifunksjonærer til 2,1 prosent.

I tillegg til lønnsoverhenget kan lønnsveksten til neste år i enkelte områder også bli påvirket enten av allerede avtale tarifftillegg eller av garantiordninger og satsreguleringsbestemmelser.

Garantiordninger og satsreguleringsbestemmelser sikrer områder en (automatisk) lønnsvekst, gjerne i forhold til en fastlagt referansegruppes lønn. For 2011 er nye ordninger kommet til, blant annet for regulering av minstelønnssatser i LO - NHO- området.

Virkninger av alle avtalte tillegg inklusive slike ordninger, defineres som tarifftillegg når de er kjent. En del av disse tilleggene vil ikke være klare før endelig statistikk foreligger.

Prinsipielt står allerede avtalte lønnstillegg for neste år i en noe annen stilling enn det ovennevnte. Ved å avtale lønnstillegg i et tariffoppgjør for neste år, legger en føringer for årslønnsveksten året etter. På denne bakgrunn bør beregninger av lønnsoverheng til ett år suppleres med opplysninger om eventuelle allerede avtalte tillegg for det samme året.

Tabell 1.7 Lønnsoverhenget fra året før i prosent. 2008-2013.

Område/gruppe:	2008	2009	2010	2011	2012	2013
NHO-bedrifter i industrien i alt:	2,2	1,9	1,4	1,5	1,5	1,6
- Industriarbeidere	1,8	1,8	1,0	1,2	1,3	1,2
- Industrifunksjonærer	2,5	2,0[1]	1,7	1,9	1,8	2,1
Virke-bedrifter i varehandel	1,6	0,9	0,7	1,2	1,0	0,7
Finanstjenester[2]	1,3	2,0	1,0	1,3	1,3	1,4
Staten	1,4	3,4	0,9[3]	2,3	1,1	2,2
Kommunene i alt :	1,4	2,4	1,1	2,4	0,8	2,4
- Undervisningspersonale	1,2	2,2	1,0	2,4	0,7	2,5
- Øvrige ansatte	1,5	2,5	1,1	2,4	0,8	2,3
Ansatte i Spekter-bedrifter:						
- Helseforetakene[4]	1,4	3,6	2,0	1,9	0,8	1,0
- Øvrige bedrifter	1,3	1,6	0,9	0,9	1,2	1,2
Veid gjennomsnitt[5]	2,0	2,3	1,2	1,9	1,0	1,8

1 Overhenget til 2009 ble endret fra 2,5 til 2,0 prosent som følge av ny næringsstandard, se avsnitt 1.2.3 i NOU 2010:4.
2 Forretnings- og sparebanker og forsikring under ett som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring.
3 Omlegging av beregningsmetode trakk opp overhenget til 2010 med 0,3 prosentpoeng i forhold til tidligere beregning, jf. tabell 1.7 i NOU 2010:4.
4 Beregnet på Spekters tallmateriale til 2010. Fra 2011 beregnet på tallmateriale fra Statistisk sentralbyrå.
5 Overhenget er et gjennomsnitt for flere grupper enn de som er med i tabell 1.7. Fra og med 2010 er beregningen for ansatte i virksomheter som er medlemmer av arbeidsgiverorganisasjoner og ansatte i offentlig forvaltning inklusive helseforetakene.

Kilde: Beregningsutvalget

1.4 Noen hovedtrekk ved lønnsutviklingen i 2013 i enkelte forhandlingsområder

I dette avsnittet gis det en oversikt over lønnsveksten fra 2012 til 2013 i en del tariffområder før bidrag fra lønnsglidningen i 2013. Bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten i årene 2008 til 2012 i de ulike tariffområdene vises i tabell 1.3.

For *industriarbeidere i NHO-bedrifter* gir lønnsoverhenget på 1,2 prosent og tilleggene i mellomoppgjøret en lønnsvekst på 1,6 prosent fra 2012 til 2013 før bidrag fra lønnsglidningen i 2013.

For *Virke-bedrifter i varehandel* gir overhenget på 0,7 prosent, de avtalte tarifftilleggene (1,5 prosent) og tillegget på garantiordningen (0,2 prosent) en lønnsvekst på 2,4 prosent fra 2012 til 2013 før bidrag fra lønnsglidningen i 2013.

I *staten* gir overhenget på 2,2 prosent og tarifftilleggene i 2013 en lønnsvekst fra 2012 til 2013 på 2,9 prosent før bidrag fra lønnsglidningen i 2013.

For ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4) i *KS-området* gir overhenget på 2,7 prosent og tarifftilleggene, en lønnsvekst fra 2012 til 2013 på 3,3 prosent før bidrag fra lønnsglidningen i 2013. Bidraget i 2012 var 0,4 prosentpoeng lavere for ansatte med

hovedsakelig sentral lønnsdannelse enn det tabell 1.3 viser. Gjennomsnittlig bidrag i årene i årene 2008 til 2012 var også 0,4 prosentpoeng lavere.

I *Spekter-bedrifter eksklusive helseforetakene* gir overhenget på 1,2 prosent og de avtalte tilleggene på A-nivå en lønnsvekst på om lag 1½ prosent fra 2012 til 2013. I tillegg kommer lønnstillegg avtalt på den enkelte virksomhet (B-nivå) som anslås i gjennomsnitt til om lag 1¾ prosentpoeng. I tillegg kommer bidraget fra lønnsglidningen i 2013.

I *helseforetakene* gir overhenget på 1,0 prosent og de sentralt avtalte tilleggene en lønnsvekst fra 2012 til 2013 på 2½ prosent. I tillegg kommer bidrag fra tillegg ved lokale forhandlinger som anslås til ¾ prosentpoeng, og bidrag fra lønnsglidningen i 2013.

For ansatte i *forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet*, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring, gir overhenget på 1,4 prosent og de avtalte tarifftilleggene en lønnsvekst på 1,8 prosent fra 2012 til 2013 før bidrag fra lønnsglidningen i 2013.

1.5 Lønnsutviklingen for ledere

1.5.1 Lønnsutviklingen eksklusive opsjons- og naturalytelser for ledere i enkelte næringer

I dette avsnittet presenteres lønnsveksten fra 2011 til 2012 for ledere i en del næringer basert på samme lønnsbegrep som i tabell 1.1, dvs. avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus. Tallene omfatter ledere i foretak i næringsvirksomhet utenom offentlig forvaltning og helseforetakene. Offentlig eide foretak er inkludert. Tallene er basert på Statistisk sentralbyrås lønnsstatistikk. Lønnsveksten er regnet som endring i månedslønn fra september/oktober det ene året til samme tidspunktet året etter.

Det presenteres tall for to grupper av ledere i næringsvirksomhet:

- Gruppen med yrkeskode 1210, ”administrerende direktører” i store og mellomstore foretak, dvs. foretak med 10 eller flere ansatte. Gruppen kan omfatte flere personer med lederfunksjoner i hvert foretak.
- Gruppen med yrkeskode 1300, ”ledere av små foretak”, dvs. foretak med færre enn 10 ansatte.

Totalt omfattet utvalget til lønnsstatistikken i 2012 23 400 heltidsansatte personer innen disse to ledergruppene.

Tabell 1.8 viser at lønnsveksten regnet som endring i gjennomsnittslønn fra september/oktober 2011 til september/oktober 2012 for administrerende direktører varierte en del mellom næringene som er med i tabellen, fra ÷4,7 prosent i finanstjenester til 7,2 prosent i hotell- og restaurantvirksomhet. For administrerende direktører i industrien var lønnsveksten 1,2 prosent. Lavere bonusutbetalinger i 2012 enn i 2011for administrerende direktører i finanstjenester trakk gjennomsnittslønnen ned. Uten bonus var lønnsveksten 8,9 prosent. For ledere av små foretak var lønnsveksten i 2012 høy i IKT, mens veksten varierte mellom 1,2 og 5,4 prosent i de andre næringene i tabell 1.8. Gjennomsnittslønnen for administrerende direktører under ett steg med 0,3 prosent fra september/oktober 2011 til samme tidspunkt i 2012, mot 3,8 prosent året før. For ledere av små foretak var lønnsveksten 3,1 prosent, mot 3,7 prosent året før.

I hotell- og restaurantvirksomhet, varehandel og bygg og anlegg var lønnsveksten for administrerende direktører fra september/oktober 2010 til samme tidspunkt i 2011 lavere enn for lønnstakerne ellers i disse næringene. I de andre næringene i tabell 1.8 var det omvendt

Fra september/oktober 2011 til samme tidspunkt i 2012 var lønnsveksten for administrerende direktører høyere enn for lønnstakerne ellers i næringene bygg- og anleggsvirksomhet, forretningsmessig tjenesteyting, hotell- og restaurantvirksomhet og samferdsel, mens det var omvendt i de andre næringene.

Tabell 1.8 Gjennomsnittslønn[1] per september/oktober 2011 og 2012 for administrerende direktører[2] og ledere[3] av små foretak i enkelte næringer. Eksklusive opsjons- og naturalytelser. Lønnsvekst fra året før i prosent.

	Administrerende direktører				Ledere av små foretak			
	Lønnsvekst		Lønnsnivå	Antall i utvalget	Lønnsvekst		Lønnsnivå	Antall i utvalget
	2011	2012	2012	2012	2011	2012	2012	2012
Industri	8,7	1,2	1 011 600	1 122	6,4	1,2	602 400	755
Bygg- og anleggsvirksomhet	1,1	3,9	771 600	708	2,1	3,8	594 000	914
Varehandel	0,3	1,6	741 600	2 932	1,0	4,1	486 000	7 300
Samferdsel	3,9	4,0	934 800	530	3,5	3,4	579 600	35
Hotell- og restaurantvirksomhet	÷3,0	7,2	536 400	755	-	-	-	-
IKT	5,6	÷1,9	1 068 000	937	11,9	7,2	836 400	334
Finanstjenester	16,4	÷4,7	1 598 400	621	-	-	-	-
Forretningsmessig tjenesteyting	5,3	4,4	879 600	369	3,9	5,4	604 800	339
Alle næringer	3,8	0,3	855 600	10 583	3,7	3,1	553 200	12 824

1 Månedslønn ekskl. overtid*12. Lønnsbegrepet omfatter avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus.
2 Administrerende direktører og andre med lederfunksjoner i foretak med 10 eller flere ansatte.
3 Ledere av små foretak med færre enn 10 ansatte.
Kilde: Statistisk sentralbyrå, lønnsstatistikken.

1.5.2 Lønnsutviklingen for ledere inklusive opsjons- og naturalytelser

Beregningsutvalget presenterer i dette avsnittet en lønnsstatistikk fra Statistisk sentralbyrå for ledere i foretak utenom offentlig forvaltning og helseforetakene. Statistikken bygger på datamaterialet Statistisk sentralbyrå innhenter til lønnsstatistikken. Videre er det hentet tillegginformasjon fra LTO-registeret om opsjons- og naturalytelser. Statistikken dekker perioden 2004 til 2011. Denne lederlønnsstatistikken bygger på yrkesklassifiseringen for å definere ledere (jf. boks 1.4). Statistikken kan omfatte flere personer med lederfunksjoner i hvert foretak.

Boks 1.4 Lønn for ledere basert på Statistisk sentralbyrås lederlønnsstatistikk

Lederlønn basert på Statistisk sentralbyrås lønnsstatistikk omfatter heltidsansatte ledere i foretak utenom offentlig forvaltning og helseforetakene. Lederne er hentet fra yrkeskode 1210, administrerende direktør, i foretak med flere enn 10 ansatte og yrkeskode 1300, ledere i små foretak, med færre enn 10 ansatte. Statistikken kan omfatte flere personer med lederfunksjoner i hvert foretak. Lønnsstatistikken bygger på et representativt utvalg av virksomheter med fulltelling blant de største foretakerne i hver næring, og et utvalg blant små foretak. Lønnsstatistikken er en strukturstatistikk, som skal ta inn over seg alle strukturelle endringer i arbeidsmarkedet fra år til år, som f. eks. jobbskifter, sysselsettingsendringer, omstrukturering og sammenslåinger/oppsplitting av foretak. Det vil dermed skje en viss utskifting av ledere som er med i lederlønnsstatistikken fra det ene året til det neste.

Lønnsbegrepet omfatter avtalt lønn, uregelmessige tillegg, bonus, overtid samt opsjons- og naturalytelser.

Lønnsveksten er regnet som endring fra september/oktober det ene året til samme tidspunktet året etter og kan i det enkelte år ikke direkte sammenliknes med veksten i gjennomsnittlig årslønn fra det ene året til det andre slik den framkommer i tabell 1.1. Over tid vil det likevel bli stor grad av samsvar mellom disse to måtene å beregne lønnsveksten på.

Tabell 1.9 viser at veksten i gjennomsnittslønnen for administrerende direktører var 4,0 prosent fra september/oktober 2010 til samme tidspunkt i 2011, mot 5,1 prosent i tilsvarende periode året før. Opsjons- og naturalytelser bidro til å trekke opp lønnsveksten for denne ledergruppen i 2011. Lønnsveksten varierer med foretaksstørrelse. I foretak med over 250 ansatte var lønnsveksten for administrerende direktører 7,6 prosent i 2011. For ledere i småbedrifter var lønnsveksten 3,8 prosent fra september/oktober 2010 til september/oktober 2011, mot 3,3 prosent året før. For alle ledere var veksten 4,9 prosent fra september/oktober 2010 til september/oktober 2011, mot 4,2 prosent året før. Andelen som ledere i små bedrifter utgjorde av alle ledere, gikk ned fra 2010 til 2011. Dette trakk opp samlet lønnsvekst for ledere.

Tabell 1.9 Gjennomsnittslønn[1] per september/oktober inklusive opsjons- og naturalytelser for administrerende direktører og ledere av små foretak. Vekst fra året før i prosent.

	Administrerende direktører[2]	Ledere av små foretak[3]	Alle ledere
2005	5,5	0,7	3,3
2006	5,5	3,4	5,6
2007	2,6	7,8	6,3
2008	10,3	5,1	6,2
2009	-1,5	1,9	1,2
2010	5,1	3,3	4,2
2011	4,0	3,8	4,9
2004-11	35,6	28,9	36,2
Gj. sn. per år	4,4	3,7	4,5
Lønnsnivå 2011	878 500	548 300	679 800
Herav opsjonsytelser og naturalytelser	16 900	4 100	9 200
Antall ledere i utvalget i 2011	10 065	12 371	22 436

1 Månedslønn inkl. overtid *12 med tillegg av opsjons- og naturalytelser fra LTO-registeret. Lønnsbegrepet omfatter avtalt lønn, uregelmessige tillegg, bonus, overtid samt opsjons- og naturalytelser.
2 Administrerende direktører og andre med lederfunksjoner i foretak med 10 eller flere ansatte
3 Ledere av små foretak med færre enn 10 ansatte
Kilde: Statistisk sentralbyrå, lønnsstatistikken og LTO-registeret.

I tabell 1.10 er administrerende direktører rangert etter stigende lønnsnivå. Det er om lag 2 500 direktører i hvert kvartil. Tabellen viser at lederne i 4. kvartil har en gjennomsnittslønn på 1 627 200 kroner per september/oktober 2011 og at veksten var 6,1 prosent fra samme tidspunkt i 2010. Opsjons- og naturalytelser trakk lønnsveksten opp for denne gruppen fra 2010 til 2011. I de tre andre kvartilene varierte lønnsveksten fra 1,2 prosent i 2. kvartil til 2,7 prosent i 3. kvartil.

Tabell 1.10 Gjennomsnittslønn[1] etter kvartiler per september/oktober 2011 for administrerende direktører[2]. Inklusive opsjons- og naturalytelser. Vekst i prosent fra året før.

Kvartil	Samlet årslønn[1]	Prosent av sum lønn	Lønnsvekst fra året før	Opsjons- og naturalytelser	
	2011	2011	2011	2010	2011
1	422 400	12,1	2,3	-	-
2	594 000	16,9	1,2	4 800	1 200
3	862 800	24,6	2,7	9 600	6 000
4	1 627 200	46,4	6,1	37 200	54 000
Alle	878 500	100,0	4,0	13 200	16 900

1 Månedslønn inkl. overtid *12 med tillegg av opsjons- og naturalytelser fra LTO-registeret. Lønnsbegrepet omfatter avtalt lønn, uregelmessige tillegg, bonus, overtid samt opsjons- og naturalytelser.
2 Administrerende direktører og andre med lederfunksjoner i foretak med 10 eller flere ansatte.
Kilde: Statistisk sentralbyrå, lønnsstatistikken og LTO-registeret.

Tabell 1.11 viser lønnsutviklingen og lønnsnivå for kvinnelige og mannlige ledere. Kvinnelige administrerende direktører hadde lavere vekst i gjennomsnittslønnen fra september/oktober 2010 til samme tidspunkt i 2011 enn mannlige. Gjennomsnittlig lønnsnivå for kvinnelige administrerende direktører var per september/oktober 2011 om lag 72 prosent av lønnsnivået for mannlige administrerende direktører.

Tabell 1.11 Gjennomsnittslønn[1] per september/oktober 2011 inklusive opsjons- og naturalytelser for administrerende direktører[2]. Menn og kvinner. Vekst fra året før i prosent.

	Antall	Samlet lønnsnivå[1]	Lønnsvekst fra året før	Opsjons- og naturalytelser	
	2011	2011	2011	2010	2011
Alle adm. direktører[2]	10 065	878 500	4,0	13 200	16 900
- menn	7 490	934 300	4,5	14 400	19 200
- kvinner	2 575	672 300	3,8	8 400	8 300

[1] Månedslønn inkl. overtid *12 med tillegg av opsjons- og naturalytelser fra LTO-registeret. Lønnsbegrepet omfatter avtalt lønn, uregelmessige tillegg, bonus, overtid samt opsjons- og naturalytelser.
[2] Administrerende direktører og andre med lederfunksjoner i foretak med 10 eller flere ansatte
Kilde: Statistisk sentralbyrå, lønnsstatistikken og LTO-registeret.

Tabell 1.12 viser gjennomsnittlig lønnsnivå og lønnsutvikling for administrerende direktører etter foretaksstørrelse. Det er ikke en entydig sammenheng mellom foretaksstørrelse og lønnsnivå. I 2011 var lønnsnivået høyest for administrerende direktører i foretak med 100 til 249 ansatte. Noe av forklaring på dette kan være at statistikken omfatter flere personer med lederfunksjoner i hvert foretak, slik at sammensetningen av ledergruppen som inngår kan variere mellom foretaksstørrelser. Administrerende direktører i foretak med over 250 ansatte hadde den høyeste lønnsveksten med 7,6 prosent og mottok mest i opsjons- og naturalytelser i 2011.

Tabell 1.12 Gjennomsnittslønn[1] per september/oktober 2011 inklusive opsjons- og naturalytelser for administrerende direktører[2] etter foretaksstørrelse. Vekst fra året før i prosent.

Foretaksstørrelse, ansatte	Antall administrerende direktører[2]	Samlet lønnsnivå[1]	Lønnsvekst fra året før	Opsjons- og naturalytelser
	2011	2011	2011	2011
0-24	2 624	727 200	2,9	8 400
24-99	2 624	939 600	4,5	16 900
100-249	1 240	1 198 800	3,3	30 000
250 og over	3 577	986 400	7,6	31 200
Alle	10 065	878 500	4,0	16 900

[1] Månedslønn inkl. overtid *12 med tillegg av opsjons- og naturalytelser fra LTO-registeret. Lønnsbegrepet omfatter avtalt lønn, uregelmessige tillegg, bonus, overtid samt opsjons- og naturalytelser.
[2] Administrerende direktører og andre med lederfunksjoner i foretak med 10 eller flere ansatte
Kilde: Statistisk sentralbyrå, lønnsstatistikken og LTO-registeret.

1.5.3 Lønnsutviklingen for toppledere i offentlig sektor

Utvalget presenterer i dette avsnittet tall for lønnsutviklingen for toppledere i offentlig sektor fra 1. oktober/1. desember 2008 til samme tidspunkt i 2012. Følgende grupper inngår i denne statistikken:

- *Øverste administrative leder* (rådmenn) i kommuner og fylkeskommuner
- *Øverste leder* i forvaltningen, etater, direktorater og finansieringsinstitusjoner i staten.
- *Administrerende direktør* i de regionale helseforetakene herunder også de forskjellige helseforetakene.

Utplukket av ledere er basert på Statistisk sentralbyrås ordinære lønnsstatstikk. Lønnsbegrepet har samme innhold som ellers i kapittel 1, dvs. fast avtalt lønn (grunnlønn/regulativlønn) og faste og variable tillegg. I staten omfatter utplukket både toppledere som er lønnet etter lederlønnssystemet[9] i staten og toppledere av etater som er lønnet etter lønnsregulativet i hovedtariffavtalen i staten.

Tabell 1.13 Gjennomsnittslønn[1] per oktober/desember for toppledere i offentlig sektor. Alle ledere. Lønnsvekst fra året før i prosent.

	Antall	Gjennomsnittlig årslønn[1]	Lønnsvekst			
	2012	2012	2009	2010	2011	2012
Kommuner og fylkeskommuner	402	830 400	6,3	5,4	5,8	5,2
Staten	243	1 051 200	8,4	3,7	4,3	3,5
- Toppledere på lederlønnssystemet[2]	131	1 111 200	9,4	3,7	3,6	1,5
- Toppledere[3] lønnet etter lønnsregulativet i hovedtariffavtalen	112	981 600	6,2	3,6	4,4	7,9
Offentlige toppledere i alt[4]	669	936 000	6,6	4,6	5,1	4,3

1 Omfatter grunnlønn, faste og variable tillegg. Gjennomsnittlig årslønn er definert som månedslønn per oktober/desember*12.
2 Dersom det er flere ledere lønnet etter lederlønnssystemet på ulike nivåer innen samme enhet, er bare topplederen tatt med.
3 Den høyeste lønte i hvert foretak
4 Inkluderer administrerende direktører i helseforetakene

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Lønnsveksten for toppledere i offentlig sektor var i gjennomsnitt 4,3 prosent fra oktober/desember 2011 til oktober/desember 2012, mot 5,1 prosent året før. For toppledere i kommuner og fylkeskommuner var lønnsveksten fra desember 2011 til desember 2012 5,2 prosent, mot 5,8 prosent året før. I staten var veksten fra oktober 2011 til oktober 2012 3,5

[9] Staten inngår individuelle lederlønnskontrakter med alle ledere tilknyttet lederlønnssystemet. Stillingens ansvar, omfang og kompleksitet avgjør om den innplasseres. Systemet består av to elementer; basislønn/grunnlønn og et individuelt tillegg. Det er ca. 300 toppledere som er tilknyttet systemet, blant annet departementsråder og ekspedisjonssjefer i departementene samt toppledere i større etater og institusjoner, fylkesmenn og politimestere.

prosent, mot 4,3 prosent året før. Veksten i gjennomsnittslønnen for toppledere i offentlig sektor omfatter også administrerende direktører i helseforetakene. Lønnsnivået for denne gruppen i helseforetakene var per oktober 2012 1 531 200 kroner, og lønnsveksten for alle var i gjennomsnitt 6,1 prosent fra oktober 2011 til oktober 2012, mot 4,6 prosent året før.

Veksten i gjennomsnittslønnen for toppledere fra oktober/desember 2011 til samme tidspunkt i 2012 var med unntak for toppledere i helseforetakene og toppledere i staten lønnet etter lønnsregulativet i staten, lavere enn for lønnstakere ellers i offentlig sektor.

Per desember 2012 var gjennomsnittslønnen for toppledere i kommuner og fylkeskommuner 830 400 kroner. I staten tjente topplederne i gjennomsnitt 1 051 200 kroner per oktober 2012. Lønnen var en del høyere for toppledere på lederlønnssystemet enn for toppledere lønnet etter lønnsregulativet i hovedtariffavtalen i staten.

1.6 Lønnsutviklingen for kvinner og menn

I dette avsnittet presenteres tall for utviklingen i gjennomsnittlig lønnsforskjell mellom kvinner og menn etter forhandlingsområder, næring, utdanningslengde, alder og samlet for alle lønnstakere både etter gjennomsnittslønn og medianlønn. Lønnsforskjellene måles for heltidsansatte eller per årsverk der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

Forskjeller i kvinners og menns yrkesdeltakelse, bransje/sektortilknytning, utdanning, arbeidserfaring og kompetanse er fortsatt viktige faktorer bak lønnsforskjellene. Det samme er kjønnsdelingen i arbeidsmarkedet. Kvinner og menn er i næringer og bransjer med ulik lønnsevne og avtaledekning, og de har ulike stillinger på arbeidsplassene. Både endret antall kvinner og menn og endring i ulikhetene mellom dem over tid, kan dermed påvirke lønnsforskjellene slik de måles her. Lønnsforskjellen mellom kvinner og menn kan også avspeile ulike former for lønnsdiskriminering. Kvantifisering av ulike bidrag til utviklingen i gjennomsnittlig lønnsforskjell krever egne analyser.

TBU har statistikk for utviklingen i *gjennomsnittslønn* mellom kvinner og menn for ulike forhandlingsområder siden 1984 og samlet for alle kvinner og menn fra 1997. For arbeidsmarkedet under ett var det for heltidsansatte en tilnærming i relativ lønn på 1,7 prosentpoeng fra 1997 fram til og med 2008. I 2008 var det et brudd i serien. Fra 2008 til 2012 ble forskjellen redusert med 2 prosentpoeng. Når vi inkluderer deltidsansatte, ble forskjellen fra 2008 redusert med 2,7 prosentpoeng. Ser vi på *medianlønn* mellom kvinner og menn, var det en tilnærming fra 1997 til 2008 på 1,4 prosentpoeng. Fra 2008 til 2012 ble lønnsforskjellene redusert med 3 prosentpoeng.

Lønnsforskjeller etter forhandlingsområder

Tabell 1.14 viser lønnsutviklingen per årsverk for kvinner og menn i en del forhandlingsområder. Tabellen tar utgangspunkt i TBUs årslønnsbegrep, jf. vedlegg 2. Tabellen viser gjennomsnittlig årslønn for kvinner i forhold til gjennomsnittlig årslønn for menn i perioden 2003-2012. Det oppgis også gjennomsnittlig årslønn for kvinner og menn i 2012.

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn ble i følge lønnsstatistikken og utvalgets beregninger redusert fra 2011 til 2012 for ansatte i hotell og restaurantvirksomhet i NHO-bedrifter, ansatte i kommunene, ansatte i finanstjenester og ansatte i staten. For ansatte i Virke- bedrifter i varehandelen har lønnsforskjellene økt. For de andre områdene har forskjellen vært uendret eller det har vært små endringer. Økte lønnsforskjeller i Virke-bedrifter skyldes strukturelle endringer, i første rekke sterk økning i antallet kvinnelige

butikkmedarbeidere, som har relativt lav lønn. For medarbeidere som var ansatt både i 2011 og 2012, har det vært en tilnærming i lønn mellom kvinner og menn.

I den siste 10-årsperioden har det vært flere brudd i seriene for de ulike forhandlingsområdene. Tatt hensyn til disse bruddene har det over en tiårsperiode (2003-2012) vært tilnærming eller stabilitet i kvinners og menns lønn for de fleste forhandlingsområdene med unntak av i finanstjenester.

I hovedgruppene i tabell 1.14 er det forholdsvis store variasjoner i størrelsen på lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. Imidlertid er disse gruppene ikke sammenliknbare med hensyn til sammensetning da noen områder har mer ensartete stillingsstrukturer enn andre. F. eks er stillingsstrukturen blant industriarbeidere relativt enhetlig, mens den er mer sammensatt blant annet i finanstjenester og i helseforetakene. Tabellen egner seg dermed mest til å følge utviklingen i de enkelte områdene over tid.

Tabell 1.14 Gjennomsnittlig årslønn[1] for kvinner i forhold til gjennomsnittlig årslønn for menn i noen store forhandlingsområder. Per årsverk

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Årslønn Menn 2012	Årslønn Kvinner 2012	Kvinne-andel[2] 2012
Industriarbeidere i NHO-bedrifter	89,1	89,3	89,1	89,5	88,3	88,5	88,3[3]	88,4	89,2	88,8	418 200	371 200	18
Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter	77,1	77,3	77,1	77,6	77,7	78,2	78,9[3]	79,4	79,5	79,2	667 300	528 500	30
Virke-bedrifter i varehandel[4,9]	88,1	87,6	87,5	87,4	87,8	85,6[3]	85,3	85,9	84,9	84,0	456 000	383 300	43
Ansatte i hotell og restaurant i NHO-bedrifter	93,0	93,7	94,6	94,3	94,8	94,4	94,1[3]	94,4	94,6	95,6	327 900	313 500	59
Finanstjenester[4,5]	75,6	75,9	75,2	74,1	74,1	72,1[3]	73,1	73,4	73,4	74,1	687 900	509 700	49
Statsansatte[4,7,10]	88,9	89,8	89,9	90,9	91,4	91,5	90,9	91,2	91,7	92,3	518 000	478 000	45
Ansatte i kommunene[8]	90,8	90,0	89,9	90,9	90,4	91,3	91,4	91,8	91,5	92,2	459 200	423 700	74
Herav: Undervisnings-personell[6,8]	95,5	96,2	97,0	96,4	96,6	96,7	96,8	96,9	97,0	97,1	504 600	490 400	66
Øvrige ansatte	90,0	91,1	90,9	91,5	90,9	91,2	91,2	91,5	91,0	91,9	453 600	417 400	76
Statlige eide helseforetak i Spekter-området[11]	76,0	76,1	78,2	78,2	79,5	80,8	81,7	81,5	82,2	82,2	567 600	466 800	75
Spekter-området ekskl. statlige eide helseforetak	90,5	92,8	93,1	94,1	94,3	93,6	94,2	95,1	96,0	96,3	475 000	457 300	40

1 Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.
2 Andel heltidsansatte kvinner/årsverk kvinner innenfor det enkelte område
3 Tallene er beregnet etter ny næringsstandard fra og med dette året. Sammenlignet med tidligere år vil det være et brudd i tidsserien.
4 Gjelder heltidsansatte.
5 Omfatter heltidsansatte i bank og forsikring, (Norges Bank er ikke inkludert). Statistikken omfatter noe mer enn tariffområdet for bank og forsikring.
6 Undervisningspersonale i skoleverket ble overført fra det statlige tariffområdet til det kommunalt/fylkeskommunale tariffområdet fra og med 1. mai 2004. Oslo kommune er inkludert fra og med 2006.
7 Månedslønn per oktober*12 fra og med 2007.
8 Månedslønn per 1. desember *12 fra og med 2008.
9 Tallet for ansatte i Virke-bedrifter i varehandelen fra og med 2008 er ikke sammenliknbart med tallene for foregående år. Lønnsstatistikken er lagt om ved at populasjonen er utvidet med nye ledergrupper fom 2008. Disse gruppene har en klar overvekt av menn. Inkludering av disse gruppene medfører et nivåskift i tabellen, dvs. at kvinners lønn som andel av menns lønn blir lavere som følge av denne omleggingen.
10 Kvinners andel av menns lønn er fra og med 2009 påvirket av ny beregningsmetode. Tallet for 2010 er påvirket av ny arbeidstidsavtale for politi- og lensmannsetaten.
11 Månedslønn per 1. oktober*12 (heltidsekvivalenter)

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Lønnsforskjellen mellom alle sysselsatte kvinner og menn

Når en veier alle grupper sammen, får en et samletall som uttrykker de totale lønnsforskjellene mellom kvinner og menn i Norge. I tabell 1.15 presenteres tre ulike måter å

beregne dette på: Gjennomsnittslønn for heltidsansatte, gjennomsnittlig lønn per årsverk og medianlønn for heltidsansatte. Medianlønn finner en ved å sortere lønnen for lønnstakere etter størrelse og så finne lønnsnivået for den personen som blir liggende i midten. Ved en slik beregningsmetode vil de høyeste og laveste lønnsnivåene være uten betydning.

Det har vært en reduksjon av forskjellen mellom kvinners og menns gjennomsnittlige lønn målt ved alle disse tre begrepene det siste året. Fra 2011 til 2012 ble lønnsforskjellene mellom heltidsansatte kvinner og menn redusert med 1,1 prosentpoeng. Kvinnene tjente i gjennomsnitt 88,3 prosent av menns lønn i 2012 mot 87,2 i 2011 (tabell 1.15).

Når deltid inkluderes (tabell 1.15) ble de relative lønnsforskjellene redusert med 1,2 prosentpoeng fra 85,3 prosent til 86,5 prosent.

Ved å sammenligne medianlønn i stedet for gjennomsnittlønn, er forskjellene mellom kvinner og menn mindre. I 2003 hadde kvinner samlet en medianlønn som tilsvarte 90,7 prosent av menns. I 2012 var dette blitt redusert med 3,5 prosentpoeng til 94,2. Hovedårsakene til at vi har mindre lønnsforskjeller målt på denne måten, er at menn i større grad enn kvinner er å finne blant de med høyt lønnsnivå og at flere kvinner enn menn er å finne blant de med lavt lønnsnivå. Høye enkeltlønninger blant menn betyr mer enn lave enkeltlønninger blant kvinner.

Tabell 1.15 Kvinners gjennomsnittlønn per dato[1] i forhold til menns for hhv. Heltidsansatte, per årsverk og medianlønn[2] per dato[1] for heltidsansatte

												Månedslønn per dato[1]*12	
												Menn	Kvinner
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008[3]	2009	2010	2011	2012	2012	2012
Gjennomsnittslønn per dato[1] for heltidsansatte	86,2	86,6	86,8	86,8	86,5	87,1	86,3	86,7	87,2	87,2	88,3	513 600	453 600
Gjennomsnittslønn per dato[1] per årsverk[4]	84,3	84,7	84,7	84,6	84,3	85,0	83,9	84,7	85,0	85,3	86,5	505 200	436 800
Median lønn[2] per dato[1] for heltidsansatte	90,7	91,5	91,4	91,8	91,2	92,1	91,2	91,8	92,9	92,9	94,2	453 600	427 200

1 Månedslønn per september/oktober/desember.
2 Median lønn finner en ved å sortere lønnen for lønnstakere etter størrelse og så finne lønnsnivået for den personen som blir liggende i midten.
3 Tallene er beregnet etter ny næringsstandard.
4 Heltids- og deltidsansatte hvor deltidsansatte er omgjort til heltidsekvivalenter
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Lønnsforskjeller etter næring

Tabell 1.16 viser heltidsansatte kvinners lønn som andel av menns fordelt etter næring. Det er her tatt utgangspunkt i Statistisk sentralbyrås næringsklassifisering og offisielle månedslønnsstatistikk (per september/oktober/desember). I boks 1.5 forklares forskjellene i datagrunnlaget mellom tabell 1.14 og 1.16.

I tiårsperioden 2003 til 2012 ble lønnsforskjellene mellom kvinner og menn redusert eller var uendret for de fleste næringene med unntak av ansatte i finanstjenester.

For utviklingen av lønnsforskjeller mellom kvinner og menn fordelt etter næring (2003-2012) og hvor deltid er inkludert, vises det til tabell 2.2 i vedlegg 2. Generelt er lønnsforskjellene større når deltid inkluderes. Dette har sammenheng med at mange deltidsansatte er å finne i

lavere stillinger. Et unntak er helseforetakene og private helse- og sosialtjenester hvor lønnsforskjellene blir mindre når deltid inkluderes.

Tabell 1.16 Kvinners gjennomsnittslønn per dato[1] i forhold til menns gjennomsnittslønn etter næring. Heltidsansatte.

											Månedslønn per dato[1]*12		Andel heltids-ansatte
											Menn	Kvinner	kvinner[4]
	2003	2004	2005	2006	2007	2008[3]	2009	2010	2011	2012	2012	2012	2012
Olje- gass og bergverksdrift	88,8	87,0	87,7	89,1	90,9	89,7	91,0	92,1	93,3	93,8	732 000	686 400	19
Industri	87,8	88,5	89,6	89,9	89,0	88,5	89,0	89,6	90,1	90,6	486 000	440 400	19
Kraftforsyning	88,7	89,1	91,5	90,4	91,2	92,0	91,2	92,6	94,2	93,9	568 800	534 000	19
Bygge- og anleggsvirksomhet	96,3	97,4	98,1	99,4	98,2	99,1	98,8	101,4	102,5	102,4	445 200	456 000	6
Varehandel i alt	84,5	85,1	84,2	84,4	83,1	84,0	84,1	84,8	85,3	84,6	474 000	400 800	35
Samferdsel	88,1	89,0	90,0	89,8	89,6	89,4	89,5	89,5	90,4	91,5	477 600	436 800	19
Hotell- og restaurant	88,2	89,9	89,1	89,7	89,3	91,3	92,5	90,8	91,6	93,0	378 000	351 600	49
Informasjon og kommunikasjon						82,9	83,3	83,8	83,5	84,9	637 200	541 200	30
Finanstjenester	72,9	73,3	71,9	69,5	68,6	65,3	69,1	69,0	68,1	70,4	754 800	531 600	46
Omsetning og drift av fast eiendom						81,8	82,7	81,9	86,4	84,4	609 600	514 800	34
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting						76,9	78,2	78,4	78,1	78,3	668 400	523 200	38
Forretningsmessig tjenesteyting						90,6	89,9	91,4	91,4	93,2	421 200	392 400	35
Privat undervisning	87,9	87,9	88,2	88,0	87,2	87,4	88,5	89,5	90,2	90,1	498 000	448 800	51
Private helse- og sosialtjenester	85,2	84,0	84,2	83,8	83,5	83,4	84,1	84,8	85,0	85,9	469 200	403 200	72
Personlige tjenester						79,2	78,6	76,9	76,2	77,6	508 800	394 800	63
Ansatte i staten	88,7	90,3	90,8	90,7	91,2	91,3	90,9	91,3	91,6	92,2	522 000	481 200	45
Kommune/fylkeskommune[2]	92,6	92,9	92,7	93,0	93,0	93,2	93,4	93,8	93,7	94,0	481200	452400	68
Herav:													
- Skoleverket	95,7	96,4	97,0	96,9	97,2	97,2	97,3	97,7	97,7	97,6	506 400	494 000	
- Øvrige ansatte[2]	92,8	92,3	91,9	92,6	92,2	92,0	92,1	92,7	92,2	92,8	468 000	434 400	
Helseforetak	75,1	75,2	76,3	76,3	77,8	79,4	80,3	80,1	80,8	81,4	582 000	474 000	69
Gjennomsnitt heltidsansatte	86,2	86,6	86,8	86,8	86,5	86,3	86,7	87,2	87,2	88,3	513 600	453 600	37

1 Per september/oktober/desember.
2 Ansatte i kraftforsyning og vann og avløp er ikke inkludert.
3 Tallene fra og med 2008 er beregnet etter ny næringsstandard.
4 I prosent av alle heltidsansatte i næringen.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Boks 1.5 Forskjeller i statistikkgrunnlag i tabell 1.14 og 1.16

Tabell 1.14 viser lønnsutviklingen for kvinner og menn etter forhandlingsområder. Tabell 1.16 tar utgangspunkt i næringer etter Statistisk sentralbyrås standard for næringsgruppering. Når vi sammenligner disse tabellene, kan utviklingen bli noe forskjellig innenfor den enkelte gruppe siden grupperingen ikke er helt den samme. Bl.a. er også uorganiserte virksomheter med i tabell 1.16 og det skilles her heller ikke mellom arbeidere og funksjonærer. I tabell 1.16 er også toppledere inkludert i statistikkgrunnlaget. Disse er i stor grad ikke med i tabell 1.14 siden topplederne for de fleste områdene ikke er en del av forhandlingsområdet. Endelig beregnes årslønnsnivået på forskjellig måte da tabell 1.14 for de fleste områdene tar utgangspunkt i en gjennomsnittlig årslønn for hele året, mens tabell 1.16 tar utgangspunkt i registrert månedslønn *12 per september/oktober/desember.

Lønnsforskjellen mellom kvinner og menn etter utdanning

Tabell 1.17 viser kvinners lønn som andel av menns etter utdanningslengde.

Fra 2011 til 2012 har lønnsforskjellene mellom kvinner og menn blitt redusert for ansatte innenfor alle utdanningslengder med unntak av personer med universitets- og høyskoleutdanning lengre enn 4 år hvor lønnforskjellene er uendret.

Det er minst lønnsforskjeller for de som har kortest utdanning, dvs. de som har grunnskoleutdanning eller videregående skoleutdanning. Størst lønnsforskjeller er det for ansatte med universitets- eller høgskoleutdanning til og med 4 år.

For utviklingen av lønnsforskjeller mellom heltidsansatte kvinner og menn fordelt etter utdanningsnivå og næring (2003-2012) vises det til tabell 2.3 i vedlegg 2.

Tabell 1.17 Kvinners gjennomsnittslønn per dato[1]i forhold til menns etter lengste utdanning. Per årsverk [2]

												Månedslønn per dato[1]*12		Andel kvinner[5]
												Menn	Kvinner	
	2003	2004	2005[3]	2006	2007	2008	200	2009	2010	2011	2012[6]	2012[6]	2012[6]	2012[6]
Utdanning på grunnskolenivå	85,3	85,9	89,7	89,2	88,8	89,3	88,5	88,1	89,4	90,0	90,1	386 400	348 000	30
Utdanning på videregående skolenivå	85,0	85,4	83,8	83,4	82,3	82,7	81,8	82,0	82,4	82,3	83,0	480 000	398 400	30
Universitets- eller høgskoleutdanning, tom 4 år	80,2	81,1	80,5	79,6	79,2	79,0	78,8	79,6	79,7	79,5	80,6	592 800	477 600	52
Universitets- eller høgskoleutdanning lengre enn 4 år	82,3	82,5	82,4	81,9	81,1	80,5	80,4	81,1	81,3	81,1	81,1	717 600	582 000	41
Gjennomsnitt per årsverk[2]	84,3	84,7	84,7	84,6	84,3	85,0	83,9	84,7	85,0	85,3	86,5	505 200	436 800	37

1 Per september/oktober/desember.
2 Gjelder heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.
3 Endrede definisjoner på utdanningsnivåene fra og med 2005. I forhold til tidligere statistikk er det noen flere som har grunnskole og noen færre som har videregående skole som høyeste utdanning.

[4] Tallene er beregnet etter ny næringsstandard.
[5] Gjelder heltidsansatte.
[6] SSB gjennomførte i 2011 en spørreundersøkelse blant innvandrere som ikke hadde noen registrert utdanning i registeret for Befolkningens høyeste utdanningsnivå (BHU). Resultatet fra denne undersøkelsen er at ca 139 000 personer nå har fått påført utdanningskode. Tidligere har disse innvandrerne i tabell 1.17 kun vært med i totaltallet ("Gjennomsnitt per årsverk"). Fra og med 2012 er de også med etter "lengste utdanning". Det er et brudd i tallserien mellom 2011 og 2012.
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn etter alder

Tabell 1.18 viser heltidsansattes kvinners lønn som andel av menns etter alder. Fra 2011 til 2012 har lønnsforskjellene blitt redusert innenfor alle aldersgrupper. Størst reduksjon har vi hatt i aldersgruppen 50 til 54 år.

Tabell 1.18 viser at lønnsforskjellen mellom kvinner og menn øker med økende alder.

Tabell 1.18 Kvinners gjennomsnittslønn per dato[1] i forhold til menns fordelt på aldersgrupper. Heltidsansatte.

												Månedslønn per dato[1]*12		Andel heltids-ansatte kvinner
												Menn	Kvinner	
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008[2]	2009	2010	2011	2012	2012	2012	2012
- 24 år	93,4	94,0	93,4	93,6	92,7	92,9	91,9	91,7	91,5	91,4	91,7	331 200	303 600	32
25 – 29 år	93,2	93,9	93,8	93,4	92,7	93,1	92,0	92,7	92,7	92,9	93,1	420 000	391 200	37
30 – 34 år	90,6	91,2	90,9	90,6	90,1	90,3	89,3	90,3	91,1	91,2	92,4	476 400	440 400	37
35 – 39 år	88,7	88,7	88,9	88,8	87,6	88,0	87,0	87,6	88,0	87,8	89,0	525 600	468 000	37
40 – 44 år	84,9	85,3	86,5	86,8	86,5	86,8	85,8	86,7	87,1	87,4	88,1	553 200	487 200	38
45 – 49 år	82,5	82,7	83,0	83,1	83,2	84,2	83,3	84,0	85,3	86,0	86,9	567 600	493 200	38
50 – 54 år	82,1	82,9	82,9	82,7	82,3	82,5	81,8	82,4	82,8	83,1	84,9	571 200	484 800	38
55 – 59 år	81,5	81,9	82,1	82,1	82,0	82,7	82,3	82,7	82,6	82,3	83,4	570 000	475 200	37
60 år og over	81,0	81,7	81,5	80,9	80,7	81,6	81,0	81,2	82,0	81,8	82,5	561 600	463 200	35
Gjennomsnitt heltidsansatte	86,2	86,6	86,8	86,8	86,5	87,1	86,3	86,7	87,2	87,2	88,3	513 600	453 600	37

[1] Per september/oktober/desember.
[2] Tallene er beregnet etter ny næringsstandard.
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Likelønnstrekk ved oppgjørene i 2013

Følgende trekk ved lønnsoppgjørene er av sentral betydning for hvordan de relative lønns-forskjellene mellom kvinner og menn utvikler seg:

– Formen på de sentrale tilleggene, dvs. om det gis generelle prosenttillegg og/eller kronetillegg, om det gis spesielle lavlønnstillegg, tillegg til bestemte yrkesgrupper m.v. Et likt kronetillegg vil gi en noe sterkere gjennomsnittlig prosentvis lønnsvekst for kvinner enn for menn, ettersom det ofte er flere kvinner enn menn i lavlønnsgruppene.

- Fordelingen av de lokale tilleggene.
- De relative lønnstilleggene i typiske kvinnesektorer og næringer til forskjell fra mannsdominerte sektorer og næringer.

Meklingsresultatet i mellomoppgjøret 2013 mellom *LO og NHO* ga et generelt tillegg på kr 0,75 per time. Det ble gitt ytterligere kr 1,40 per time, dvs. totalt kr 2,15 per time, til arbeidstakere på overenskomster med gjennomsnittslønn under 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn i 2012 (365 670 kroner). Kvinner utgjorde 47 prosent av disse, mot 25 prosent i alt.

Mellom LO/Handel og Kontor og Virke ble det på *Landsoverenskomsten* gitt et generelt tillegg fra 1. april på kr 0,75 per time og et ytterligere tillegg fra samme dato på kr 1,40 per time fordi overenskomstens gjennomsnittslønn lå under 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn i 2012. Videre ble det gitt ytterligere kr 2,50 per time, dvs. totalt kr 4,65 per time til arbeidstakere som er lønnet på trinn 1 og over. Utover dette ble de laveste minstelønnssatsene, trinn 1 – 5, økt med 2 kroner per time. Kvinner befinner seg i større grad enn menn på minstelønnssatsene[10] slik at dette gir en likelønnsprofil.

Mellom YS og Virke ble det på *Funksjonæravtalene* og på *Kontoroverenskomsten* gitt et generelt tillegg fra 1. april på kr 0,75 per time, og ytterligere et tillegg på kr 1,40 fra samme dato fordi overenskomstenes gjennomsnittslønn lå under 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn i 2012. Videre ble det på Funksjonæravtalene og på Kontoroverenskomsten gitt ytterligere kr 2,50 per time, dvs. totalt kr 4,65 per time til arbeidstakere som er lønnet på trinn 1 og over. Utover dette ble de laveste minstelønnssatsene, trinn 1 – 5, økt med 2 kroner per time.

I det *statlige tariffområdet* ble det gitt et generelt tillegg som et stigende kronebeløp på lavere og midlere lønnstrinn, fra kr 4 200 i lønnstrinn (ltr.) 19 til kr 4 500 til og med ltr. 51. Fra lønnstrinn 52 ble det gitt et lønnstillegg på 1,07 prosent. Ved eventuelle lokale forhandlinger skal likelønn prioriteres.

I *KS-området* ble det gitt et generelt tillegg på 0,75 prosent eller minst kr 3 100 til alle ansatte i stillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse. Minstelønnssatsene ble hevet tilsvarende. Minstelønnsnivået ved 20 års ansiennitet har en garantibestemmelse. Satsen reguleres med den prosentvise endringen per 1. mai i folketrygdens grunnbeløp basert på foregående års G-regulering. 88 prosent av de ansatte på satsen er kvinner. I KS-området totalt står kvinner for 78 prosent av årsverkene i stillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse. Andel kvinner i de ulike stillingsgruppene framgår av tabell 1.1 i vedlegg 1. Medregnet garantibestemmelsen fikk kvinner i gjennomsnitt de høyeste tilleggene både i prosent og i kroneri 2013-oppgjøret.

Mellom Spekter og LO Stat og mellom Spekter og YS-Spekter ble det (på A-nivå) gitt et generelt tillegg på kr 1 463 per år. Det ble gitt et ytterligere tillegg på kr 2 730 per år til arbeidstakere (unntatt lærlinger og unge arbeidstakere) med årslønn på kr 365 670 eller lavere.

---

[10] For Virke-bedrifter i varehandel anslås det at 24 prosent av heltidsansatte kvinner har avtalt lønn lavere enn trinn 6, mens tilsvarende tall for menn er 17 prosent. De aller fleste deltidsansatte i dette området har avtalt lønn lavere enn trinn 6 og om lag 3 av 4 er kvinner.

I helseforetakene kom Spekter og forbundene i LO og YS til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A2). Det ble enighet om et generelt tillegg fra 1. mai 2013 på 0,75 prosent eller minst kr 3 100 per år. Minstelønnssatsene ble hevet med kr 3 000 eller mer fra 1. mai. Avtalen innebærer også at minstelønnen i stillingsgruppe l for ansatte med 20 års ansiennitet (stillinger hvor det ikke kreves særskilt utdanning), skal være minimum kr 351 000 fra 1. mai 2013, en økning på kr 12 000 fra året før. Kvinneandelene i LO- og YS-overenskomstene er 75 prosent.

For helseforetakene er også Spekter og forbundene i Unio med sentral forbundsvis avtaledel (Norsk Sykepleierforbund, Norsk Fysioterapeutforbund, Norsk Ergoterapeutforbund og Utdanningsforbundet) kommet til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A2). Alle som er omfattet av overenskomstene skal sikres et tillegg på minst 0,75 prosent fra 1. mai. Minstelønnssatsene ble hevet med kr 3 000 eller mer fra 1. mai. Kvinneandelen i disse overenskomstene er 89 prosent.

1.7 Lønnsutviklingen etter utdanning

I tabell 1.19 vises lønnsutviklingen for heltidsansatte etter næring og utdanningslengde for perioden 2003-2012. Tabellen er fremkommet ved å koble lønnsstatistikken mot utdanningsregisteret.

Tabellen viser at fordelingen av ansatte på de ulike utdanningslengdene varierer mellom næringene. I 2012 var det innenfor industri, bygg og anlegg og varehandel 68 prosent eller flere av ansatte som hadde grunnskole og videregående skole (inklusive fagutdanning) som lengste utdanning. I skoleverket var tilsvarende andel 3 prosent, i kommune og fylkeskommune (eksklusive skoleverket) 46 prosent, blant ansatte i helseforetakene 25 prosent og blant statsansatte 32 prosent.

Samlet vekst fra 2007-2012 etter utdanningslengde

For grunnskoleutdannede har den høyeste veksten de siste fem årene vært for ansatte i staten (27,0 prosent). For personer på videregående skolenivå er det kommune og fylkeskommune som har hatt høyest lønnsvekst (28,4 prosent). For fagutdannede er det ansatte i staten og ansatte i kommune/fylkeskommune eksklusive skoleverket, som har hatt høyest lønnsvekst (29 prosent). For universitets eller høyskoleutdannede til og med 4 år er det ansatte i kommune og fylkeskommune eksklusive skoleverket som har hatt høyest vekst (27,8 prosent), mens det for universitets og høyskoleutdannede lengre enn 4 år, er i kommune/fylkeskommune eksklusive skoleverket som har hatt høyest vekst (27,2 prosent).

I enkelte næringer er andelen personer av utdanningslengdene ganske liten. F.eks innenfor skoleverket er det kun 0,4 prosent av de ansatte i utvalget som har grunnskoleutdanning. I disse tilfellene bør tallene tolkes med varsomhet.

Tabell 1.19 Gjennomsnittslønn[1] per dato[2] for heltidsansatte etter næring[3] og utdanningslengde[4]. Vekst fra året før i prosent. (Eksklusive nye opplysninger om innvandrernes utdanningslengde[10])

	An-deler[5]	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før										Samlet vekst fra 2007 til	Måneds-lønn per dato[2]*12
	2012	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012[10]	2012	2012
Industri i alt	100	3,7	3,6	3,6	4,3	6,0	6,2	4,1[8]	3,7	4,9	3,4	24,3	477 600
Utdanning på grunnskolenivå	18	3,0	3,1	3,6	4,1	5,4	5,8	3,6	3,1	4,4	3,2	21,8	385 200
Utdanning på videregående skolenivå	50	3,5	3,6	3,2	4,5	7,3	6,2	3,0	3,5	4,5	4,0	23,1	464 400
Av dette:													
-Fagutdanning[6]	31	3,7	3,3	3,2	4,7	8,0	6,4	3,0	3,2	5,0	3,7	23,2	466 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	14	2,3	2,5	3,7	4,5	6,4	6,0	4,0	3,2	4,1	3,0	22,0	622 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	6	2,2	2,0	3,3	5,8	6,1	6,6	2,2	4,2	2,7	2,5	19,5	784 800
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	11												
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	100	2,8	3,5	3,4	4,1	6,0	5,9	2,7[8]	2,6	3,1	3,0	18,6	446 400
Utdanning på grunnskolenivå	20	3,4	3,7	2,1	3,3	4,7	6,4	2,1	1,7	1,7	3,4	16,2	367 200
Utdanning på videregående skolenivå	55	2,7	3,8	3,4	4,9	7,1	6,3	2,9	3,1	3,9	3,4	21,2	468 000
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	42	2,5	4,1	3,8	4,7	7,7	6,2	2,6	3,1	3,9	3,4	20,7	468 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	8	3,4	2,0	5,1	5,0	6,2	9,1	3,1	3,9	4,6	3,4	26,4	626 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	2	6,4	0	7,8	7,5	2,7	8,5	0,5	6,9	5,0	3,1	26,2	804 000
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	14												
Varehandel i alt	100	3,3	3,1	4,4	5,0	5,1	3,6	2,1[8]	3,5	3,1	3,3	16,6	448 800
Utdanning på grunnskolenivå	25	2,9	4,9	3,8	3,9	4,1	1,6	2,5	3,9	1,4	4,0	14,1	374 400
Utdanning på videregående skolenivå	53	3,7	3,5	4,4	4,3	6,4	4,0	2,1	3,3	3,5	3,6	17,6	445 200
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	20	4,1	3,2	4,8	3,7	7,1	5,5	2,2	2,7	4,4	3,9	20,2	442 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	13	0	2,6	2,9	6,8	4,2	5,4	2,4	3,5	2,2	4,6	19,4	574 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	3	2,8	-3,5	4,4	6,8	7,5	4,7	-1,1	4,1	5,9	2,6	17,2	702 000
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	6												

	An-deler[5] 2012	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før 2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012[10]	Samlet vekst fra 2007 til 2012	Måneds-lønn per dato[2]*12 2012
Finanstjenester i alt[7]	100	2,9	4,1	8,4	7,2	6,2	10,8	-3,8[8]	6,1	7,1	0,4	21,6	652 800
Utdanning på grunnskolenivå	5	3,4	5,0	5,4	5,4	6,0	7,5	-2,7	6,4	2,1	3,9	18,0	484 800
Utdanning på videregående skolenivå	39	1,6	4,9	6,5	5,7	5,5	7,7	-1,5	5,5	5,5	2,0	20,5	541 200
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	3	5,1	3,1	8,0	0,9	7,5	7,3	-0,5	5,0	5,8	1,2	20,0	511 200
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	40	2,8	2,9	10,0	6,7	5,9	11,1	-5,5	5,4	6,7	-1,2	16,7	714 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	13	2,1	3,8	6,4	6,8	4,4	13,1	-7,2	6,3	5,9	-2,0	15,8	838 800
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	3												
Statsansatte i alt	100	3,2	3,9	3,5	4,8	4,7	7,8	2,8	5,2	3,9	4,5	26,6	504 000
Utdanning på grunnskolenivå	5	2,2	3,6	3,4	4,7	4,4	7,8	2,7	5,9	4,0	4,8	27,8	421 200
Utdanning på videregående skolenivå	27	2,4	3,3	2,6	4,5	4,6	7,9	2,9	5,5	3,5	4,5	26,7	445 200
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	7	2,2	2,7	2,5	5,1	4,9	9,4	2,9	5,3	3,8	4,8	29,0	442 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	32	1,5	3,6	3,2	4,9	4,8	7,8	2,6	6,0	3,6	4,3	26,6	500 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	32	2,3	3,5	3,5	4,6	4,6	7,2	2,9	4,0	3,2	4,4	23,6	571 200
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	4												
Kommune og fylkeskommune[9]	100	1,6	4,7	2,2	4,4	4,5	7,3	3,7	5,1	2,8	6,1	27,5	462 000
Utdanning på grunnskolenivå	7	3,0	4,8	2,7	6,8	4,7	7,3	2,3	5,9	2,8	5,1	25,6	370 800
Utdanning på videregående skolenivå	25	2,3	5,0	2,2	5,5	5,2	8,3	3,5	5,1	2,9	5,9	28,4	408 000
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	10	2,8	4,5	2,6	4,1	4,8	8,4	3,5	5,4	2,6	6,0	28,6	404 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	56	1,8	4,3	2,1	4,4	4,2	6,6	3,5	5,1	2,7	5,8	26,0	483 600
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	10	1,9	3,7	1,8	4,3	4,5	7,3	3,8	4,6	3,2	5,4	26,7	562 800
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	2												
Herav:													
- Skoleverket i alt	100	2,5	3,4	1,9	3,1	3,6	6,3	3,4	4,9	2,3	6,1	25,2	499 200
Utdanning på grunnskolenivå	0	2,0	6,4	1,8	8,1	6,7	4,2	3,0	5,4	1,5	6,0	21,7	424 800

	An-deler[5] 2012	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012[10]	Samlet vekst fra 2007 til 2012	Måneds-lønn per dato[2]*12 2012
		Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før											
Utdanning på videregående skolenivå	3	3,2	3,0	0,3	5,2	5,4	5,6	3,1	5,1	2,8	5,2	23,8	458 400
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	1	1,4	3,9	0,4	4,6	6,1	6,0	2,7	5,2	2,5	4,3	22,5	463 200
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	82	2,4	3,6	2,1	3,0	3,6	6,2	3,4	5,0	2,1	5,9	24,7	492 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	14	1,9	3,1	0,7	3,1	3,5	7,5	3,1	4,2	2,1	6,5	25,6	550 800
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	1												
- Kommune og fylkeskommune ekskl. skoleverket	100	2,9	5,1	2,6	5,8	5,2	7,7	4,2	5,3	3,2	6,0	29,3	445 200
Utdanning på grunnskolenivå	10	1,9	4,9	2,3	5,0	4,7	7,3	2,3	5,6	2,8	5,5	25,7	370 800
Utdanning på videregående skolenivå	35	2,3	4,8	2,4	5,5	5,1	8,1	3,5	5,4	2,6	6,0	28,2	405 600
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	14	2,0	4,9	2,7	5,0	5,0	8,3	3,9	5,1	2,9	6,0	29,0	402 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	44	3,0	5,5	2,4	5,6	4,8	7,5	3,9	5,2	3,0	5,6	27,8	475 200
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	8	2,6	4,8	2,7	5,4	5,8	7,2	4,0	5,0	3,9	4,6	27,2	572 400
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	3												
Helseforetak	100	5,9	3,4	2,4	3,5	8,1	5,3	4,1	2,7	5,2	3,7	22,8	506 400
Utdanning på grunnskolenivå	5	1,4	3,6	3,4	2,4	7,0	7,2	1,5	2,2	5,8	2,7	20,9	358 800
Utdanning på videregående skolenivå	20	1,6	4,0	3,3	2,7	8,6	7,2	2,8	1,0	6,0	3,5	22,1	394 800
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	7	1,8	5,6	3,6	3,3	9,0	8,3	5,1	0,6	6,1	3,3	25,5	410 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	48	3,7	3,4	3,1	2,8	8,9	5,6	3,0	2,9	4,5	3,7	21,3	465 600
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	24	11,9	0,2	1,0	3,5	2,5	1,3	2,8	3,7	4,3	2,6	15,5	721 200
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	3												

1. Registrert månedslønn per dato*12. Dette begrepet må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 1.1, dvs avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
2. Per september/oktober/desember.
3. NOS Standard for næringsgruppering (SN07).

4. NOS Standard for utdanningsgruppering. Fra og med 2005 er nivåtallene for utdanning basert på nye definisjoner av hvor mye utdanning som kreves. Endringene i utdanningsgrupperingen medfører først og fremst endringer i fordelingen mellom videregående utdanninger og utdanninger på grunnskolenivå.
5. Andeler av utvalget i den enkelte næring
6. Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.
7. Omfatter bank og forsikring og annen finansiell tjenesteyting.
8. Lønnsveksten fra og med 2009 er etter ny næringsstandard. Sammenlignet med veksten fra 2007 til 2008 og tidligere år, vil det være et brudd i tidsserien.
9. Ansatte i kraftforsyning og vann og avløp er ikke inkludert.
10. SSB gjennomførte i 2011 en spørreundersøkelse blant innvandrere som ikke hadde noen registrert utdanning i registeret for Befolkningens høyeste utdanningsnivå (BHU). Resultatet fra denne undersøkelsen er at ca 139 000 personer nå har fått påført utdanningskode. I vedleggstabell 3.1 i vedlegg 3 er disse innvandrerne inkludert etter næring og utdanningslengde for 2012 og 2011. I tabell 1.19 ovenfor er disse innvandrerne kun med i samletallet per næring, men ikke med etter utdanningslengde. (Se også vedlegg 3).

Kilde: Statistisk sentralbyrå

1.8 Lønnsutviklingen for deltidsansatte

Tabell 1.20 viser lønnsutviklingen for deltidsansatte per heltidsekvivalent etter næringshovedområde fra 2011 til 2012. Tabellen viser også lønn for deltidsansatte som andel av lønn for heltidsansatte.

Deltidsansatte hadde en gjennomsnittlig årslønn (månedslønn*12) per heltidsekvivalent i 3. kvartal 2012 (september/oktober/desember) på kr 397 200, en vekst på 4,7 prosent fra 3. kvartal 2011. Til sammenlikning hadde alle heltidsansatte en gjennomsnittlig årslønn (månedslønn*12) på kr 492 000, en vekst på 3,5 prosent. I kommunene (inkl. undervisningssektoren) og varehandel, som er to områder med stor andel deltidssysselsetting, var lønnsveksten per heltidsekvivalent for deltidsansatte henholdsvis 6,0 prosent (6,1 prosent vekst for heltidsansatte) og 3,1 prosent (3,3 prosent for heltidsansatte) fra 2011 til 2012.

Der antallet deltidsansatte er lite, blir lønnsnivået for disse lettere påvirket av endringer i sysselsettingen, arbeidstid og sesongvariasjoner. I enkelte områder har lønnsveksten for deltidsansatte vært høyere enn for heltidsansatte. For andre områder har det vært motsatt.

Lønnen til deltidsansatte per heltidsekvivalent som andel av heltidsansattes lønn, varierte i 2012 fra om lag 70 prosent for ansatte i finanstjenester til om lag 92 prosent for ansatte i kommuner og fylkeskommuner, med et gjennomsnitt for alle på om lag 81 prosent. Forskjellen i lønn mellom gruppen deltidsansatte og gruppen heltidsansatte knytter seg blant annet til faktorer som yrke, stilling, utdanning og alder. For eksempel er deltidsansatte i varehandel relativt unge og jobber i lavere stillinger enn heltidsansatte. I skoleverket derimot er deltidsansatte og heltidsansatte mer like i alder og utdanning. Også andre forhold kan virke inn, for eksempel at deltidsansatte i enkelte områder stort sett har høyere turnover enn heltidsansatte.

Tabell 1.20 Vekst i prosent fra året før i gjennomsnittlig årslønn[1] per heltidsekvivalent[2] for deltidsansatte etter næring[3]. Deltidsansattes lønn som andel av heltidsansattes lønn.

	Vekst fra 2011 til 2012	Månedslønn*12 per 3. kvartal 2012	Deltidsansattes lønn, regnet om til heltidsekvivalenter, som prosentandel av heltidsansattes lønn
Alle næringer	4,7	397 200	80,7
Industri	5,8	416 400	87,2
Varehandel	3,1	322 800	71,9
Samferdsel	3,6	416 400	88,3
Hotell- og restaurantvirksomhet	4,0	282 000	77,0
Informasjon og kommunikasjon	4,8	495 600	81,5
Finanstjenester	1,6	457 200	70,3
Faglig, teknisk og vitenskapelig tjenesteyting	4,5	478 800	77,9
Forretningsmessig tjenesteyting	4,2	328 800	79,9
Kommuner og fylkeskommuner (inkludert undervisning)	6,0	424 800	91,9
herav undervisning	5,6	433 200	88,3
Helseforetak	3,8	460 800	91,0
Staten	5,0	457 200	90,7

1 Registrert månedslønn i alt per 1/9/2012*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 1.1, dvs. fast avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

2 Omfatter deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Månedslønnen per heltidsekvivalent for deltidsansatte er regnet ut på grunnlag av gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke for de heltidsansatte, dvs. alle med avtalt arbeidstid på 33 timer per uke eller mer. Dersom gjennomsnittlig arbeidstid for heltidsansatte er 37 timer i uka, vil for eksempel en deltidsansatt som arbeider 15 timer i uka ha en vekt på 0,41 (15/37) regnet som heltidsekvivalent. Lønnen for deltidsansatte regnet per heltidsekvivalent framkommer ved å multiplisere lønnen til vedkommende deltidsansatt med 2,47 (37/15).

3 NOS Standard for næringsgruppering (SN07).

Kilde: Statistisk sentralbyrå, lønnsstatistikken.

1.9 Lønnsfordelingen før skatt for lønnstakere 2003-2012

Tallene som presenteres i dette avsnittet, omfatter en sammenveiing av lønnen for alle[11] lønnstakere basert på et materiale fra Statistisk sentralbyrå. Lønnsbegrepet er det samme som

[11] I datamaterialet er lønnen til deltidsansatte omregnet til hva den ville vært hvis de jobbet heltid. Lønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med lønnen for de heltidsansatte slik at man kan beregne gjennomsnittlig lønn per heltidsekvivalent for alle ansatte.

benyttes i tabell 1.1, dvs. fast avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

Tabell 1.21 viser fordelingen av samlet lønn for alle ansatte i 2003, 2011 og 2012. Den viser hvor stor del av samlet lønnssum de ulike lønnsgruppene (desilene) mottar. I 2012 mottok de 10 prosentene (desil 1) med lavest lønn 5,5 prosent av samlet lønnssum, mens de 10 prosentene med høyest lønn (desil 10) mottok 19,6 prosent.

Fordelingen av samlet lønnssum blant lønnstakere fra 2003 til 2012 viser en forskyvning i lønnsfordelingen over denne perioden mot høyere andeler av samlet lønn for gruppene (desilene) med de høyeste lønningene. Gini-koeffisienten har økt fra 0,180 til 0,198. Gini-koeffisienten er et summarisk mål på inntektsulikhet og antar verdier mellom 0 og 1. Verdien 0 tilsier at inntektene er helt likt fordelt, mens en Gini-koeffisient lik 1 tilsier at en person mottar all inntekt. De 10 prosentene av lønnstakerne med de høyeste lønningene (desil 10), har økt sin andel av samlet lønn med 0,8 prosentpoeng til 19,6 prosent og desil 9 har økt sin andel med 0,2 prosentpoeng til 13,0 prosent. Dette har særlig skjedd på bekostning av desilene 1-4. Det siste året har andelen lønn som tilfalt lønnstakere i desil 10, falt med 0,1 prosentpoeng, mens lønnsandelen i de laveste desilene forble uendret. Når vi ser på hele gruppen av lønnstakere under ett, forble lønnsforskjellene uendret det siste året. Siden personer vil kunne bevege seg mellom lønnsgrupper i perioden, kan ikke fordelingen si noe direkte om lønnsutviklingen for den enkelte.

Tabell 1.21 viser også en oppsplitting av desil 10 i persentiler. Andelen mottatt lønn økte med om lag 0,1 prosentpoeng for enkelte av persentilene mellom 91 til 99, mens for andre persentiler i den øverste desilen var andelen mottatt lønn uendret fra 2003 til 2012. Persentil 100 (prosenten med høyest lønn) mottok 3,1 prosent av samlet lønn i 2003 og 3,4 prosent i 2012. For denne gruppen, som besto av om lag 20 000 lønnstakere i 2012, var gjennomsnittslønnen dette året 1 632 800 kroner.

Siste kolonne i tabellen viser den prosentvise endringen i gjennomsnittlig lønnsinntekt fra 2003 til 2012. Samlet sett økte gjennomsnittlig lønnsinntekt i perioden med 45,2 prosent. Det var økende lønnsvekst fra desil 1 til 10. I desil 1 var lønnsveksten 31,0 prosent og i desil 10 51,4 prosent. Oppsplittingen av desil 10 viser også en økende lønnsvekst fra persentil 91 til persentil 100 over denne tiårsperioden.

Tabell 1.21 viser også fordelingen av lønn blant menn og kvinner. Spredningen i lønn målt ved Gini-koeffisienten er større blant menn enn kvinner; 0,218 for menn og 0,161 for kvinner i 2012. På den annen side har spredningen, målt som prosentvis økning i Gini-koeffisienten, økt mer blant kvinner enn for menn i perioden 1997 til 2012, jf. figur 1.2. I perioden 2003 til 2012 er forskjellen i økningen i lønnspredningen mindre.

Tabell 1.21 Fordelingen av samlet lønn per heltidsekvivalent for alle ansatte. Per september/oktober/desember 2003, 2011 og 2012.

	2003		2011	2012		Vekst i årslønn i prosent 2003-2012
	Årslønn[1]	Andel[2]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	
Alle	**327 100**	**100**	**100**	**475 000**	**100**	**45,2**
Desil 1	198 600	6,1	5,5	260 200	5,5	31,0
Desil 2	234 400	7,2	6,9	326 300	6,9	39,2
Desil 3	252 500	7,7	7,6	358 900	7,6	42,1
Desil 4	270 000	8,3	8,1	387 800	8,2	43,6
Desil 5	287 100	8,8	8,7	416 900	8,8	45,2
Desil 6	306 500	9,4	9,4	446 100	9,4	45,5
Desil 7	330 100	10,1	10,1	481 100	10,1	45,7
Desil 8	361 700	11,1	11,1	528 500	11,1	46,1
Desil 9	417 100	12,8	12,9	615 800	13,0	47,6
Desil 10	613 300	18,8	19,7	928 800	19,6	51,4
Gini-koeffisient	0,180		0,198		0,198	
Desil 10 oppdelt i persentilene:						
Persentil 91	470 300	1,4	1,5	699 900	1,5	48,8
Persentil 92	484 500	1,5	1,5	722 300	1,5	49,1
Persentil 93	501 000	1,5	1,6	747 900	1,6	49,3
Persentil 94	520 500	1,6	1,6	777 900	1,6	49,5
Persentil 95	544 100	1,7	1,7	813 300	1,7	49,5
Persentil 96	573 100	1,8	1,8	857 400	1,8	49,6
Persentil 97	609 800	1,9	1,9	914 300	1,9	49,9
Persentil 98	662 700	2,0	2,1	992 800	2,1	49,8
Persentil 99	747 200	2,3	2,4	1 129 800	2,4	51,2
Persentil 100	1 019 900	3,1	3,5	1 632 800	3,4	60,1
Menn	**350 500**	**100**	**100**	**505 100**	**100**	**44,1**
Desil 1	202 000	5,8	5,2	261 200	5,2	29,3
Desil 2	243 700	7,0	6,6	332 000	6,6	36,2
Desil 3	263 800	7,5	7,3	368 000	7,3	39,5
Desil 4	282 500	8,1	7,9	398 700	7,9	41,1
Desil 5	302 100	8,6	8,5	430 300	8,5	42,4
Desil 6	325 000	9,3	9,2	466 300	9,2	43,5
Desil 7	353 500	10,1	10,1	510 100	10,1	44,3
Desil 8	393 000	11,2	11,3	573 600	11,4	46,0
Desil 9	460 300	13,1	13,4	680 000	13,5	47,7
Desil 10	678 600	19,4	20,5	1 030 400	20,4	51,8
Gini-koeffisient	0,195		0,218		0,218	
Kvinner	**295 300**	**100**	**100**	**436 300**	**100**	**47,7**
Desil 1	195 700	6,6	6,1	259 500	6,0	32,6
Desil 2	226 700	7,7	7,4	320 700	7,4	41,5
Desil 3	241 100	8,2	8,1	349 500	8,0	45,0
Desil 4	255 800	8,7	8,6	374 800	8,6	46,5
Desil 5	271 300	9,2	9,2	403 200	9,2	48,6
Desil 6	286 400	9,7	9,8	428 200	9,8	49,5
Desil 7	305 000	10,3	10,4	454 800	10,4	49,1
Desil 8	327 600	11,1	11,2	487 700	11,2	48,9
Desil 9	360 700	12,2	12,3	538 500	12,3	49,3
Desil 10	482 800	16,4	16,9	745 700	17,1	54,5
Gini-koeffisient	0,143		0,160		0,161	

[1] Gjennomsnittlig årslønn per september/oktober/desember.
[2] Andel av samlet lønnssum i prosent.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

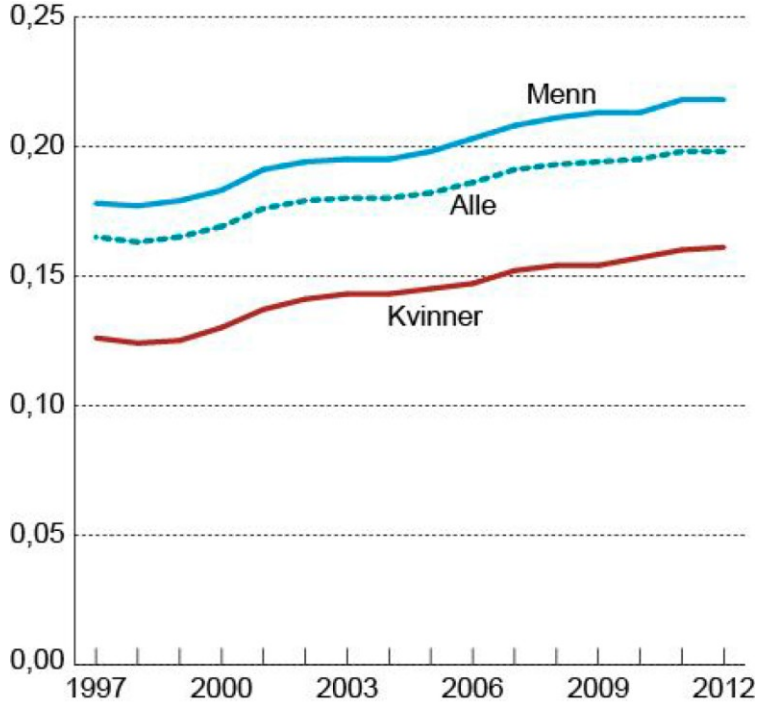

Figur 1.2 Utviklingen i Gini-koeffisienten for lønnstakere. 1997-2012.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kvinner er i større grad enn menn i de laveste desilene. I 2012 var 11 prosent av kvinnene og 9 prosent av mennene i desil 1. Desil 10 omfattet 14 prosent av mennene og 5 prosent av kvinnene. I desilene 1-5 var 62 prosent av kvinnene og 45 prosent av mennene, se tabell 1.22. Fra 2003 til 2012 er andelen av kvinnene i laveste desil gått ned, mens den har økt i de fem øverste desilene.

Tabell 1.22 Andelen av kvinner og menn i de ulike desilene. Lønnstakere. 2003 og 2012. Prosent

	Menn		Kvinner	
Desil	2003	2012	2003	2012
1	7	9	13	11
2	7	9	13	12
3	9	9	12	11
4	9	10	11	10
5	9	9	11	11
6	10	9	10	11
7	10	9	10	11
8	11	10	9	10
9	13	12	6	7
10	14	14	4	5
Alle	100	100	100	100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Lavlønn
I forbindelse med tariffoppgjørene har det vært benyttet ulike grenser for utmåling av lavlønnstillegg. Det har også vært brukt ulike prinsipper for omfanget av de lavlønnstillegg som er gitt. Ofte har avtaleområdets gjennomsnitt vært avgjørende, ved andre anledninger bedriftens eller den enkeltes lønnsnivå.

En grense som også ble benyttet for den såkalte lavtlønnsgarantiordningen for LO-NAF-området (nå LO-NHO-området), var 85 prosent av industriarbeiders gjennomsnitt i dette tariffområdet. En slik definisjon av lavtlønnsgrensen ville tilsvare kr 345 400 for et fullt årsverk uten overtid i 2012.

Med denne grensen for lavtlønn var 17 prosent av alle heltidsansatte lønnstakere lavtlønte i 2012, uendret fra 2011, jf. tabell 1.23. For kvinner ble andelen redusert fra 20 prosent i 2011 til 19 prosent i 2012, mens den for menn økte fra 15 prosent til 16 prosent over samme periode. Fra 2003 til 2012 har andelen blitt lavere for kvinner og forblitt for om lag uendret for menn.

Lavtlønnsgrensen i 2012 på kr 345 300 tilsvarer om lag 70 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for alle heltidsansatte (på kr 491 700). Dette kan tilskrives flere forhold, blant annet variasjon i antall arbeidstimer for heltidsansatte og at industriarbeidernes lønnsnivå er noe lavere enn gjennomsnittet for alle lønnstakere. Tabell 1.23 er best egnet til å vise utvikling i andel lavtlønnede over tid.

Tabell 1.23 Andel lavtlønte[1], beregnet lavtlønnsnivå[1], gjennomsnittlig årslønn og median[2] årslønn for alle. 2003-2013. Prosent og kroner.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
I alt	18	17	17	16	17	17	18	17	17	17
Menn	15	14	14	14	15	15	16	15	15	16
Kvinner	24	22	22	21	22	21	21	21	20	19
Lavtlønnsnivå[1]	246600	252600	260600	270100	284600	301200	312300	321800	332900	345400
Gj. sn. årslønn, alle[3]	337700	349400	361700	378700	400 00	424800	439000	456800	474900	491700
Median årslønn, alle	304200	315000	325000	339500	360000	381500	394300	410400	425000	442000

1 Definert som lønnsnivå lavere enn 85 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for industriarbeidere i LO-NHO-området.
2 Median årslønn finner en ved å sortere lønnen for lønnstakerne etter størrelse og så finne lønnsnivået for den personen som blir liggende i midten.
3 Månedslønnen per september/oktober/desember*12.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Vedlegg 1.

1 Lønnsoppgjør i 2013

For de fleste tariffområder ble det i 2012 inngått toårige avtaler med bestemmelser som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønnsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 2013.

I dette vedlegget gis en oversikt over avtalte lønnstillegg i en del store forhandlingsområder. I kapittel 1, avsnitt 1.4, er det gitt anslag på lønnsutviklingen fra 2012 til 2013 i disse områdene. For oversikt over lønnsoppgjør i 2012 vises det til vedlegg 1 i NOU 2013:7.

1.1 Vedtak foran mellomoppgjørene i 2013

Representantskapet i LO behandlet kravene foran mellomoppgjøret 19. februar. I vedtaket het det bl.a.:

> […..]
> ” Deler av norsk industri som treforedling og aluminium er allerede berørt av svake eksportmarkeder. Også uten en ny finanskrise er situasjonen for andre deler av industrien med tilhørende lokalsamfunn og underleverandører svekket. Vi har en deling av produksjonslivet, som både kan svekke sysselsettingssituasjonen og komplisere en helhetlig lønnsdannelse. Eksportsektoren og tilknyttede virksomheter får det klart vanskeligere enn hjemmemarkedsnæringene og offentlig sektor fremover.
>
> For LO vil hovedoppgaven være å medvirke til at en øking i arbeidsløsheten unngås og at det legges grunnlag for bedre inkludering og langsiktig holdbar jobbvekst. Et viktig element i dette er at arbeidstakerne sikres en rimelig del av verdiskapingen og at lønn og annen inntekt fordeles rettferdig. Det er nå sysselsettingen som må ha hovedfokus også i lønnsdannelsen. Samordning er særlig viktig, men også særlig krevende når situasjonen er så forskjellig i ulike deler av økonomien. LO må legge hovedvekten på:
>
> – Å sikre fagbevegelsen medvirkning i styringen av samfunnsøkonomien med sikte på sysselsetting og økonomisk stabilitet.
> – Våre mål om rettferdig fordeling og sosial utvikling.
>
> LO viser også til det nyoppnevnte Holden III-utvalget som skal styrke grunnlaget for en lønnsdannelse som tjener sysselsetting og fordeling i åra framover. Økonomisk styring gjennom frontfagsmodellen og kollektiv lønnsdannelse basert på nasjonale tariffavtaler er viktig for å sikre sysselsetting og langsiktig økonomisk bærekraft.
> […..]
>
> Ved hovedoppgjøret i 2012 ble kravene oppsummert til:
> – Sikring av kjøpekraften for alle.
> – En kombinasjon av egne sentrale tillegg, bedring av minstelønnssatser og garantiordninger som fremmer likelønn og motvirker lavlønn.

- Strukturelle tiltak for likelønn, herunder tiltak som fremmer grunnbemanning, heltid og kompetanseheving, seriøsitet og lønnsevne i utsatte bransjer.
- Prioritering av kvinnedominerte grupper innenfor sentralt avtalte rammer i offentlig sektor.
- Prioritering av likelønn i relevante bransjer i privat sektor.

Med utgangspunkt i kravene til hovedoppgjøret, legges følgende til grunn for mellomoppgjøret 2013:

- Fortsatt sikring av kjøpekraften.
- Lav- og likelønnsprofil på sentralt og lokalt avtalte tillegg må fortsatt prioriteres.
- For enkelte grupper med høyere utdanning er det viktig at lønnsforskjellene mellom privat og offentlig sektor reduseres.

I partenes og myndighetens arbeid for en samfunnsmessig fornuftig lønnsdannelse der hensynet til sysselsetting prioriteres er det avgjørende at alle grupper omfattes. I en tid der størstedelen av arbeidslivet har gode inntektsutsikter og mens enkeltområder sliter tungt, er dette hensynet særlig relevant for å unngå ytterligere skjevhet i inntektsfordelingen."

Representantskapet ga sekretariatet/forhandlingsutvalgene fullmakt til å utforme de endelige kravene på basis av de ovennevnte retningslinjene.

Representantskapet i NHO vedtok 28. februar forhandlingsfullmakten for mellomoppgjøret i 2013. I vedtaket heter bl.a.:

[…..]

"Norsk næringsliv vil i 2013 fortsatt være preget av usikkerheten i internasjonal økonomi og svak etterspørsel etter norske eksportvarer. Veksten hos Norges tradisjonelle handelspartnere forventes å være svak i flere år fremover. På det norske hjemmemarkedet vil høye kostnader og sterk krone gjøre at konkurransen fra importvarer vil være tiltakende.

Veksten i norsk økonomi har tatt seg opp som følge av sterk oppgang i etterspørselen fra husholdningene og fra petroleumsvirksomheten. Todelingen av norsk økonomi, som blant annet springer ut av enkeltnæringenes betydning i olje- og gassvirksomheten og tjenester knyttet til denne, blir stadig sterkere. Investeringsaktiviteten i petroleumssektoren er høy og fortsatt økende, mens industrien ifølge SSBs investeringstelling forventer investeringsnedgang i år.

Et allerede høyt kostnadsnivå i Norge gjør konkurranseutsatte virksomheter mer utsatte for svakere vekst internasjonalt, fall i eksportprisene og en sterkere krone. Kostnadsveksten må derfor ned for å skape langsiktig og god konkurranseevne for alle sektorer i norsk næringsliv.

[…..]

Lønnskostnadsveksten for konkurranseutsatt næringsliv må sette den økonomiske rammen for den nasjonale lønnsutviklingen. I mellomoppgjøret gjøres dette gjennom det sentrale oppgjøret mellom NHO og LO.

I en situasjon med sterk valutakurs og svake internasjonale markeder, er det fare for ytterligere forverring for norske bedrifters kostnadsmessige konkurranseevne i 2013.

Målet må være å oppnå at samlet lønnskostnadsvekst ikke overstiger veksten for gjennomsnittet av våre handelspartnere. Med dette som utgangspunkt må lønnsveksten i 2013 bli moderat og lavere enn i 2012."

Styret i Unio vedtok 19. mars 2013 en inntektspolitisk uttalelse foran mellomoppgjøret i 2013 der det ble lagt følgende føringer for oppgjøret:

- ”Unio vil arbeide for en kunnskapsbasert og omstillingsdyktig offentlig sektor som i samspill med privat sektor styrker norsk konkurranseevne.
- Unio vil styrke velferd og verdiskaping gjennom et godt partsforhold og et lønnsnivå som underbygger kompetanse og kvalitet.
- Unio vil arbeide for at arbeidsmiljø og arbeidstidsordninger ivaretar arbeidstakernes helse og velferd, styrker virksomhetenes omdømme og muliggjør hele og faste stillinger frem til pensjonsalder.
- Unio krever høyere lønnsmessig verdsetting av utdanning, kunnskap og ansvar. Det må kompenseres for ulempe, belastning og risiko.
- Unio legger til grunn en utvidet frontfagsmodell basert på industriarbeidere og funksjonærer.
- Unio krever at når det forhandles om rammer og fordeling tas det også hensyn til sektorens kompetanse, profil, likestilling og tidligere etterslep/ lønnsnivå.
- Unio vil videreføre arbeidet for å fjerne verdsettingsdiskrimineringen av kvinnedominerte utdanningsgrupper og tilpasse virkemidlene til de ulike sektorene.
- Unio vil forsterke arbeidet mot sosial dumping.
- Unio vil kreve sentrale tillegg innen de respektive tariffområder som sikrer alle medlemmer reallønnsutvikling.”

Yrkesorganisasjonenes Sentralforbunds (YS) vedtok i mars 2012 inntektspolitiske retningslinjer for tariffperioden 2012-2014. Ved mellomoppgjøret 2013 gjelder fortsatt disse retningslinjene, men er supplert med følgende krav og forutsetninger ved mellomoppgjøret 2013:

> ”En viktig forutsetning for YS krav i mellomoppgjøret i 2013 er at myndighetene bidrar gjennom en fornuftig økonomisk politikk. Det er viktig at både skatte-, avgifts- og rentepolitikk er forutsigbar og bidrar til stabil prisvekst og legger til rette for en lønnspolitikk som sikrer økt kjøpekraft uten at konkurranseutsatt sektor får svekket konkurranseevne.
>
> *YS legger til grunn:*
>
> – Det forutsettes at de økonomiske rammene for frontfaget er normgivende for de etterfølgende oppgjør.
> – Medlemmene får sin rettmessige andel av verdiskapningen i bedriftene og i samfunnet.
> – Toppledere i alle sektorer skal ikke ha høyere lønnsvekst enn andre ansatte.
> – Det gis tillegg i 2013 som gir reallønnsvekst for alle medlemsgrupper.
> – Tidligere etterslep og skjevheter skal rettes opp.”

Vedtakene i representantskapsmøtene i LO og YS gjaldt også for offentlig sektor.

Akademikerne la til grunn:

- ”Inntektspolitikken skal være et fleksibelt virkemiddel som kan styrke konkurranseutsatt sektor og omstillingsevnen i norsk økonomi. I tillegg skal inntektspolitikken legge til rette for at den enkeltes kunnskap, kompetanse og ansvar lønnes på en riktig måte.
- Akademikerne vil arbeide for en inntektspolitikk som sikrer nødvendig fleksibilitet og omstilling. I tillegg skal politikken bidra til at verdiskapingen blir høy og arbeidskraften utnyttes godt. Samtidig må politikken ivareta det offentliges evne til å rekruttere nødvendig arbeidskraft.
- Akademikerne mener det inntektspolitiske samarbeidet skal bidra til at partene gjennom lønnsoppgjørene etablerer lønns- og forhandlingssystemer tilpasset en samfunnsutvikling som setter store krav til omstillinger og kompetanseoppbygging under skiftende rammebetingelser. Det inntektspolitiske samarbeidet må ikke munne ut i avtalemessige forpliktelser. Dette vil ikke være forenlig med en lang tradisjon om avtalefrihet og vil vanskeliggjøre nødvendige lokale tilpasninger”.

Hovedstyret i KS vedtok 12. april 2013 mandatet for mellomoppgjøret i 2013:

> ”Hovedstyret mener de økonomiske utsiktene, spesielt for konkurranseutsatt sektor, tilsier at partene i alle tariffområdene følger frontfagsmodellen og gjennomfører et moderat oppgjør i samsvar med dette.
>
> Administrasjonen gis fullmakt til å forhandle ved mellomoppgjøret pr. 1.5.2013 etter følgende hovedlinjer:
>
> - Mellomoppgjøret i 2013 gjennomføres innenfor en økonomisk ramme som gir en lønnsvekst på linje med sammenlignbare tariffområder.
> - Mellomoppgjøret i 2013 for stillinger omfattet av *Særavtale for konkurranseutsatte bedrifter* gjennomføres parallelt og med samme økonomiske ramme som for kommuneoppgjøret.”

Sentralstyret i Virke vedtok tariffpoliske retningslinjer for 2012 og 2013 7. mars 2012. Retningslinjene er styrende for forhandlingsutvalgets fullmakt og innholder overordnede prinsipper så vel som konkrete standpunkter. Det tariffpolitiske dokumentet for 2012 og 2013 la rammene for Virkes materielle forhandlingsposisjon i hovedoppgjøret for 2012 og mellomoppgjøret for 2013. Virke legger følgende til grunn i sin tariffpolitikk:

- ”Virke støtter det inntektspolitiske samarbeidet og ser behovet for at nivået på lønnsveksten i ulike sektorer og områder koordineres. Virke vil arbeide for en mer forpliktende koordinering på arbeidsgiversiden.
- Profilen på - og fordelingen mellom de ulike elementene i - lønnsdannelsen må bygge på de utfordringer den enkelte bransje/virksomhet står overfor. Sosiale reformer bør ikke implementeres gjennom forhandlinger om overenskomsters innhold. Sosiale reformer bør implementeres lovveien.
- Kostnader som følge av materielle endinger i overenskomster, skal beregnes inn i rammen for et oppgjør.
- Virke mener at lokal fastsettelse av lønn er ønskelig forutsetning for at partene lokalt også skal kunne samhandle godt om andre spørsmål. Lønnsveksten og fordelingen av lønnsmidler må tilpasses virksomhetenes økonomiske og konkurransemessige og driftsmessige forutsetninger. Virke mener at lokale

oppgjør gir de beste forutsetningene for å kunne ivareta partenes interesser. Det bør gjennomføres lokale lønnsforhandlinger og – vurderinger.

- Størrelsen på de lokale tilleggene bør fastsettes med utgangspunkt i virksomhetenes økonomi, produktivitet, konkurranseevne, fremtidsutsikter og den aktuelle arbeidskraftsituasjonen. Fastsettelsen av lokale tillegg bør videre ta hensyn til hvilke tillegg som er gitt sentralt. Prinsippet om lokale forhandlinger forutsetter at den sentrale rammen, herunder avsetningen til forventet lønnsglidning, er på et slikt nivå at det er rom for lokale tillegg."

1.2 Oppgjørene i privat sektor

1.2.1 LO-NHO-området

Som alltid i et mellomoppgjør ble forhandlingene ført mellom LO og NHO. Forhandlingene startet opp 11. mars. Den 21. mars ble det brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 8. april ble det lagt fram et meklingsforslag som partene anbefalte. Det er senere vedtatt av partene.

Fra 1. april ble det gitt et generelt tillegg på kr 0,75 per time. Det ble gitt ytterligere kr 1,40 per time, dvs. totalt kr 2,15 per time, til arbeidstakere på overenskomster med gjennomsnittslønn under 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn i 2012 (365 670 kroner).

Om lokale forhandlinger heter det at de skal føres på basis av de enkelte overenskomster og slik at tillegg gis på grunnlag av den enkelte bedrifts økonomiske virkelighet, dvs. bedriftens økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurranseevne. Partene la til grunn at lønnsglidningen i 2013 ville bidra med 1,8 prosentpoeng til veksten i gjennomsnittlig årslønn fra 2012 til 2013.

Det heter også at partene forutsetter at den samlede lønnsveksten som avtales sentralt og lokalt skal være normgivende både for ledere og andre grupper av arbeidstakere i bredriftene, og for hele arbeidsmarkedet for øvrig.

1.2.2 Oppgjørene i privat sektor utenom LO-NHO-området

Det ble også brudd i forhandlingene mellom *YS og NHO* og oppgjøret gikk til mekling. Den 8. april ble det lagt fram et meklingsforslag som partene anbefalte. Det er senere vedtatt av partene. Det ble gitt de samme lønnstilleggene som i oppgjøret mellom LO og NHO.

Mellom *Virke og LO* og mellom *Virke og YS* foreligger det vedtatte forhandlingsresultater som blant annet omfatter varehandel, transport, reiseliv, renhold, IT og begravelsesbyråer med flere. Mellom LO og Virke ble det på Landsoverenskomsten med bransjeavtaler (Handel og Kontor (HK)) gitt et generelt tillegg fra 1. april på kr 0,75 per time og et ytterligere tillegg fra samme dato på kr 1,40 per time fordi overenskomstens gjennomsnittslønn lå under 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn i 2012. Videre ble det gitt ytterligere kr 2,50 per time, dvs. totalt kr 4,65 per time til arbeidstakere som er lønnet på trinn 1 og over. Ut over

dette ble de laveste minstelønnssatsene, trinn 1 – 5, økt med 2 kroner per time. Andre overenskomster fulgte i stor grad modellen fra LO-NHO-oppgjøret med hensyn til tillegg.

Mellom *YS og Virke* ble det på Funksjonæravtalene og på Kontoroverenskomsten gitt et generelt tillegg fra 1. april på kr 0,75 per time, og ytterligere et tillegg på kr 1,40 fra samme dato fordi overenskomstenes gjennomsnittslønn lå under 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn i 2012. Videre ble det på Funksjonæravtalene og på Kontoroverenskomsten gitt ytterligere kr 2,50 per time, dvs. totalt kr 4,65 per time til arbeidstakere som er lønnet på trinn 1 og over. Ut over dette ble de laveste minstelønnssatsene, trinn 1 – 5, økt med 2 kroner per time. Andre avtaler fulgte i stor grad modellen fra YS-NHO-oppgjøret med hensyn til tillegg.

Tillegget per 1. februar etter *garantiordningen* på Landsoverenskomsten mellom HK og Virke ble benyttet til å øke minstelønnssatsen i trinn 6 med kr 297 per måned.

Også innen YS-Virke-området ble det gitt samme tillegg fra 1. februar etter garantiordningen som i HK-Virke-området.

På Grossistoverenskomsten mellom Virke og LO/NTF og mellom Virke og YS/Parat/YTF ble det gitt et generelt tillegg på kr 0,75 per time fra 1. april 2013.

På Grossistoverenskomsten ble partene LO/NTF og Virke i 2010 enige om å gjøre endringer i de tekniske beregninger av *lønnsgarantien*. Endringene skulle implementeres over fire år. Det nye beregningsgrunnlaget medførte at tariffavtalens minstelønn for arbeidstakere over 18 år, ble hevet med kr 8,28 per time til kr 176,28 per time fra 1. februar 2013. Tilsvarende endringer ble også gjennomført mellom Virke og YS.

I mellomoppgjøret i 2013 innenfor *Virke-HUK*[12] *-området* kom partene til enighet etter forhandlinger. Oppgjøret omfattet forhandlinger om sju tariffavtaler med mellom 35 000 og 40 000 arbeidstakere innen helse, utdanning og kultur med over 30 arbeidstakerorganisasjoner. Virke forhandlet parallelt med LO, YS, Unio og Akademikerne. Forhandlingsresultatet innebærer økonomiske tillegg i form av generelle tillegg, justering av minstelønn og lokale forhandlinger. Tilleggene på de ulike overenskomstene fulgte resultatet i korresponderende områder. Forhandlingsresultatet skal godkjennes av partene. Frist er satt til 25. juni.

Det ble brudd i forhandlingene mellom LO og Samfo (kooperasjonen) og oppgjøret gikk til mekling. Den 21. mai ble det lagt fram et meklingsforslag som partene aksepterte. For Landsoverenskomsten (HK) ble det avtalt samme tillegg som for Landsoverenskomsten (HK) med Virke. Tillegget etter garantiordningen fra 1. februar 2013 var også det samme.

For ansatte i *forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet* foreligger det et vedtatt forhandlingsresultat enighet mellom Finansforbundet og Finans Norge og mellom LO/ HK og Norsk Post- og Kommunikasjonsforbund og Finans Norge. Det ble fra 1. mai 2013 gitt et generelt tillegg på lønnsregulativet på 0,6 prosent eller minst kr 2 200 per år.

---

[12] Omfatter virksomheter som eies og drives av private organisasjoner og/eller stiftelser innen helse, undervisning og kultur.

1.3 Oppgjørene i offentlig sektor

I det *statlige tariffområdet* startet forhandlingene 12. april. Den 30. april kom staten v/Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet og LO Stat, YS Stat, Unio og Akademikerne til enighet i forhandlinger. Det generelle tillegget fra 1. mai ble gitt som et stigende kronebeløp på lavere og midlere lønnstrinn, fra kr 4 2000 i lønnstrinn (ltr) 19 til kr 4 500 til og med ltr 51. Fra lønnstrinn 52 ble det gitt et lønnstillegg på 1,07 prosent.
Det ble ikke avsatt penger til lokale forhandlinger. Partene ble imidlertid enige om at det kan føres lokale forhandlinger dersom arbeidsgiver mener det er grunnlag for det. Lønnsendringer betinger dekning på virksomhetenes budsjett. Eventuelle lokale tillegg skal gis med virkning fra 1. august 2013. Likelønn skal prioriteres.

I det *kommunale tariffområdet* startet forhandlingene i KS-området 17. april. Den 30. april kom KS og LO Kommune, Unio, YS Kommune og Akademikerne til enighet i forhandlinger. Det ble gitt et generelt tillegg på 0,75 prosent eller minst kr 3 100 fra 1. mai til alle ansatte i stillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kapittel 4 hovedtariffavtalen). Minstelønnssatsene ble hevet tilsvarende, jf. tabell 1.1. Per 1. mai 2013 skal imidlertid arbeidstakere med minimum 20 års lønnsansiennitet ikke ha lavere grunnlønn enn kr 350 700, en økning på kr 12 400. Det ble ikke avsatt midler til lokale forhandlinger etter hovedtariffavtalens kapittel 4.A.1.

I *Oslo kommune* kom partene 30. april til enighet om et forhandlingsresultat som ga et lønnstillegg fra 1. mai på 2,55 prosent eller minst kr 9 700.

Tabell 1.1 Minstelønnssatser i KS-området med hovedsakelig sentral lønnsdannelse. Ingen ansiennitet (0 år) og maksimal ansiennitet (10 år eller 16 år).

	Ansiennitet 0 år				Ansiennitet 10 år			
Stillingsgrupper	6. juni 2012	1. mai 2013	Endring	Andel[2] kvinner, prosent	6. juni 2012	1. mai 2013	Endring	Andel[2] kvinner, prosent
Stillinger uten særskilt krav om utdanning[1]	262 100	265 200	3 100	69	328 300	331 400	3 100	81
Fagarbeiderstillinger/ tilsvarende fagarbeiderstillinger	302 700	305 800	3 100	72	358 800	361 900	3 100	84
Stillinger med krav om høyskoleutdanning	350 900	354 000	3 100	88	402 000	405 100	3 100	90
Stillinger med krav om høyskoleutdanning med ytterligere spesialutdanning	369 500	372 600	3 100	85	430 000	433 300	3 300	90
Stillinger med krav om mastergrad	400 000	403 100	3 100	91	472 700	476 300	3 600	88

	Ansiennitet 0 år				Ansiennitet 16 år			
	6. juni 2012	1. mai 2013	Endring	Andel[2] kvinner, prosent	6. juni 2012	1. mai 2013	Endring	Andel[2] kvinner, prosent
Lærer	355 100	358 200	3 100	64	435 200	438 500	3 300	68
Adjunkt	395 900	399 000	3 100	75	463 200	466 700	3 500	70
Adjunkt (med tilleggsutdanning)	413 900	417 100	3 200	69	493 800	497 600	3 800	66
Lektor	433 500	436 800	3 300	73	531 000	535 000	4 000	50
Lektor (med tilleggsutdanning)	448 400	451 800	3 400	63	555 100	559 300	4 200	51

[1] Per 1. mai 2013 skal arbeidstakere med minimum 20 års lønnsansiennitet ikke ha lavere grunnlønn enn kr 350 700 i 100 prosent stilling. Kvinner utgjør 88 prosent av disse arbeidstakerne.

[2] Per 1. desember 2012.

1.4 Oppgjørene i Spekter-området

Forhandlingsordningen er hjemlet i fem hovedavtaler som er inngått mellom Spekter og hhv. hovedorganisasjonene LO, YS, Unio, Akademikerne og mellom Spekter og Sammenslutningen av akademikerorganisasjoner i Spekter, SAN.

I tråd med forhandlingsmodellen i Spekter forhandles det først på nasjonalt nivå (A-nivå) om overenskomstens generelle del mellom Spekter og den enkelte hovedorganisasjon. Denne delen er felles for alle virksomheter innenfor et overenskomstområde og forplikter arbeidsgiver og den aktuelle hovedorganisasjonens medlemmer. Deretter forhandles overenskomstens spesielle del (B-delen) mellom den enkelte virksomhet på den ene siden og på den andre siden hovedorganisasjonenes forbund eller forhandlingsgrupper. Det kan avtales avvikende ordninger.

På A-nivå ble det mellom Spekter og LO Stat og mellom Spekter og YS Spekter enighet om et generelt tillegg fra 1. april 2013 på kr 1 463 per år. Det ble gitt et ytterligere tillegg på kr 2 730 per år til arbeidstakere (unntatt lærlinger og unge arbeidstakere) med årslønn på kr 365 670 eller lavere. For helseforetakene ble det avtalt at lønnstillegg skulle avtales i de videre forhandlinger.

Det ble ført forhandlinger i de enkelte virksomheter (B-nivå) om ytterligere lønnstillegg. I disse forhandlingene ble det gitt noe varierende tillegg.

For akademikergruppene i Spekter (ekskl. Legeforeningen) gis det ikke sentrale generelle tillegg. Lønnstilleggene for disse gruppene avtales lokalt.

I *helseforetakene* kom Spekter og forbundene i LO og YS til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A2). Det ble enighet om et generelt tillegg fra 1. mai 2013 på 0,75 prosent eller minst kr 3 100 per år. Minstelønnssatsene ble hevet med kr 3 000 eller mer fra 1. mai, se tabell 1.2. Avtalen innebærer også at minstelønnen i stillingsgruppe l for ansatte med 20 års ansiennitet (stillinger hvor det ikke kreves særskilt utdanning), skal være minimum kr 351 000 fra 1. mai 2013, en økning på kr 12 000 fra året før. Det ble videre gjennomført lokale forhandlinger på B-nivå i 2013 med virkning fra 1. mai.

For helseforetakene er Spekter og forbundene i Unio med sentral forbundsvis avtaledel (Norsk Sykepleierforbund, Norsk Fysioterapeutforbund, Norsk Ergoterapeutforbund og Utdanningsforbundet) kommet til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A2). Alle som er omfattet av overenskomstene skal sikres et tillegg på minst 0,75 prosent fra 1. mai. Minstelønnssatsene ble hevet med kr 3 000 eller mer fra 1. mai, se tabell 1.3. Det ble også gjennomført lokale forhandlinger på B-nivå med lønnsregulering med virkning fra 1. mai. For medlemmer av Unio som ikke er omfattet av sentrale forbundsvise forhandlinger, ble det gjennomført lokale forhandlinger.

I oppgjøret mellom Spekter-Helse og Den norske legeforening kom partene til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A 2) for helseforetakene. I helseforetakene fikk turnusleger et tillegg på kr 14 000 per år og leger i spesialisering et tillegg fra kr 19 000 til kr 20 000. Tilleggene ble gitt med virkning fra 1. januar 2013. Det ble gjennomført lokale forhandlinger på B-nivå for medlemmer av Den norske legeforening som ikke fikk generelle tillegg i A 2-forhandlingene. For øvrige forbund i Akademikerne ble det gjennomført lokale forhandlinger.

Tabell 1.2 Minstelønnssatser for stillingsgrupper i Spekter-området for LO- og YS-forbundene. Ingen ansiennitet (0 år) og maksimal ansiennitet (10 år)

	Ansiennitet 0 år			Ansiennitet 10 år		
	1. august 2012	1. mai 2013	Endring	1. august 2012	1. mai 2013	Endring
Stillinger hvor det ikke kreves særskilt utdanning[1]	270 000	273 000	3 000	329 000	332 000	3 000
Fagarbeiderstillinger/ 3 års videregående utdanning m.m.	305 000	308 000	3 000	359 000	362 000	3 000
Stillinger med krav om høyskoleutdanning	353 000	356 000	3 000	400 000	403 000	3 000
Stillinger med krav om høyskoleutdanning med spesialutdanning	377 000	380 000	3 000	436 000	440 000	4 000

[1] Etter 20 års ansiennitet var mistelønnssatsen 1. august 2012 på kr 339 000. Fra 1. mai 2013 er den økt til kr 351 000.

Tabell 1.3 Minstelønnssatser for stillingsgrupper i Spekter-området for Unios medlemsforbund. Ingen ansiennitet (0 år) og maksimal ansiennitet (10 år)

	Ansiennitet 0 år			Ansiennitet 10 år		
	1. august 2012	1. mai 2013	Endring	1. august 2012	1. mai 2013	Endring
Grunnstillinger	353 000	356 000	3 000	400 000	403 000	3 000
Stillinger med spesialkompetanse	377 000	380 000	3 000	436 000	440 000	4 000

1.5 Konflikter i 2013-oppgjøret

Meklingen mellom *Parat/Widerøes Kabinforening og NHO Luftfart/Widerøe* førte ikke til enighet. Streik ble iverksatt fra 8. mai. Etter ny kontakt mellom partene ble det enighet om endringer i tariffavtalen og streiken ble avsluttet 11. mai. Konflikten mellom Widerøe og de kabinansatte handlet om forhandlingsrett på den kollektive pensjonen i Widerøe.

Vedlegg 2. (Tabell 2.1 korrigert 29. aug 2013)

2 Tabellvedlegg

Vedleggstabell 2.1 Beregnet årslønnsvekst[1] fra året før for flere grupper. Supplement til tabell 1.1

	Arbeidere i NHO-bedrifter [2,7]:								
	Arbeidere	Industri-	Nærings- og		Kjemisk	Verksted- og	Bygg- og anleggsvirksomhet		Transport-
År	i alt	arbeidere	nytelse	Treindustri	prosessindustri[8]	metallindustri	I alt	Byggevirk.	sektoren i alt
2003	4,0	3,5	4,0	3,0	-	2,5	3,7	3,9	5,2
2004	3,6	3,6	4,0	3,1	-	4,0	3,6	3,6	4,0
2005	3,2	3,4	3,6	3,1	-	3,6	2,7	2,9	3,8
2006	4,2	3,6	3,3	3,9	-	3,8	3,9	4,1	3,9
2007	5,4	5,5	5,4	5,8	-	6,4	5,4	5,5	4,4
2008	5,7	5,7	5,7	5,8	-	5,9	5,4	5,5	6,6
2009	4,3	3,9	3,4	3,0	4,2	4,4[10]	3,9	3,9	4,5
2010	3,7	3,6	3,8	4,2	3,0	3,6	3,8	4,0	3,4
2011	4,1	4,4	4,6	4,3	4,3	4,6	4,2	4,3	3,4
2012	3,7	4,1	3,9	3,6	4,0	4,5	2,9	2,9	4,2
2002-12	50,7	49,8	50,4	47,6	-	52,7	47,4	48,8	52,9
Gj. sn. per år	4,2	4,1	4,2	4,0	-	4,3	4,0	4,1	4,3
Årslønn 2012	kr 411 800	kr 406 300	kr 382 800	kr 373 000	kr 433 600	kr 421 200	kr 432 300	kr 426 900	kr 392 200

	Arbeidere i NHO-bedrifter [2,7]:									
			Funksjonærer i NHO-bedrifter[/]		Industrien i		Varehandel[7]			
		Hotell- og			NHO-	Forretnings- og		Virke-		
År	Landtransport	rest.[3]	I alt	Industrifunk.	bedrifter i alt	sparebanker[4,7]	I alt	bedrifter[7]	Engroshandel	Detaljhandel
2003	-	3,1	5,1	4,6	4,0	4,5	4,6	4,4	4,2	5,0
2004	-	1,5	4,1	3,8	3,8	4,0	3,9	3,5	3,3	4,3
2005	-	2,5	4,1	4,3	4,0	7,7	3,7	3,9	4,0	3,9
2006	-	3,3	5,1	4,6	4,3	5,6	3,4	4,2	3,4	4,6
2007	-	4,2	6,3	5,7	5,3	5,2	5,9	5,0	5,5	5,0
2008	-	4,6	5,8	6,3	6,1	9,2	4,3	4,4	4,5	4,5
2009	4,7	3,1	4,7	4,5[9]	4,2	0,4	3,0	1,8	3,7	2,1
2010	3,6	3,1	4,4	4,3	4,1	5,9	2,9	3,6	-	-
2011	3,5	3,4	4,9	4,7	4,6	4,9	3,6	3,6	-	-
2012	5,7	3,0	4,2	4,1	4,2	3,0	3,2	3,3	-	-
2002-12	-	36,7	60,8	58,0	54,7	63,1	45,9	44,7	-	-
Gj. sn. per år	-	3,2	4,9	4,7	4,5	5,0	3,8	3,8	-	-
Årslønn 2012	kr 345 700	kr 316 900	kr 623 600	kr 624 500	kr 507 800	kr 600 300	kr 419 400	kr 425 000	-	-

			Kommunene			Spekter-bedrifter	
År	Forretningsm. tjenesteyting[7]	Staten	I alt	Undervisnings-personell	Øvrige ansatte	Helseforetakene[12]	Øvrige bedrifter
2003	4,8	4,3	4,4	5,4	3,9	7,0	3,8
2004	3,5	3,7	3,8	3,2	4,1	3,0	3,4
2005	2,4	3,4	3,4	3,0	3,6	3,3	3,6
2006	3,2	4,5	3,9	2,6	4,5	3,7	4,8[5]
2007	5,0	5,1	4,8	3,6	5,3	4,9	5,3
2008	4,8	6,7	6,7[6]	5,7	7,1	6,5	6,2
2009	2,7	4,4	4,6	4,4	4,7	5,1	4,0
2010	3,3	4,5[11]	3,7	3,6	3,7	3,5	3,5
2011	4,8	4,2	4,3	4,3	4,3	4,0	4,1
2012	3,0	4,1	4,1	4,0	4,1	3,7	4,2
2002-12	44,4	55,1	53,3	47,7	55,7	54,7	52,2
Gj. sn. per år	3,7	4,5	4,4	4,0	4,5	4,5	4,3
Årslønn 2012	kr 395 200	kr 489 900	kr 432 900	kr 483 500	kr 416 300	kr 488 100	kr 459 900

1 Veksttallene er per årsverk for arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter, staten, kommunene og Spekter-bedrifter. For de andre er veksttallene for heltidsansatte med unntak av varehandel og forretningsmessig tjenesteyting fra og med 2010.

2 Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.

3 Omfatter månedslønte, prosentlønte og timelønte arbeidstakere. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for fastlønte og prosentlønte.

4 Forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet under ett som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring.

5 Ekskl. flygeledere var lønnsveksten 4,4 prosent.

6 En oppjustering av minstelønnssatsene for høyskolegruppene pr 1.1.2008 bidro med 0,2 prosentpoeng til lønnsveksten i 2008.

7 Lønnsveksten fra 2008 til 2009 er etter ny næringsstandard. Sammenlignet med veksten fra 2007 til 2008 og tidligere år, vil det være et brudd i tidsserien.

8 Gruppen samsvarer om lag med summen av tidligere elektrokjemisk industri, kjemisk industri og treforedling (se tabell 4.9 i NOU:2009:7) og en del mindre grupper innenfor kjemisk prosessindustri.

9 Antall årsverk i industrifunksjonærgruppen ble redusert med i overkant av 10 prosent fra 2008 til 2009, i hovedsak fordi forlag nå ble klassifisert utenfor industri, mens de fram til 2008 var innenfor industri.

10 Som følge av ny næringsgruppering ble montasje og reparasjon av heiser flyttet til bygg- og anleggsvirksomhet.

11 Årslønnsveksten for det statlige tariffområdet inkluderer virkninger av ny arbeidstidsavtale for politi- og lensmannsetaten med et bidrag på 0,6 prosentpoeng, og 0,3 prosentpoeng som skyldes omlegging av beregningsmetode.

12 Beregnet på Spekters tallmateriale til 2009. Fra 2010 beregnet på tallmateriale fra SSB.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Vedleggstabell 2.2 Kvinners gjennomsnittslønn som andel av menns gjennomsnittslønn etter næring per 1.9/1.10/1.12. Heltids- og deltidsansatte hvor deltid er omgjort til heltidsekvivalenter

												Månedslønn*12 1.9/1.10/1.12	
												Menn	Kvinner
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008[2]	2009	2010	2011	2012	2012	2012
Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	87,6	85,3	86,7	88,3	90,4	88,8	89,7	91,0	90,1	-	-	-	-
Industri	87,0	87,5	88,5	88,9	87,9	88,9	87,1	87,6	88,2	88,7	89,4	484 800	433 200
Kraftforsyning	87,2	87,6	89,8	88,7	89,2	89,0	90,3	89,4	90,6	92,2	92,4	567 600	524 400
Bygge- og anleggsvirksomhet	94,9	95,8	96,5	97,6	97,0	98,0	97,9	96,8	99,1	100,8	100,5	445 200	447 600
Varehandel	80,6	81,0	79,9	79,8	78,8	80,5	79,7	80,3	81,5	82,3	82,1	456 000	374 400
Samferdsel	88,0	88,3	89,5	89,2	89,2	88,3	88,8	89,1	88,7	89,3	90,4	475 200	429 600
Hotell- og restaurantvirksomhet	88,4	89,8	89,0	89,4	88,9	90,2	90,1	90,0	89,6	90,2	91,1	349 200	318 000
Informasjon og kommunikasjon							82,6	83,1	83,4	82,9	84,5	634 800	536 400
Finanstjenester							64,2	68,0	68,1	67,4	69,6	751 200	523 200
Omsetning og drift av fast eiendom	-	-	-	-	-	-	80,2	81,1	80,3	84,6	83,4	601 200	501 600
Faglig vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	-	-	-	-	-	-	75,9	77,3	77,4	77,1	77,3	664 800	513 600
Forretningsmessig tjenesteyting	-	-	-	-	-	-	90,2	89,8	91,0	91,0	92,6	406 800	376 800
Privat undervisning	87,1	87,3	87,0	87,3	86,9	86,6	86,4	87,4	88,3	88,9	89,2	490 800	438 000
Private helse- og sosialtjenester	86,3	84,7	85,2	84,6	85,2	85,5	84,4	84,7	85,5	85,9	86,3	464 400	400 800
Personlige tjenester	-	-	-	-	-	-	77,9	77,0	76,3	75,4	76,4	504 000	385 200
Staten	87,7	89,2	89,7	89,7	90,2	90,4	90,2	90,1	90,5	90,8	91,5	519 600	475 200
Kommune og fylkeskommune[1]	91,7	91,4	91,2	91,9	91,4	91,7	91,4	91,7	91,8	91,5	92,2	476 400	439 200
Undervisningspersonale i skoleverket[3]	95,1	96,0	96,7	96,4	96,7	96,7	94,3	94,4	94,7	95,1	95,1	489 600	465 600
Helseforetak	76,0	76,1	78,2	78,2	79,5	81,0	80,8	81,7	81,5	82,2	82,2	567 600	466 800
Gjennomsnitt (heltids- og deltidsansatte)	84,3	84,7	84,7	84,6	84,3	85,0	83,9	84,7	85,0	85,3	86,5	505 200	436 800

1 Ansatte i kraftforsyning og undervisningspersonale i skoleverket er med i statistikkgrunnlaget fra og med 2008.
2 Tallene er beregnet etter ny næringsstandard fra og med 2008.
3 Fra og med 2008 vil også personale i skoleverket utover rent undervisningspersonale være inkludert.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Vedleggstabell 2.3 Kvinners lønn som andel av menns fordelt på utdanning, herunder fagutdanning og næring. Heltidsansatte. 2003-2012

	2003	2004	2005[1]	2006	2007	2008	2008[3]	2009	2010	2011	2012[4]	Månedslønn*12 1.9/1.10/1.12.2012[3] Menn	Kvinner
Utdanning på grunnskolenivå	86,9	87,7	90,8	90,3	90,4	90,7	90,1	89,7	90,6	90,9	90,9	393 600	357 600
Industri i alt	88,3	89,6	92,8	92,5	92,2	91,7	90,9	91,5	92,4	93,0	92,6	390 000	361 200
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	87,4	92,3	100,8	102,8	100,4	102,1	103,6	102,1	101,0	103,4	101,0	368 400	372 000
Varehandel i alt	85,4	86,0	87,6	86,4	86,3	89,3	88,2	87,2	88,9	89,1	87,1	391 200	340 800
Finanstjenester i alt	77,4	77,4	79,3	77,1	74,9	75,4	74,4	80,0	76,4	82,1	82,1	543 600	446 400
Staten i alt	91,7	93,6	92,8	92,6	94,4	93,8	93,7	93,0	92,8	92,5	93,4	433 200	404 400
Kommune og fylkeskommune i alt[2]	92,7	92,2	91,5	94,3	94,1	93,5	93,5	91,9	93,6	93,2	93,5	386 400	361 200
Herav skoleverket	93,3	96,6	96,5	101,1[3]	103,4	102,5	102,7	102,3	100,3	100,9	103,5	415 200	429 600
Helseforetak	93,1	91,4	95,7	95,9	94,6	93,8	93,9	93,9	94,7	95,0	95,1	370 800	352 800
Utdanning på videregående skolenivå	86,4	86,9	85,6	85,2	84,1	84,3	83,1	83,1	83,6	83,8	84,7	484 800	410 400
Industri i alt	89,2	89,4	90,3	90,4	88,8	88,9	87,7	88,0	88,7	88,9	89,0	468 000	416 400
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	94,2	95,5	94,6	93,6	91,5	92,6	90,7	92,4	92,9	94,7	94,8	463 200	439 200
Varehandel i alt	85,3	85,6	83,8	83,5	82,5	83,5	82,9	82,3	83,3	82,8	83,1	469 200	390 000
Finanstjenester i alt	78,7	78,8	78,5	76,4	75,5	75,2	74,4	76,7	76,8	76,7	78,0	615 600	480 000
Staten i alt	87,9	89,9	90,4	90,3	91,1	91,0	91,1	88,9	89,9	90,0	90,9	462 000	420 000
Kommune og fylkeskommune i alt[2]	93,0	92,6	92,3	92,5	92,1	92,4	92,4	92,0	92,4	91,7	91,9	428 400	393 600
Herav skoleverket	93,1	92,1	91,4	93,5[3]	95,8	95,5	95,8	95,0	95,0	95,7	96,4	464 400	447 600
Helseforetak	91,2	90,1	89,1	88,8	87,8	87,0	86,8	88,5	87,7	88,1	87,4	429 600	375 600
Utdanning på videregående skolenivå, herav fagutdanning													
Industri i alt	90,5	89,8	91,0	90,8	88,0	88,3	86,8	86,9	87,6	88,4	88,1	472 800	416 400
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	89,4	90,9	90,7	88,2	88,3	90,7	89,5	89,2	89,0	89,4	90,0	469 200	422 400
Varehandel i alt	86,2	87,2	85,5	85,1	84,0	84,3	84,0	84,7	86,2	86,2	86,0	453 600	390 000
Finanstjenester i alt	80,5	81,6	83,7	83,7	77,7	77,5	76,9	79,7	80,4	78,1	80,8	555 600	448 800
Staten i alt	88,0	90,2	90,7	90,0	90,3	89,1	89,0	87,7	88,3	87,9	88,7	454 800	403 200
Kommune og fylkeskommune i alt[2]	91,3	90,5	90,3	90,4	89,8	89,9	89,9	89,6	89,8	89,0	89,3	426 000	380 400
Herav skoleverket	88,6	86,5	86,2	86,3[3]	91,6	91,6	91,7	91,1	90,4	92,2	91,3	468 000	427 200
Helseforetak	89,5	87,8	87,7	87,1	85,7	85,2	85,1	86,9	86,1	87,6	86,7	434 400	376 800

	2003	2004	2005[1]	2006	2007	2008	2008[3]	2009	2010	2011	2012[4]	Månedslønn*12 1.9/1.10/1.12.2012[3] Menn	Kvinner
Universitets- eller høgskoleutdanning, til og med 4 år	80,2	81,3	80,7	79,9	79,5	79,1	78,7	79,5	79,8	79,6	80,5	603 600	486 000
Industri i alt	83,3	82,5	82,7	82,0	81,9	83,4	83,1	82,4	83,2	82,4	83,2	634 800	528 000
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	84,6	84,6	83,2	83,8	86,2	84,5	81,8	82,3	84,5	82,8	86,5	612 000	529 200
Varehandel i alt	78,0	78,4	79,8	79,9	77,0	78,4	77,3	79,5	78,0	80,5	77,9	625 200	487 200
Finanstjenester i alt	74,9	75,6	73,7	71,0	69,5	66,5	65,3	69,8	70,0	67,7	70,2	813 600	571 200
Staten i alt	91,9	94,2	94,8	94,1	94,0	93,8	93,9	92,6	92,3	92,3	92,4	518 400	478 800
Kommune og fylkeskommune i alt[2]	93,4	94,0	93,8	94,4	94,0	94,1	94,1	94,3	94,3	94,2	94,3	502 800	474 000
Herav skoleverket	96,6	97,3	97,9	97,7[3]	97,9	97,9	97,7	98,1	98,2	98,2	98,3	498 000	489 600
Helseforetak	94,5	93,3	93,6	93,8	94,3	93,7	93,5	94,2	94,7	94,6	94,8	484 800	459 600
Universitets- eller høgskoleutdanning, lengre enn 4 år	82,8	82,9	82,9	82,5	81,6	80,9	80,8	81,4	81,8	81,4	81,5	726 000	591 600
Industri i alt	81,4	81,3	82,0	81,5	81,6	81,0	83,9	83,4	83,7	82,7	82,1	782 400	642 000
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	87,1	87,2	81,8	92,3	83,1	85,5	86,1	85,3	82,8	84,0	85,1	765 600	651 600
Varehandel i alt	86,2	87,3	91,2	87,3	81,5	82,0	81,3	80,2	83,0	82,2	80,8	745 200	602 400
Finanstjenester i alt	80,3	78,9	76,6	74,7	73,9	69,1	68,0	73,5	73,9	73,7	76,0	906 000	688 800
Staten i alt	90,4	90,8	91,1	90,9	90,4	90,3	90,2	89,5	90,0	90,5	90,7	595 200	540 000
Kommune og fylkeskommune ialt[2]	93,6	93,9	93,4	93,7	93,5	93,7	93,7	93,4	93,3	93,3	93,0	580 800	540 000
Herav skoleverket	96,3	96,6	96,6	96,6	96,5	97,0	97,0	97,1	97,2	97,3	97,2	558 000	542 400
Helseforetak	80,1	78,6	78,4	78,6	78,5	79,4	79,4	78,8	79,0	79,9	80,7	802 800	648 000

1 Endrede definisjoner på utdanningsnivåene fra og med 2005. I forhold til tidligere statistikk er det noen flere som har grunnskole og noen færre som har videregående skole som høyeste utdanning.

2 Ansatte i kraftforsyning og vann og avløp er ikke med i statistikkgrunnlaget.

3 Tallene er beregnet etter ny næringsstandard fra og med 2008.

4 Tallene for 2012 inkluderer nye opplysninger fra SSBs spørreundersøkelse om innvandreres utdanningslengde. Det er et brudd i tallserien mellom 2011 og 2012.

Kilder: SSB og Beregningsutvalget

Vedlegg 3.

Utdanningslengde for innvandrere – SSBs utdanningsregister

SSBs utdanningsstatistikk baserer seg på årlige rapporter inkl fødselsnummer fra alle norske utdanningsinstitusjoner fra og med 1972 over:

- Alle personer som er i gang med en utdanningsaktivitet
- Alle personer som har avsluttet en utdanningsaktivitet
- I tillegg data fra Lånekassa over nordmenn som studerer i utlandet

Viktigste mangel er data over utdanning fullført i utlandet før innvandring til Norge. For å bøte på dette har SSB med jevne mellomrom (1991, 1999 og 2011/12) gjennomført spørreundersøkelser blant innvandrere som var registrert med uoppgitte utdanningsopplysninger i SSBs registre. Dette ble gjort for å få informasjon om utdanning de har fullført i andre land enn Norge. Før undersøkelsen i 2011/12 manglet SSB opplysninger om utdanning for mer enn fire av ti innvandrere som var 16 år eller mer, samtidig som registeropplysningene er nesten fullstendig for resten av befolkningen.

Mangel på utdanningsopplysninger for innvandrere gjør det vanskelig å forske og gjøre analyser om hvilken betydning utdanning har. Det har hittil ikke eksistert egnede datakilder for innhenting av innvandreres utdanning. Dette har ført til en skjevhet i datagrunnlaget som har gjort det vanskelig å presentere et godt bilde av ulike grupper og befolkningen som helhet i statistikken.

Utdanningsdata om alle som er registrert bosatt i Norge, innhentes i dag vanligvis fra forskjellige registre, hovedsaklig fra de studieadministrative systemene ved norske læresteder og diverse autorisasjonsregistre. SSB har hittil ikke fått opplysninger om utdanning fullført av personer i utlandet dersom de ikke har vært registrerte i disse kildene. Dette har medført at antallet med ukjent fullført utdanning har vokst for hvert år i takt med tilstrømningen av innvandrere til Norge. I spørreundersøkelsen som SSB gjennomførte i 2011/2012, ble det sendt ut brev til nesten 218 000 personer. Data fra undersøkelsen inneholdt for det meste svar fra personer som var kommet til Norge etter forrige undersøkelse som ble gjennomført i 1999. Data fra undersøkelsen fanger derfor opp nyankomne/relativt nyankomne innvandrere. Nesten 139 000 personer svarte på undersøkelsen, noe som gir en svarprosent på vel 64 prosent. Etter undersøkelsen var andelen med uoppgitt utdanningslengde sunket fra 43 prosent til om lag 20 prosent, og 101 000 personer sto nå med uoppgitt utdanning i registeret, se tabell 3.1.

Det jobbes også for å kunne hente så mye som mulig av utdanningsopplysninger fra andre kilder.

Personer som kommer fra EØS-land må registrere seg via EØS-registreringsordning[13] (hos politiet eller på Servicesentrene for utenlandske arbeidstakere). I det elektroniske registreringsskjemaet er det fra og med medio november 2012 lagt inn spørsmål om utdanning, men det er *frivillig* å svare på dette. For personer som kommer til Norge fra land utenfor EØS-området er det *obligatorisk* å oppgi utdanningsopplysninger ved søknad om tillatelse som gir grunnlag for permanent opphold. Dette gjaldt også fra medio november 2012. Nordiske borgere trenger ikke å registrere seg.

[13] Registreringsordningen for EØS-borgere er en ordning som innebærer at EØS-borgere må registrere seg hos politiet hvis de skal oppholde seg i Norge utover tre måneder.

Tabell 3.1. Antall og andel i innvandrere med uoppgitt utdanning i ulike aldersgrupper. Prosent. 1. oktober 2011

Aldersintervall	Totalt	Uoppgitte	
		Antall	Prosent
16-19 år	19 613	5 339	27
20-24 år	40 724	13 071	32
25-29 år	70 934	21 894	31
30-34 år	76 161	19 483	26
35-39 år	66 420	14 096	21
40-44 år	57 191	9 866	17
45-49 år	48 467	6 860	14
50-54 år	36 181	4 430	12
55-59 år	25 219	2 626	10
60-64 år	17 474	1 202	7
65 år og over	32 323	2 183	7
Alle aldre	490 707	101 050	21

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Sammenliknes innvandrere, norskfødte med innvandrerforeldre og den øvrige befolkningen i aldersgruppen 25-49 år, har innvandrere en større andel med høyeste fullførte utdanning på grunnskolenivå og på lang universitets- og høgskoleutdanning enn begge de to andre gruppene. 27 prosent av innvandrere, 26 prosent av norskfødte med innvandrerforeldre og 18 prosent av den øvrige befolkningen har grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Blant innvandrere har 16 prosent lang universitets- eller høgskoleutdanning på mer enn fire år. I den øvrige befolkningen har 10 prosent utdanning på dette nivået, mens 14 prosent av norskfødte med innvandrerforeldre har det. To prosent av innvandrerne har ingen fullført utdanning, og de fleste av dem er kvinner. Innvandrere fra Europa utgjør den største innvandringsgruppen når vi fordeler på verdensdeler, jf. tabell 3.2. Vel halvparten av innvandrere i aldersgruppen 25-49 år kommer fra et europeisk land. Det er EU-land i Øst-Europa som står for den største andelen fra Europa. Polske innvandrerne er i absolutt flertall med nesten 45 300, og som nummer to i antall er de svenske med omtrent 19 500 personer. Deretter kommer de fleste fra Litauen og Tyskland. Innvandrere fra andre verdensdeler følger deretter i antall. Innvandrere fra Irak, Somalia og Pakistan utgjør også relativt store grupper i antall.

To av tre polske menn som har innvandret til Norge, har videregående skole som den høyeste fullførte utdanningen. For polske kvinner er andelen 39 prosent og 26 prosent har universitets- eller høgskoleutdanning som er lengre enn fire år. Bare 10 prosent av polske menn har fullført like lang utdanning.

De sist ankomne innvandrerne er høyere utdannet enn de som har bodd her lenge. Mens 47 prosent av de som har bodd i Norge i 0-4 år har en høyere utdanning, er tilsvarende tall 32 prosent for de som har bodd her i 20 år eller mer.

Tabell 3.2. Antall innvandrere 25 – 49 år, fordelt etter land og botid. Prosent. 2011 (De 15 landene med flest innvandrere i hver av gruppene)

Botid 0 - 4 år		Botid 5 - 9 år		Botid 10 - 19 år		Botid 20 år og over	
Land	Antall	Land	Antall	Land	Antall	Land	Antall
Polen	35 250	Polen	7 683	Irak	6 087	Vietnam	4 996
Litauen	12 714	Sverige	3 547	Sverige	5 928	Pakistan	4 586
Sverige	8 375	Somalia	3 542	Bosnia-Herceg.	5 316	Iran	3 047
Tyskland	7 194	Russland	3 164	Somalia	3 860	Tyrkia	2 756
Filippinene	4 973	Irak	3 156	Kosovo	3 069	Sri Lanka	2 515
Latvia	3 626	Tyskland	3 135	Iran	2 723	Chile	2 222
Thailand	3 455	Thailand	2 907	Pakistan	2 647	Danmark	1 995
Eritrea	3 454	Afghanistan	2 169	Tyrkia	2 248	Sverige	1 635
Romania	3 121	Filippinene	1 857	Sri Lanka	2 203	Filippinene	1 198
Somalia	3 059	Litauen	1 679	Russland	2 166	Polen	1 154
Russland	2 749	Pakistan	1 614	Tyskland	2 079	Marokko	1 146
Storbritannia	2 706	Iran	1 389	Danmark	2 007	Somalia	1 066
Irak	2 624	Danmark	1 378	Thailand	1 894	India	1 049
India	2 317	Tyrkia	1 377	Vietnam	1 805	Kosovo	877
Kina	1 968	Storbritannia	1 129	Filippinene	1 700	Storbritannia	764

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

I sin presentasjon av lønnsstatistikken etter utdanning for 2012 har SSB inkludert utdanningskoder fra spørreundersøkelsen i 2012 om utdanningsnivå blant innvandrere.

Betydningen for gjennomsnittslønnen ser ut til å ha mest å si for gruppene med lengst utdanning, og dette blir tydeligere dersom vi ser på enkeltnæringer. Nedenfor er industri benyttet som eksempel.

Tabell 3.3 viser månedslønn for heltidsansatte i industri, fordelt etter utdanningsgrupper i 2011 og 2012

	Antall		Månedslønn		Endring i pst.
	2011	2012	2011	2012	2011-2012
Totalt	129 200	132 267	38 500	39 800	3,4
Grunnskolenivå	24 817	25 328	31 100	32 000	2,9
Videregående skolenivå	66 661	69 158	37 200	38 300	3,0
Universitet/høgskole tom 4 år	18 113	20 311	50 400	50 600	0,4
Universitet/høgskole > 4 år	7 973	9 795	63 800	62 200	-2,5
Uoppgitt utdanning	11 636	7 675	32 000	32 300	0,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Lønnsveksten blir lav i gruppene med lengst utdanning som følge av at det kom inn mange nye personer med lavere lønnsnivå enn andre med tilsvarende utdanning. I gruppen med utdanning over 4 år får vi en lønnsnedgang på 2,5 prosent fra 2011 til 2012, mens gruppen med inntil 4 års høgskoleutdanning har en vekst på 0,4 prosent. Den svake lønnsutviklingen for disse to gruppene i 2012 skyldes at innvandreres påvirkning av lønnsveksten for de med lengst utdanning blir synliggjort i 2012, mens virkningen fordeler seg på alle år etter spørreundersøkelsen i 1999.

I tabell 3.4 vises månedslønn for personer som fikk ny utdanningskode fra spørreundersøkelsen i 2011, og som er ansatt i foretak trukket ut til lønnsstatistikken for industri i 2012. Tabellen viser at denne gruppen ansatte både totalt sett og i alle utdanningsgrupper har et klart lavere lønnsnivå enn gjennomsnittet i alle utdanningsgruppene (sammenligning mot tabell 3.3). Særlig stor er forskjellen i månedslønn for ansatte med universitets- og høgskoleutdanning over 4 år, om lag 17 000 kroner lavere enn gjennomsnittet for alle i denne utdanningskategorien.

Tabell 3.4. Månedslønn i 2012 for heltidsansatte i industri som fikk utdanningskode i spørreundersøkelsen 2011.

	Antall	Månedslønn
Totalt	6 610	34 363
Grunnskolenivå	894	29 793
Videregående skolenivå	2 663	30 884
Universitet/høgskole tom 4 år	1 580	36 713
Universitet/høgskole > 4 år	1 395	44 933
Uoppgitt utdanning	78	29 572

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Dersom en justerer 2012-lønnsstatistikken ved å ta bort utdanningskodene for de som var med i spørreundersøkelsen, vil gruppen med uoppgitt utdanning øke. Brukes igjen industri som eksempel, får vi følgende tall:

Tabell 3.5. Månedslønn for heltidsansatte i industri. 2011 og 2012. Justerte tall for 2012.

	Antall		Månedslønn		Endring i pst.
	2011	2012	2011	2012	2011-2012
Totalt	129 200	132 267	38 500	39 800	3,4
Grunnskolenivå	24 817	24 434	31 100	32 100	3,2
Videregående skolenivå	66 661	66 495	37 200	38 700	4,0
Universitet/høgskole tom 4 år	18 113	18 731	50 400	51 900	3,0
Universitet/høgskole > 4 år	7 973	8 400	63 800	65 400	2,5
Uoppgitt utdanning	11 636	14 207	32 000	33 300	4,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Sammenligner vi tabell 3.3 og tabell 3.5, ser vi at antall uoppgitt i 2012 har økt fra 7 675 til 14 207 personer, og at lønnsveksten har økt i alle grupper, særlig for gruppen med lengst utdanning, fra en *nedgang* på 2,5 prosent, til en *økning* på 2,5 prosent. For gruppen med høyskoleutdanning under 4 år øker lønnsveksten fra 0,4 prosent til 3 prosent.

Dersom vi justerer 2011-lønnsstatistikken ved å koble lønnsstatistikken for 2011 mot utdanningsregisteret for 2011 og legge ny utdanningskode på de som var med på spørreundersøkelsen, vil gruppen med uoppgitt utdanning i 2011 reduseres. Med industri som eksempel får vi følgende tall:

Tabell 3.6 Månedslønn for heltidsansatte i industri. 2011 og 2012. Justerte tall for 2011.

	Antall		Månedslønn		Endring i pst.
	2011	**2012**	**2011**	**2012**	**2011-2012**
Totalt	129 200	132 267	38 500	39 800	3,4
Grunnskolenivå	24 279	25 328	31 100	32 000	2,9
Videregående skolenivå	70 042	69 158	36 800	38 300	4,1
Universitet/høgskole tom 4 år	19 605	20 311	48 800	50 600	3,7
Universitet/høgskole > 4 år	9 602	9 795	60 000	62 200	3,7
Uoppgitt utdanning	5 672	7 675	31 100	32 300	3,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tendensen er her den samme som i tabell 3.5, men enda tydeligere. ”Uoppgitt”-gruppen i 2011 halveres fra opprinnelig 11 636 ansatte til 5 672 personer når resultater fra spørreundersøkelsen tas med. Lønnsveksten for gruppene med lengst utdanning øker enda mer enn når 2012-tallene ble justert, vi får en lønnsvekst på 3,7 prosent for høyskoleutdanning både over og under 4 år.

Vedleggstabell 3.1 Gjennomsnittslønn[1] per dato[2] for heltidsansatte etter næring[3] og utdanningslengde[4]. Vekst fra året før i prosent.(Inkludert opplysninger om innvandreres utdanningsnivå fra SSBs spørreundersøkelse i 2011[10])

	An-deler[5]	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før										Samlet vekst fra 2007 til 2012	Måneds-lønn per dato[2]*12 2012
	2012	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012[10]		
Industri i alt	100	3,7	3,6	3,6	4,3	6	6,2	4,1[8]	3,7	4,9	3,4	24,4	477 600
Utdanning på grunnskolenivå	19	3,0	3,1	3,6	4,1	5,4	5,8	3,6	3,1	4,4	2,9	21,4	384 000
Utdanning på videregående skolenivå	52	3,5	3,6	3,2	4,5	7,3	6,2	3,0	3,5	4,5	4,1	23,2	459 600
Av dette:													
-Fagutdanning[6]	31	3,7	3,3	3,2	4,7	8,0	6,4	3,0	3,2	5,0	4,3	23,9	466 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	15	2,3	2,5	3,7	4,5	6,4	6,0	4,0	3,2	4,1	3,7	22,8	607 200
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	7	2,2	2,0	3,3	5,8	6,1	6,6	2,2	4,2	2,7	3,7	20,9	746 400
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	6												
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	100	2,8	3,5	3,4	4,1	6	5,9	2,7[8]	2,6	3,1	3,0	18,6	446 400
Utdanning på grunnskolenivå	21	3,4	3,7	2,1	3,3	4,7	6,4	2,1	1,7	1,7	4,4	17,3	368 400
Utdanning på videregående skolenivå	58	2,7	3,8	3,4	4,9	7,1	6,3	2,9	3,1	3,9	4,1	21,9	462 000
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	42	2,5	4,1	3,8	4,7	7,7	6,2	2,6	3,1	3,9	4,3	21,7	468 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	9	3,4	2,0	5,1	5,0	6,2	9,1	3,1	3,9	4,6	4,2	27,4	596 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	3	6,4	0	7,8	7,5	2,7	8,5	0,5	6,9	5,0	8,2	32,5	742 800
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	9												
Varehandel i alt	100	3,3	3,1	4,4	5,0	5,1	3,6	2,1[8]	3,5	3,1	3,3	16,6	448 800
Utdanning på grunnskolenivå	25	2,9	4,9	3,8	3,9	4,1	1,6	2,5	3,9	1,4	3,3	13,4	373 200
Utdanning på videregående skolenivå	54	3,7	3,5	4,4	4,3	6,4	4,0	2,1	3,3	3,5	4,2	18,3	444 000
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	20	4,1	3,2	4,8	3,7	7,1	5,5	2,2	2,7	4,4	4,2	20,5	442 800

	An-deler[5]	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før										Samlet vekst fra 2007 til 2012	Måneds-lønn per dato[2]*12 2012
	2012	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012[10]		
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	14	0	2,6	2,9	6,8	4,2	5,4	2,4	3,5	2,2	5,4	20,3	566 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	3	2,8	-3,5	4,4	6,8	7,5	4,7	-1,1	4,1	5,9	4,6	19,4	682 800
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	3												
Finanstjenester i alt[7]	100	2,9	4,1	8,4	7,2	6,2	10,8	-3,8[8]	6,1	7,1	0,4	21,6	652 800
Utdanning på grunnskolenivå	5	3,4	5,0	5,4	5,4	6,0	7,5	-2,7	6,4	2,1	3,6	17,7	484 800
Utdanning på videregående skolenivå	39	1,6	4,9	6,5	5,7	5,5	7,7	-1,5	5,5	5,5	1,8	20,2	541 200
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	3	5,1	3,1	8,0	0,9	7,5	7,3	-0,5	5,0	5,8	1,2	20,0	511 200
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	41	2,8	2,9	10,0	6,7	5,9	11,1	-5,5	5,4	6,7	-1,0	16,9	714 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	14	2,1	3,8	6,4	6,8	4,4	13,1	-7,2	6,3	5,9	0,1	18,3	835 200
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	1												
Statsansatte i alt	100	3,2	3,9	3,5	4,8	4,7	7,8	2,8	5,2	3,9	4,5	26,6	504 000
Utdanning på grunnskolenivå	5	2,2	3,6	3,4	4,7	4,4	7,8	2,7	5,9	4,0	4,2	27,0	420 000
Utdanning på videregående skolenivå	27	2,4	3,3	2,6	4,5	4,6	7,9	2,9	5,5	3,5	4,5	26,7	445 200
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	7	2,2	2,7	2,5	5,1	4,9	9,4	2,9	5,3	3,8	4,5	28,6	442 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	32	1,5	3,6	3,2	4,9	4,8	7,8	2,6	6,0	3,6	4,0	26,3	499 200
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	34	2,3	3,5	3,5	4,6	4,6	7,2	2,9	4,0	3,2	5,1	24,4	570 000
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	2												
Kommune og fylkeskommune[9]	100	1,6	4,7	2,2	4,4	4,5	7,3	3,7	5,1	2,8	6,1	27,5	462 000
Utdanning på grunnskolenivå	7	3,0	4,8	2,7	6,8	4,7	7,3	2,3	5,9	2,8	5,1	25,6	370 800

	An-deler[5]	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før										Samlet vekst fra 2007 til 2012	Måneds-lønn per dato[2]*12 2012
	2012	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012[10]		
Utdanning på videregående skolenivå	25	2,3	5,0	2,2	5,5	5,2	8,3	3,5	5,1	2,9	5,9	28,4	406 800
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	10	2,8	4,5	2,6	4,1	4,8	8,4	3,5	5,4	2,6	8,0	31,0	404 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	56	1,8	4,3	2,1	4,4	4,2	6,6	3,5	5,1	2,7	5,8	26,0	482 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	10	1,9	3,7	1,8	4,3	4,5	7,3	3,8	4,6	3,2	6,2	27,6	558 000
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	1												
Herav:													
- Skoleverket i alt	100	2,5	3,4	1,9	3,1	3,6	6,3	3,4	4,9	2,3	6,1	25,2	499 200
Utdanning på grunnskolenivå	0	2,0	6,4	1,8	8,1	6,7	4,2	3,0	5,4	1,5	5,0	20,6	424 800
Utdanning på videregående skolenivå	3	3,2	3,0	0,3	5,2	5,4	5,6	3,1	5,1	2,8	5,0	23,5	457 200
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	1	1,4	3,9	0,4	4,6	6,1	6,0	2,7	5,2	2,5	4,6	22,8	463 200
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	83	2,4	3,6	2,1	3,0	3,6	6,2	3,4	5,0	2,1	5,9	24,7	492 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	14	1,9	3,1	0,7	3,1	3,5	7,5	3,1	4,2	2,1	7,0	26,2	549 600
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	0												
- Kommune og fylkeskommune ekskl. skoleverket	100	2,9	5,1	2,6	5,8	5,2	7,7	4,2	5,3	3,2	6,0	29,3	445 200
Utdanning på grunnskolenivå	10	1,9	4,9	2,3	5,0	4,7	7,3	2,3	5,6	2,8	4,8	24,8	369 600
Utdanning på videregående skolenivå	36	2,3	4,8	2,4	5,5	5,1	8,1	3,5	5,4	2,6	6,3	28,6	405 600
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	14	2,0	4,9	2,7	5,0	5,0	8,3	3,9	5,1	2,9	6,3	29,4	402 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	44	3,0	5,5	2,4	5,6	4,8	7,5	3,9	5,2	3,0	5,9	28,2	474 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	8	2,6	4,8	2,7	5,4	5,8	7,2	4,0	5,0	3,9	5,6	28,4	565 200
Uoppgitt eller ingen													

	An-deler[5]	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før										Samlet vekst fra 2007 til 2012	Måneds-lønn per dato[2]*12 2012
	2012	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012[10]		
fullført utdanning	1												
Helseforetak	100	5,9	3,4	2,4	3,5	8,1	5,3	4,1	2,7	5,2	3,7	22,8	506 400
Utdanning på grunnskolenivå	6	1,4	3,6	3,4	2,4	7,0	7,2	1,5	2,2	5,8	2,8	20,9	357 600
Utdanning på videregående skolenivå	20	1,6	4,0	3,3	2,7	8,6	7,2	2,8	1,0	6,0	3,8	22,5	393 600
Av dette:													
– Fagutdanning[6]	7	1,8	5,6	3,6	3,3	9,0	8,3	5,1	0,6	6,1	3,6	25,9	410 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	48	3,7	3,4	3,1	2,8	8,9	5,6	3,0	2,9	4,5	4,0	21,7	465 600
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	24	11,9	0,2	1,0	3,5	2,5	1,3	2,8	3,7	4,3	4,9	18,2	718 800
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	2												

1 Registrert månedslønn per dato*12. Dette begrepet må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 1.1, dvs avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

2 Per september/oktober/desember.

3 NOS Standard for næringsgruppering (SN07).

4 NOS Standard for utdanningsgruppering. Fra og med 2005 er nivåtallene for utdanning basert på nye definisjoner av hvor mye utdanning som kreves. Endringene i utdanningsgrupperingen medfører først og fremst endringer i fordelingen mellom videregående utdanninger og utdanninger på grunnskolenivå.

5 Andeler av utvalget i den enkelte næring

6 Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.

7 Omfatter bank og forsikring og annen finansiell tjenesteyting.

8 Lønnsveksten fra og med 2009 er etter ny næringsstandard. Sammenlignet med veksten fra 2007 til 2008 og tidligere år, vil det være et brudd i tidsserien.

9 Ansatte i kraftforsyning og vann og avløp er ikke inkludert

10 I 2011 gjennomførte SSB en spørreundersøkelse blant bosatte innvandrere som ikke hadde noen registrert utdanning i registeret over Befolkningens høyeste utdanningsnivå. (BHU). Disse har tidligere vært registrert under uoppgitt utdanning, men er i denne tabellen med under den enkeltes utdanningslengde. Dvs. veksttallet fra 2011 til 2012, samlet vekst fra 2007 til 2012 og månedslønn*12 for 2012 inkluderer innvandrere som tidligere var oppført under uoppgitt eller ingen utdanning. Det er et brudd i tallserien mellom 2010 og 2011.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.